

הדפדפנות

מערכות

המערכת: הקריה ת"א, רח' ג' מס' 1, ת"ד 7026

212 ג' (כרך נ"ו) שבט תשל"א

תוכן העניינים

העורך: סגן-אלוף צבי סיני
עוזר לעורך: אסתר גולדברשט
עריכה גרפית: פ' קור

2	הרדב (ג'בל רוס) „קצין בכיר“
9	הפתעה עם שחר בריג'יג' ס. ל. א. מרשל
14	הטרור הערבי אז והיום א' א'
16	האוכלוסיה בשטחים המוחזקים י' ליפשיץ
23	היכל כמבטא זרם רעיוני בהנהגה המצרית ש' שגב
30	דיביזיית שריון נידת-אויר קפט' א' קרמה
33	רכב פיקוד וסיוור קנדי חדיש
36	נשק טילי ורקטי — מסלולים מהנדס ע' לורבר
42	מסוק כאמצעי פיקוד ושליטה עיבד סא"ל ל' מרחב
45	בעיני נגד בכיר רס"ר ג' סטפנק
46	עתידה של הארטילריה הקנית לויט' ו' מ' קוקריין

תצלום השער: חנני יעקב

מערכות בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל
עורך ראשי: אל"מ גרשון ריבלין
צוות המערכת: סא"ל ל' מרחב, סא"ל מ' ברימר, רס"נ י' להט
מרכזת המערכת: מ' דרורי
„מערכות-שריון“: קצין-עריכה רס"נ י' זיסקינד
„מערכות-חימוש“: קצין-עריכה רס"נ פ' עמית
„מערכות-פלס“: קצין-עריכה סא"ל א' טנא
„מערכות-ים“: קצין-עריכה רס"נ מ' שפיר
„קשר ואלקטרוניקה“: קצין-עריכה סא"ל מהגדס י' בעל-שם

הר-דב ג'נ רוס

"קצין בכיר"

מוקדש
לזכרם של הנופלים
בהשתלטות על ג'בל רוס
וטיהור ה"פתח-לנד"

לקראת סוף 1968 החלו המחבלים הפלשתינאים מקימים בסיסי-פעולה רבי-ממדים במורדות הדרום-מערביים של גוש החרמון. במשך חודשים רבים הסתפקו באימונים ובהכנות, ופעולותיהם כלפי הישובים הישראליים או כוחות צה"ל שבאיזור נערכו בעוצמה חלשה ובתדירות נמוכה. הם לא הקימו תחילה בסיסי-קבע אלא בסיסי-ארעי למבצעים אחדים בלבד. כיוון שבסיסיהם נמצאו על אדמת לבנון, לא פעל נגדם צה"ל בתקיפות באיזור זה, אף כי ברור היה לכל שבבוא היום, כאשר הבסיסים יהיו מוכנים והתנאים המדי-ניים-צבאיים נוחים, יצאו המחבלים לפעולה בקנה-מידה גדול. במרוצת שנת 1969 ניתן לאיזור, בפי חוגי צה"ל, הכינוי "פתח-לנד".

לקראת המחצית השניה של 1969 והמחצית הראשונה של 1970 גדלה פעילות המחבלים — ועמה גברו תגובות צה"ל. בתגובה על ירי קטיושות, מרגמות ובזוקות פשטו כוחות צה"ל על בסיסי המחבלים, הפעילו מטוסים וארטילריה ונקטו אמצעי הגנה.

בחודש מאי 1970 נערכה ב"פתח-לנד" פעולת טיהור רחבת-ממדים על-ידי כוח משוריין. במשך הקיץ הושלמה מערכת דרכים על החרמון והוקמו מוצבים מעל ה"פתח-לנד". בחודש ספטמבר נערכה פעולת-טיהור נוספת, ובכך תמה המערכה-הראשונה — על ה"פתח-לנד". לאחר מכן העתיקו המחבלים את רוב בסיסיהם אל תוך שטח לבנון, צפונית ל"פתח-לנד" המסורתית.

בסקירה זו ננתח את דרכי הפעולה של המחבלים ואת השלבים במערכה נגדם עד כה.

ה"פתח-לנד" משתרעת על מרחב של 30 ק"מ מדרום לצפון, ו-20 ק"מ ממזרח למערב. גבולותיה — ישראל בדרום, נהר החצבני ממערב, העיירה חצביא מצפון, וגבול ישראל—סוריה ממזרח, על-גבי רכס ג'בל רוס. האיזור ברובו הררי ומסולע. הכפרים שבו שוכנים לאורך כבישים, וסביבותיהם מכוסות במטעי-פרי ובחורשות. הגבעות תולולות ובהן מערות. האיזור הגבוה ביותר, והשולט על חלק גדול מן ה"פתח-לנד", משתרע לאורך הרכס רמתא — ג'בל סומק וג'בל רוס. רכס זה מצוי בחלקו בתחום החרמון שבמדינת ישראל. כבישים חוצים את השטח בעיקר ממערב למזרח, אך מסתיימים כולם למרגלות החרמון. בין כבישי הרוחב אין דרכים לרכב. הכביש היחיד מדרום לצפון מתחיל מגבול ישראל דרך הכפר אל-מרי, ממשיך ל"פתח-לנד" ממערב, ומשם צפונה לכיוון חצביא, ופנימה לתוך הלבנון. רכס ג'בל רוס חסר כבישים ודרכים, ומתפתלים בו שבילי-עזים בלבד. הכפרים העיקריים:

כפר שכעא — מונה 3,000 נפשות, תושביו מוסלמים, ומצוי בתוך עמק מוסתר מכל כיוון. הוא מחובר אל חצביא בכביש, ושימש בסיס עיקרי למחבלים.

כפר שובא — בו 1,200 תושבים מוסלמים. הוא הגבוה שבין הכפרים ב"פתח-לנד" שממערב לג'בל רוס, שולט על מורדות החרמון, ונשלט על-ידי רכס ג'בל רוס. הכפר מחובר בכביש אל כביש-האורך מדרום לצפון דרך הכפרים חמאם ורושיא אל-פוחאר. הוא שימש בסיס לכל האירגונים, וסביבו הוקמו בסיסים קטנים.

כפר חמאם — מונה 600 נפשות, תושביו מוסלמים, ומצוי במרכז ה"פתח-לנד". רובו מוסתר לכיוון ישראל, שימש למפ-קדות רבות, וכן כמרכז לבסיסים שעל הגבעות מסביבו.

כפר רושיא אל-פוחאר — מונה 1,000 נפשות, רובם נוצרים. נמצאו בו פחות מחבלים מאשר בכפרים האחרים. על הגבעות מסביבו בסיסים רבים וגדולים, כיוון שבסמוך לו נמצא צומת-הכבישים העיקרי, ודרכו עובר הכביש אל הכפרים חמאם ושובא.

כפר חבריה — מונה 2,000 נפשות, תושביו מוסלמים. נמצא בקצה כביש הרוחב היוצא מגשר שקעא, ושימש למפקדות ולמחסן מרכזי לחומרי נפץ וחבלה ולקטיושות.

כפר אל-מרי — מונה 400 נפשות, תושביו דרוזים. מצוי על כביש האורך מדרום לצפון. בתוכו ולידו לא נמצאו מחבלים, אך הם עברו בו בדרכם דרומה, אל גבול ישראל.

חלתא וסביבתה — 500 נפשות, מוסלמים. הכפרים צמודים אל מורדות החרמון, ולקרבתם מגיעה דרך סלולה היוצאת מן הכביש הראשי מדרום לצפון, לא הרחק מגבול ישראל. בכפרים שוכנו בסיסים שמהם פעלו המחבלים אל עבר עמק החולה, וכן כוחות שפעלו וסיירו בחרמון המערבי.

חצביא — עיירה מרכזית ובעלת חשיבות תחתית מסורתית לדרוזים. ליד העיירה מפקדות מחבלים ובסיסים, והיא נמצאת בצומת מרכזי לכבישים הבאים מסוריה ומלבנון הצפונית וממשיכים אל ה"פתח-לנד" ולמזרח ודרום לבנון ממערב לחצבאני.

אוכלוסיה

ממשלת לבנון נתנה למחבלים יד חופשית. הכפרים וסביבותיהם הפכו לבסיסי-משנה ולמשכן מפקדות. תנועת המחבלים בכבי-שים היתה חופשית, וכלי-רכבם, מסומנים בסימני היכר מיוחדים, נעו ללא הפרעה מצד גורם לבנוני כלשהו.

הז'נדרמיה הלבנונית על כוחותיה המעטים הסתפקה בתפקידיה המסורתיים, ולא התערבה במעשי המחבלים. אדרבה, תחנות משטרה שימשו לעתים לצרכי תקשורת למחבלים.

הצבא הלבנוני לא החזיק מעולם במורדות החרמון כוחות גדולים. הריכוז המזרחי הגדול של הצבא השתרע על רכס אל-חיאם אל-עמרה. למעשה נמנע הצבא הלבנוני מלהיכנס ל"פתח-לנד" והשאיר את האיזור בשליטה כמעט בלעדית של המחבלים.

האוכלוסיה קיבלה את המחבלים ברגשות מעורבים. הכפריים נרתמו לסייע להם כערכים לערבים, אך חששו מתגובות צה"ל. לקח הכפריים בבקעת הירדן, וכן שמעה של פעולת כראמה, הדאיגם — אך לא מנעו מהם לסייע באורח מעשי לביסוס המחבלים. יצייון כי המחבלים נהגו בהגינות יחסית כלפי התושבים, ובכך הקלו את טמיעתם ביניהם; המחבלים שלמו בעד קניותיהם ובעד הבתים ששכרו או החרימו לצרכיהם, ובכך הפכו למקור-הכנסה כדאי לכפריים. מכיוון שבכל עת התבססו סותם של המחבלים לא פעלו רבות, וצה"ל לא הגיב בחריפות כלפיהם, נהנו הכפריים מחיי-השעה, והתעלמו מתוצאות חמורות בעתיד.

שיטת הפעולה של המחבלים — כללי

פריסה והתארגנות

מן הממצאים שנתגלו בעת הפשיטה ל"פתח-לנד" הסתבר כלהלן:

מפקדות ומחסנים מרכזיים שוכנו כאמור בתוך הכפרים, ואילו הכוחות המבצעיים חולקו לבסיסי-משנה בסביבות הכפרים. כל בסיס מנה 15 עד 40 מחבלים, ונשען על מספר מערות ששימשו למגורים ולמחסני מזון, מים ותחמושת. בכל בסיס נחפרו או הוקמו עמדות-אש לחי"ר ולנשק נ"מ. הבסיס עשוי היה גם לשמש מוצב הגנה. המרחק בין הבסיסים איפשר סיוע הדדי. המערות שימשו גם מקלט יעיל בפני הפצצות אויר וארטילריה. מעגל של בסיסים מסביב לכפר שימש קו-הגנה למפקדות ולמחסנים שבתוך הכפר. המפקדות בכפרים היו קשורות למפקדה האזורית, ולעתים למפקדות גבוהות יותר. אספקה, נשק, תחמושת ופינוי נעשים ברכב אורגני של המחב-לים: גיפ "לנדרובר", משאיות, רכב נוסעים, וכן רכב אזורי לבנוני. המפקדה האזורית היתה קשורה אל מפקדות גבוהות, בעיקר בסוריה, ומשם קיבלה את האספקה — בכבישים הראשיים ובדרכים הרריות.

פעילות מבצעית

פעילותם המבצעית של המחבלים כללה סוגי-פעולה שונים: חדירות לשטח ישראל לשם פיצוץ מבנים, הנחת מארבם וירי על ישובים; ירי במרגמות, בזוקות וקטיושות משטח ה"פתח-לנד" אל מטרות בישראל — בעיקר ישובים אורחיים, כגון קרית שמונה, מטולה, כפר יובל, דן, דפנה ושאר-ישוב; וכן פגיעה בכוחות צה"ל המפטרלים לאורך הגבול ובחרמון. המחב-

ד. פגיעה באוכלוסיה או בצבא הלבנוני כשהללו מסייעים למחבלים כדי להביאם להרחקת המחבלים מאזריהם. זאת — במסגרת המדיניות הכללית של הימנעות מפגיעה באוכלוסיה הכפרית לאורך הגבול, כדי לשמור על יחסי שלום ועבודה חקלאית משני עבריו.

ה. פיתוח החרמון על-ידי מערכת דרכים ופעילות אזרחית וצבאית, כדי להרחיק ממנו את המחבלים מן הגבול לעומק שטח לבנון.

שלבים

פעילות המחבלים שלב א' (עד סתיו 1968)

בסיס-הקבע של המחבלים היו ונשארו בסוריה, אולם הם העדיפו לפעול מתוך שטח לבנון — הן עקב היתרון הקרקעי והן בשל קרבתם של הישובים הישראליים ופגיעותם. לפיכך הקימו בכפרים הלבנוניים ובסמוך להם בסיסי מעבר, אשר שימשו את חוליות-המחבלים בפרק-הזמן הקצר של שהותן בשטח; הם פתחו ציר-אספקה הררי, מן הכפר הסורי ערנה אל הכפר הלבנוני שבעא, ומשם אל שאר הכפרים. בציר זה חדרו המחבלים ברגל, ואת אספקתם הובילו על גבי פרדות. מתוך הבסיסים הזמניים בלבנון יצאו לפעול בשטח ישראל, כשהחרמון השומם מעניק להם מחסה ומסתור לפני המבצעים, ובעיקר אחריהם — בעת הנסיגה. על החרמון נותרה עדיין אוכלוסיה קטנה ביותר, בלתי קבועה ומפוזרת, אך מספקת למתן מסתור, מים ומזון למחבלים — אם מתוך ריטון ואם בכפיה. שיטה זו של פעולה מבסיסים רחוקים קשתה על המחבלים, ובמשך שנת 1968 ביצעו בסך הכל 11 פעולות במזרח החרמון ובמטולה.

פעולות צה"ל

על פעולותיהם של המחבלים השיב צה"ל בשני אופנים:

- פעולות לטיהור החרמון.
 - פעולות לפיתוחה של מערכת הדרכים בחרמון.
- פעולות הטיהור כללו מבצעי סריקה, מארבים ופשיטות. היעדר דרכים בחרמון הקשה על הפעולות הללו, שכן פני השטח חייבו הפעלת כוחות כדי שאפשר יהיה לסגור שטח ולבדקו ביסודיות. רציפות הסריקות הקשתה על המחבלים. על מנת להקל על הפעילות המבצעית, להרחיבה ולהעמיקה, נתעורר צורך לפרוץ בחרמון מערכת-דרכים.

פעילות המחבלים שלב ב' (סתיו 1968 — אביב 1969)

לקראת סוף סתיו 1968 הקימו המחבלים בסיס-קבע בכפרים הלבנוניים. בסיס ראשון נתגלה באוקטובר 1968 בסביבות חלתא, ואחריו נתגלו רבים אחרים ליד שאר הכפרים. אז ניתן לאיזור הכינוי הכולל "פתח-לנד". פעילות המחבלים גברה, ובשנת 1969 ביצעו לפחות 97 פעולות נגד ישראל. הם חשו בטוחים בכוחם, וניסו לעבור מערבה לחצבאני, אך צבא לבנון התנגד לכך. באוקטובר 1969 ארעה התנגשות בין המחבלים בירדן וצבא ירדן, ולאחר מכן התנגשות דומה בלבנון. המחבלים ניסו שוב, הפעם בסיוע סורי לעבור מערבה לחצבאני, ויצאו מחוזקים ממאבקם זה, משנאלץ הרמטכ"ל חלבנוני לחתום על הסכם קהיר. באותו הסכם הכיר הלבנונים רשמית ב"פתח-לנד", והתיר פעילות מסוימת אף ממערב לחצבאני.

לים פעלו ביחידות קטנות, ורק לעתים רחוקות ביצעו פעולות בכוחות גדולים יותר (כגון נסיון לתקיפת כפר יובל). הנשק שנתפס על-ידי צה"ל ב"פתח-לנד" כלל, פרט לנשק אישי ובזרקות, מרגמות בנות 60, 82 ו-120 מ"מ (מאלה האחרונות — מעטות בלבד), וכן מקלעי נ"מ כבדים בני 20 מ"מ, "ד.ש.ק." בני 14.5 מ"מ ותול"רים. בירי על ישובים הפעילו קטיושות מכל הגדלים — 130, 240 ו-122 מ"מ. עמדות הירי, בהתאם לטווח הקטיושות, נמצאו החל מרכס אל-עמרה במערב עד מורדות החרמון, בקרבת הכפרים חלתא ואל-מרי, במזרח. לעתים קרובות קרבו המחבלים בכלי-רכב אל תוך הכפרים הלבנוניים הסמוכים לגבול, ומשם יצאו לפעולותיהם ולשם שבו לאחר פעולה, כדי לנסוע בכלי-רכבם צפונה אל בסיסיהם.

פעילות צה"ל — כללי

פעילותו המבצעית של צה"ל ב"פתח-לנד" הושפעה על-ידי הגורמים הבאים:

- מגבלות כלליות — "פתח-לנד" הוא חלק מלבנון, מדינה ריבונית; אמנם, ממשלת לבנון התירה למחבלים לפעול מתוך איזור זה כשליטים לכל דבר, אך כלפי ישראל, התייחסה אליו כאל שטח לבנוני ריבוני, וכל פעולה של צה"ל בו נחשבה על-ידיה כפגיעה בלבנון.
- מגבלות צבאיות — על רכס אל-חיאם ורכס מרג' עיון נמצא הריכוז הגדול ביותר של צבא לבנון. אי לכך בתכנון כל פעולה של צה"ל יש להביא בחשבון את אפשרות התערבותו של צבא זה.
- מגבלות קרקע — השטח ההררי והמסולע מקשה על חדירה ל"פתח-לנד";
- הבסיסים והמפקדות נמצאים במרכז השטח, ופני השטח המכוסים בחורשות, במטעים או בסלעים גדולים מקנים למחבלים המגנים עמדות-אש אידיאליות לצליפה.

המטרה

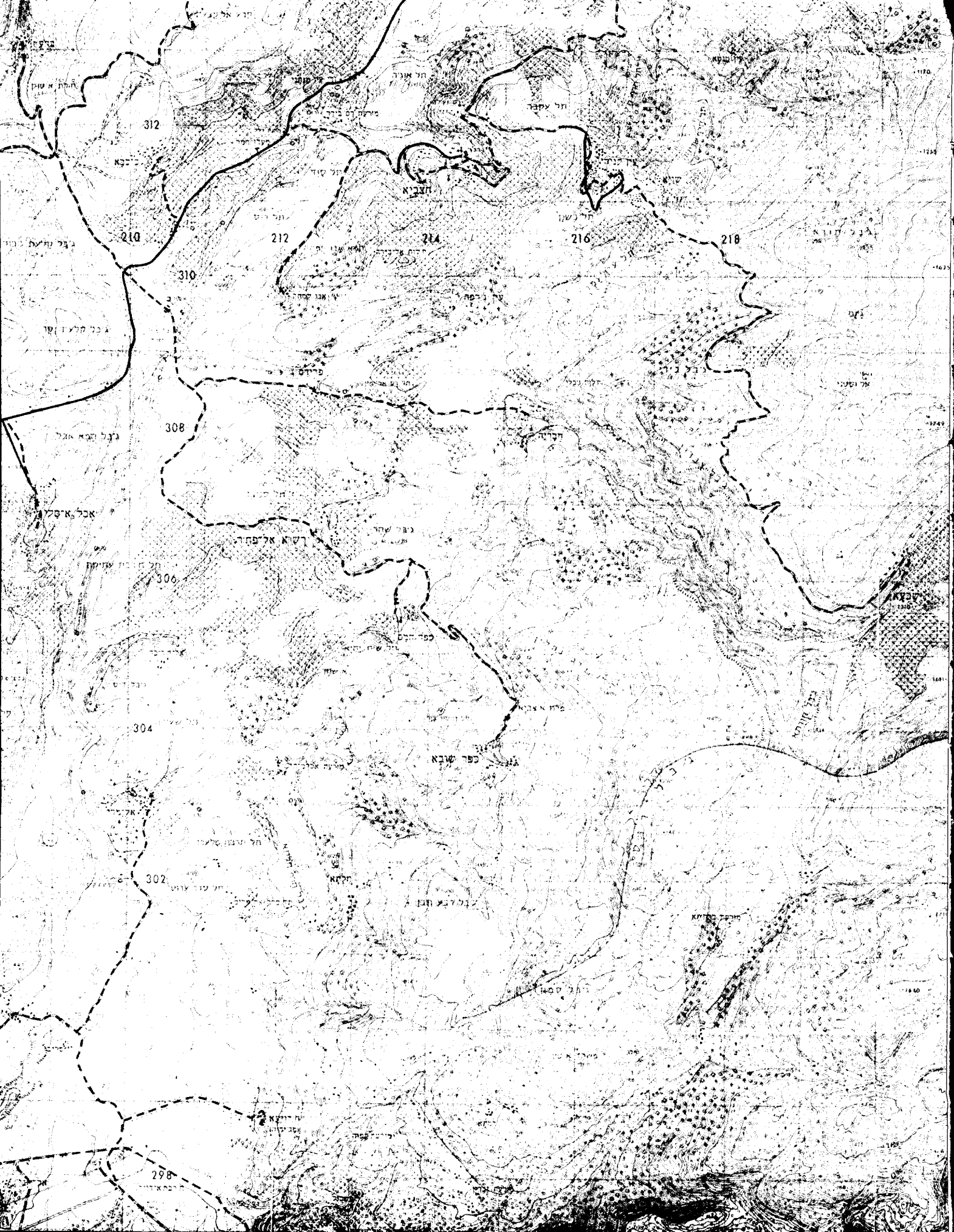
מטבע הדברים המטרה הבלעדית, היסודית והסופית הינה חיסול ה"פתח-לנד". לעומת זאת ניתן היה לקבוע כמטרות-ביניים יעדים מוגבלים יותר:

- פגיעה במחבלים בעת פעולתם בשטח ישראל וכן בבסיסיהם, כדי להרתיעם ולחסלם ואף להבריחם מקרבת הגבול.
- השתלטות על שטחים חיוניים ושולטים בחרמון, כדי לגרש משם את המחבלים ולשלוט על ה"פתח-לנד" ממעל.

השיטה

לשם כך פותחה, למעשה, מערכת משולבת של אמצעי-הגנה ושיטות-יתקפה, כדי להביא לפגיעה מקסימלית במחבלים. היא כללה:

- הקמת מערכת-הגנה לאורך הגבול, כדי למנוע מן המחבלים לחדור לשטח ישראל, וביחוד לקרבת ישובים.
- הצבת כלי-נשק המסוגלים לפגוע במקורות-הירי שלהם.
- פגיעה בבסיסיהם על-ידי ירי ארטילרי ואוירי, וכן על-ידי פשיטות.

פעילות צה"ל

הפעילות הישראלית קיבלה אופי התקפי במישורים רבים: הארטילריה של צה"ל פעלה נגד בסיסים וצירי תנועה באורח שוטף למדי. חיל-האוויר הישראלי תקף בסיסי מחבלים וצירי תנועה. בחודשים יולי 1969 עד ינואר 1970 נערכו פשיטות חי"ר על בסיסי מחבלים במג'ידיה (ח'רועא), חלתא וג'בל רוס. כן נמשכה פריצת דרכים בחרמון על-ידי הקק"ל.

פעולות אלה לא פגעו פגיעה קשה ב"פתח-לנד". פעילות המחבר-לים נמשכה ואף התחזקה, וביחוד רבו מקרי ירי של קטיושות על קרית-שמונה וסביבתה.

מבצע טיהור ה"פתח-לנד"

ביום 12 במאי 1970 עבר כוח משוריין בסיוע אוירי וארטילרי את גבול ישראל-לבנון, שהה במשך יום וחצי ב"פתח-לנד", וביצע את כל המשימות שיועדו לו:

הכפרים אל-מרי, רושיא אל-פוחאר, כפר-חמאם, שובא וחבריה נכבשו וטהרו; כ-20 בסיסים מבצעיים הושמדו ופוצצו; וכן נלקח שלל רב בנשק, ציוד ומסמכים.

פוצצו כ-40 בתים שבהם שכנו מפקדות, בסיסים ומחסנים.

תגובות המחבלים

המחבלים הופתעו לחלוטין. הם התכוננו לפשיטות רגילות או מוטסות אך לא לעוצמה של כוח משוריין שעיקרו טנקים. כמחצית-היום גילו מחבלים אחדים התנגדות, ופתחו על הכוח החדר באש מרגמות בנות 120 מ"מ, תול"רים ובזוקות ומנשק קל, גם מטווח קרוב. ביחוד הרבו ללחום לאורך ציר ההתקד-מות, וירו על הטנקים הראשונים. אך החל משעות הצהריים נשברה התנגדותם וכמעט שלא הורגשה עוד פרט לפיצוץ מעביר-מים על הכביש המוביל לכפר-חמאם ולשובא; כוח צה"ל השתלט בקלות על הכפרים, והשמיד את המפקדות והמחסנים. מספר מחבלים נהרגו, ואחרים נלקחו בשבי. רובם ברח אל בסיסים עורפיים. במשך הלילה לא גילו המחבלים פעילות ולא הפריעו לכוחות המשנה הישראליים בפעילותם. עם בוקר היום השני נסרקו כל הבסיסים שמסביב לכפרים, ונמצאו בהם כלי-נשק, מסמכים, עמדות-אש ובונקרים, תחמושת וציוד אפסנאי. מרבית תושבי הכפרים נמלטו לשדות, ובמשך כל עת הפעולה לא חזרו לבתיהם. מעט התושבים שנותרו בבתיהם לא נפגעו, והם נכחו בפיצוץ בתיהם של מאכלסי המחבלים.

הצבא הלבנוני פתח באש מרגמות וארטילריה, והטריד את הכוח הישראלי לכל אורך הציר, אף הוא במשך מחצית-היום הראשון. אש זו כמעט לא גרמה נפגעים, אך הפגזים נפלו בתוך הכוח ובסמוך לו והיוו סכנה ומטרד בלתי פוסקים. הארטילריה וחיל-האוויר הישראלי הופעלו נגד הסוללות הלבנוניות, והשתיקו. ממשלת לבנון הגישה תלונה למועצת הביטחון, ודרשה נסיגת הכוח הישראלי מתחומי ארצה.

חיל-האוויר הסורי שיגר רביעיית מטוסים, וזו תקפה באש את הטור המשוריין. חיל-האוויר הישראלי הפיל שניים מן המטוסים. באותה עת פתחה הארטילריה הסורית באש, אמנם לא חזקה במיוחד, לאורך כל רמת הגולן, כולל על ישובים אורחיים. הארטילריה וחיל-האוויר הישראליים הופעלו נגד הארטילריה הסורית ושיתקו אותה.

הארטילריה העיראקית לאורך עמק הירדן ועמק בית-שאן פתחה

באש מטרידה ומאיימת לאורך קו המוצבים, בקרבת הישובים וגם בתוכם.

שותפות מעין זו של סוריה ועיראק במסגרת „החזית המזרחית“ היתה ראשונה ויחידה במינה, והוסיפה למבצע משמעות רחבה, מעל ומעבר לערכו המקומי ב„פתח-לנד“. מחד גיסא היה בכך, כביכול, איום כלפי ישראל והתראה מפני עריכת מבצעים כאלה. מאידך גיסא היה זה אות-אזהרה לארצות הערביות לאן עלולות הן להידרדר אם תאפשרנה למחבלים לפעול ללא מעצורים.

מדינות ערב הציעו ללבנון סיוע צבאי ישיר, אך היא התחמקה מכך.

הישגיו של המבצע היו מרשימים. במשך שבועות אחדים לא חזרו המחבלים לבסיסיהם ולא הקימו מחדש. ירי הקטיושות פסק כמעט לחלוטין. ואולם, משנוכחו המחבלים כי המבצע היה חד-פעמי, החלו שבים לבסיסיהם ומחדשים את פעילותם.

שלב ג': השתלטות על ג'בל רוס וטיהור ה„פתח-לנד“ (מאי—אוגוסט 1970)

מבצע „הטיהור“ זיעזע את ה„פתח-לנד“ קשות, אך דרוש היה לשמור על רישומו ולהתמיד בשיתוק השטח. לצורך זה ננקטו פעולות אחדות: בסיסי מחבלים שחודשו, הופגזו והופצצו באורח שיטתי על-ידי ארטילריה ומטוסים.

יחידות טנקים חדרו ומטוסים התקרבו ל„פתח-לנד“ והשמידו באש שטוחת-מסלול מטרת של מחבלים.

יחידות של ארטילריה משורינית חדרו וירו על בסיסי-מחבלים מרוחקים, שאליהם לא ניתן להגיע מן הגבול הבין-לאומי.

בעת הפשיטות הללו — של הטנקים והארטילריה — הוטרדו כוחותינו על-ידי אש ארטילריה לבנונית ואש המחבלים. ואולם השריון מנע נפגעים, והאש הנגדית שיתקה לרוב את מקורות הירי של האויב. החל מחודש יוני ניתנה תנופה רבתי לדרכים בחרמון. בשני ראשים גדולים התקדמה העבודה ממזרח ומדרום-מערב. המחבלים נרתמו למאמץ מרכזי למניעת העבודה. על הציר המזרחי הונחו מוקשים, וטרקטורים נפגעו. על הציר המערבי הונחו מוקשים, מארבים מאוישים ובזוקות מאולתרות, ועל כוחות העבודה והאבטחה הונחתה אש מרגמות — בנות 60, 82 ו-120 מ"מ. אך העבודה נמשכה, וה„פתח-לנד“ החל לחוש במלקחיים הסוגרות עליו: פשיטות טנקים וארטילריה, וקידום הדרך עם כוחות אבטחה בסיוע טנקים וארטילריה. בחודש יולי קודמה פריצת הדרך אל ג'בל רוס ובמקום הוקם מוצב, שהחל לפעול בסביבה ולדחוק ממנה את המחבלים. אולם בשלב ראשון היה צורך להתבצר כנגד ההפגזות הנמשכות של אש מרגמות מכיוון הכפרים שבעא — חבריה — שובא — חמאם. המוצב הותקף מקרוב פעמים אחדות בנסיגות חדירה ובאש. ההתקפות נהדפו אך הן גרמו לנפגעים. כתוצאה מכך הוחלט לפשוט על בסיסי המחבלים.

בחודש אוגוסט נערכו שתי פשיטות רגליות במסגרות גדולות. האחת על הכפר שבעא — והאחרת על הכפר שובא. הכוחות חדרו לכפרים, ופוצצו מפקדות ובסיסי-אש. הכוח שנע אל עבר שבעא נתקל בדרך בכוח מחבלים ופגע בו.

פריצת הדרכים נמשכה, מתוך הכרה ברורה כי בלחץ ההתקדמות יסוגו המחבלים. פעילות המחבלים קטנה, והחלו מגיעות ידיעות על נטישת הכפרים והבסיסים ב„פתח-לנד“. אולם הירי

במרגמות נמשך. בחודש ספטמבר יצא כוח טיהור שכלל חי"ר וטנקים לטהר את הכפרים שובא וחמאם, עד לרושיא אל פוחאר. הכפרים טוהרו, ופרט ליריות בודדות לא גילו המחבלים כל התנגדות. נמצאו מפקדות, מצבורי תחמושת מרגמות וכלי-נשק אחרים. הצבא הלבנוני הפעיל שוב ארטילריה, וזו שותקה בירי נגד-סוללתי ומהאוויר.

ממשלת לבנון חזרה והגישה תלונה למועצת הביטחון אך משיצאו כוחותינו משטח לבנון חזרה בה וביטלה את התלונה. החזית המזרחית לא הגיבה על המבצע. יש להזכיר בהקשר זה, כי הסורים ספגו מישראל מהלומה חזקה ביוני 1970 וביררן נתעורר מאבק מזויין בין השלטון ההאשמי למחבלים הפלשתי-נאים.

המחבלים נסוגו מכל ה"פתח-לנד" המסורתי וריכוזו כוחותיהם צפונה מאיזור זה. פעילותם ממנו פסקה לחלוטין למשך שלושה חודשים, אך עם זאת המשיכו כוחות צה"ל תקופה מסוימת בפעילות שוטפת של סיורים ואש, כדי למנוע מן המחבלים לחזור לבסיסים הקודמים.

התושבים הלבנוניים, שרצו לחזור אל כפריהם, אזרו עוז והחלו משתדלים למנוע מן המחבלים הקמת בסיסים חדשים בכפרים ובסביבתם.

צה"ל אינו מונע עתה מן התושבים לשוב לכפרים; אדרבה — יתכן כי החזרת המצב לקדמותו, כבתקופה שקדמה ל"פתח-לנד", בה עיבדו הכפריים את כל שדותיהם, תחזיר למרחבי החרמון את השקט.

ההצלחה שהושגה בהרגעה של ה"פתח-לנד" הדרומי, היא תוצאה של שילוב פעולות צבאיות ופעילות פיתוח.

הפעילות הצבאית התפתחה והתקדמה, מפעולות סריקה ופשיטה אל תפיסת-קבע של שטחים חיוניים ושולטים. הסתבר באורח ברור וחד-משמעי, כי פעולות גיחה וסריקה אין בכוחן לחסל את בסיס המחבלים ואינן מונעות את פעולתם בשטח. מאידך גיסא אין ספק כי הישגיהן אינן מבטיחים. המחבלים נאלצים להקצות כוחות רבים להגנת הבסיסים והמרחב שביניהם. כן נאלצים הם להתפצל לבסיסים קטנים ובכך נפגמת השליטה המרכזית, מבוזבז כוח למנהלה ונעדרים קשיי קשר. כתוצאה מכל אלה קטן כושר הפעולה המבצעית ויורדת כמות המבצעים.

ירי ארטילרי והפצצות-אוויר, גם אם אינם פוגעים ישירות, מזעזעים את כושר העמידה של המחבלים. הובן סופית, כי עלי-מנת להשיג שליטה מלאה באיזור יש לתפוס מערכים צבאיים בשטחים שולטים, ולפתוח דרכים שבהן ניתן להגיע לקרבת האויב. כך החל שלב מתקדם ומשולב: פריצת דרכים, ובמקביל תפיסת שטחים שולטים והפיכתם למוצבים. מוצב מעין זה השיג שתי מטרות עיקריות: ראשית, הוא הפך עד מהרה מטרות לפעולות המחבלים, ובכך הקטין והסיט חלק מכוחם וממאמציהם כלפי מטרות אורחיות. שנית — שימש מחסום בפני חדירות-אויב בשטחו הקרוב.

הדרך האזרחית קרבה לאיזור המחבלים; תנופה זו העמידה אותם בפני המשמעות המלאה של פעולתנו. בפניהם ניצבו שתי אפשרויות: הפסקת המפעל — או נטישת המערכה. הם ניסו להתנכל לפעולתנו — אך תנופת המעשה גברה על נסיונותיהם, ופעילותם קטנה ושינתה את צורתה. המחבלים אמנם התייאשו מהישי-גים של-ממש בתקיפה ישירה מקרוב של הכוחות בשטח, אך החלו לירות מרחוק על החיילים והאזרחים העובדים בפריצת הדרכים. במקום ירי בזוקות ונשק קל, הופיעו פצצות מרגמה בנות 82 ו-120 מ"מ. למרות האכזריות נמשכה התנופה — הן בפריצת דרכים נוספות והן בביצור המוצבים, והמחבלים נדחקו צפונה ומערבה. המוצבים על רכס ג'בל רוס איימו על תנועותיהם בשטח ועל עצם קיומם, והם גייסו מאמץ אחרון ותקפום במטרה להשמידם. הירי על המוצבים נעשה צפוף, כדי למנוע את התבססות כוחותינו. וכאן החל השלב הבא. במערכת הדרכים והמוצבים שיתקו כוחותינו את ה"פתח-לנד". שלא כבעבר היה לטיהור זה ערך עומד וקיים בזכות ישיבתם של כוחות צה"ל על רכס ג'בל רוס ושליטתם בנעשה בכפרים ובסביבתם. בחיפויים של כוחותינו השלימו האזרחים את פריצת הדרכים. החרמון הוקף בתוואי נסיעה נוח ומהיר שרובו צופה באספלט — כביש מהיר לכל צורך.

מבצע ההשתלטות על החרמון ואיזור ג'בל רוס הוא דוגמה לשילוב פעולות צבאיות ואזרחיות במאבק נגד מחבלים. המבצע עלה באכזריות יקרות — אך הישגיו היו חשובים.

מבצע הטיהור המשוריין נערך ב-12—13 במאי.

ב-6 ביוני נורו קטיושות אחדות אל עבר קרית-שמונה.

ב-7 באוגוסט נורו קטיושות אחדות אל קרית-שמונה.

מאז לא הוטרה קרית-שמונה אף פעם אחת. אך ההישגים אינם קבועים ובטוחים. הגורמים הפועלים עדיין מצויים בשטח: מחבלים, אוכלוסיה, צבא לבנון וממשלתה וכן הקרקע ומזג-האוויר וכמובן ישראל. כל שינוי באחד הגורמים הללו עלול להביא לתמורה במצב ולפגוע בהישגים. כיוון שמאבק הביטחון השוטף הוא דינאמי ורבי-הפתעות — קשה לצפות מראש התפתחויות שיחולו בו. יש להתכונן גם לרע — אך אין בכך כדי למנוע ציון לטובה של מה שהושג.

בחמישה בנובמבר אחר-הצהריים הורה גנרל דפוי לקולונל סידני מרקס, מפקד החטיבה השלישית של הדיביזיה הראשונה, לערוך הסתערות נידת-אוויר עם שני גדודים צפונית למקום לחימתם של הנגגים*. וכפי שהתבטא: להתקיף, „במהירות מקסימלית“.

מרקס בחר בגדוד 2, בפיקודו של לויטננט-קולונל אלמר פנדל-טון, ובגדוד 1 בפיקודו של לויטננט-קולונל ג'ק ויטד. ויטד בן השלושים ושש, בעל מבנה גוף מוצק, הוא קצין קשות וקר-מוג, חייל מקצועי בכל רמ"ח אבריו. במקום שבו נאנקים חיילים מוכשרים תחת כובד המשימה, נראה כי הוא נהנה ממנה. מזה ארבעה חודשים הוא מפקד הגדוד, וסבור היה כי הוא יודע את המלאכה כהלכה.

שני הגדודים היו אמורים לנחות באיזור-נחיתה בלתי מוכר בבוקר יום המחרת; גדוד 2 בשעה 0830, וגדוד 1 שעה אחת אחריו. הסדר זה לא היה משביע רצון, במיוחד איזור-הנחיתה. ערוץ מלא מים, שעומקו ארבעה מטרים, ורוחבו — שמונה מטרים ביתר אותו לשניים מצפון לדרום. איזור-הנחיתה היה מלבן רחב של שדות אורז, שלא עובדו מזה שנים; רובם מוצפים מים עד גובה הברכיים. ויטד אמר היה לנחות מזרחית לערוץ, ופנדלטון — מערבית לו, ומשם לערוץ חיפוש לאורך שתי הגדות, לכיוון דרום.

השכם בבוקר יום המחרת הצטרף פנדלטון למרקס, ושניהם טסו לדאו-טיאנג לאסוף את ויטד. בטוסם לכיוון איזור הנחיתה, הזהיר מרקס: „איזור-נחיתה זה משופע אש ג'מ 57 מ"מ ו-0.5. מטוס, פ-80' אף הופל ברככו את האיזור. נפעיל את הארטילריה לריכוך במשך כ-20 דקות“.

מאוחר יותר חג ויטד מעל איזור-הנחיתה בסיוור ממושך, שאנו ובוטח כי הכל מתנהל בהתאם לשיגרה ידועה ומוכרת. לפתע הגיעו ידיעות מדהימות, שהממותה יותר מכל אשר התנסה בו אי פעם בקרב. את הדברים שמע מלה אחר מלה באוזניות שלראשו: בהמראה מדאו-טיאנג החל מסוק הפיקוד מאבד לפתע גובה, פגע במגדל-כנסיה, התנפץ ועלה בלהבות. במסוק נספה רוב סגל הפיקוד שלו — קצין המבצעים, קצין המודיעין, מפקד הסיוע, הרס"ר ושלושת הקשרים שלו. תוך שניות ספורות ומחרירות נעשה הוא עצמו למנהיג ללא ממשלה, דווקא בזמן שבו היה זקוק לה ביותר. תשעה אנשים נהרגו במסוק, שניים שרדו, פצועים פצעים אנושים. במשך שניה או שתיים היה סחרחר מן ההלם. מסוקו המשיך לרחף באויר, מעבר לאיזור-הנחיתה. אותה שעה הלמה הארטילריה בצדו המערבי של השטח, והמטוסים תקפו לאורך האגף המזרחי. „מה עוד יכולים אתם לספר לי על כך?“ שאל ויטד.

„בטלר נפצע קשה בהתנגשות, אך ישאר כנראה בחיים“, השיב הקול.

פירושו של דבר היה, כי לויטננט-קולונל א. ב. בטלר, מפקד ההיטס, יצא אף הוא מכלל פעולה. בראש-וראשונה יש למצוא לו ממלא-מקום, שכן 15 מסוקים עמוסי-חיילים טסו אותו זמן אל יעד. הוא ביקש מייד מלויטננט-קולונל סטרקר, מגדוד האויריה, למלא את תפקיד מפקד ההיטס, וזה הגיע במהירות מכיוון טאי-נין, בו השלים עת קצרה קודם לכן משימה עם גדוד 1. 15 המסוקים הגיעו לפניו, ומסוק הפיקוד של קולונל

* שכירי-חרב סינים בשירות האמריקנים.

הכחשה עם שומר

מרקס „התברג” למטה, כמעט בגובה פני הקרקע, כדי לסמן בעשן את איזור-הנחיתה.

אש אוטומטית עדיין נורתה מסביב לשוליו של איזור הנחיתה. מסוקים אחדים ספגו פגיעות, אולם הנזק היה מבוטל. פלוגה ב' התארגנה במהירות, פנתה לכיוון פאת היער שממזרח לאיזור, פתחה באש אל תוך היער — ובמהרה פסקה אש האויב.

ואולם, גנרל דפוי, בסיירו במסוקו, ראה את קבלת-הפנים שנערכה למטוסים בגיחות ההתקפיות ולמסוקים הראשונים שנחתו, והסיק מכך כי כוחות האויב שהסתתרו בשיחים רבים מכפי שחשב תחילה. לפיכך הורה מיד על שינוי במשימה, והודיע לקולונל מרקס: „יהא עליך, ראשית כל, להשתלט על השטח השולט לכיוון מזרח, ואחר-כך לבצר את שרידי האויב מסביב לאיזור-הנחיתה”.

ויטד נחת באיזור-הנחיתה משהושלמו 45 הגיחות הראשונות, ודאג למצוא ממלאי-מקום למפקדים שנהרגו. הוא „שאל” קשר ממחלקת הסיור שלו, והודיע לקצין-תצפית-קדמי צעיר, שפעל עם אחת מפלוגותיו, כי הוא מתמנה למפקד סיוע. מרקס הודיעו כי עליו לאבטח את השטח השולט לכיוון מזרח. בשעה 1300 לערך הורה ויטד, כי חמישה פטרולים יצאו לסרוק את השטח המיועד. ארבעה בגודל כיתה, והחמישי — מחלקת סיור, שכללה 31 חוגרים וקצין אחד. הפטרולים נצטוו להתקדם בחמישה טורים נפרדים כחמש-מאות מטרים, ואז להתקשר למפקדת הגדוד. היו אלה השעות החמות של אחר-הצהריים. ההתקדמות היתה קשה. בתחילה טבעו בתוך עשב סבוך, שגובהו מעל לשני מטרים, וציפיפותו רבה כל כך, עד שאי אפשר היה לראות דבר במרחק של צעד. הם נכנסו לתוך יער עד בעל עלנה צפופה, שהגביל את הראות ל-15 מטרים.

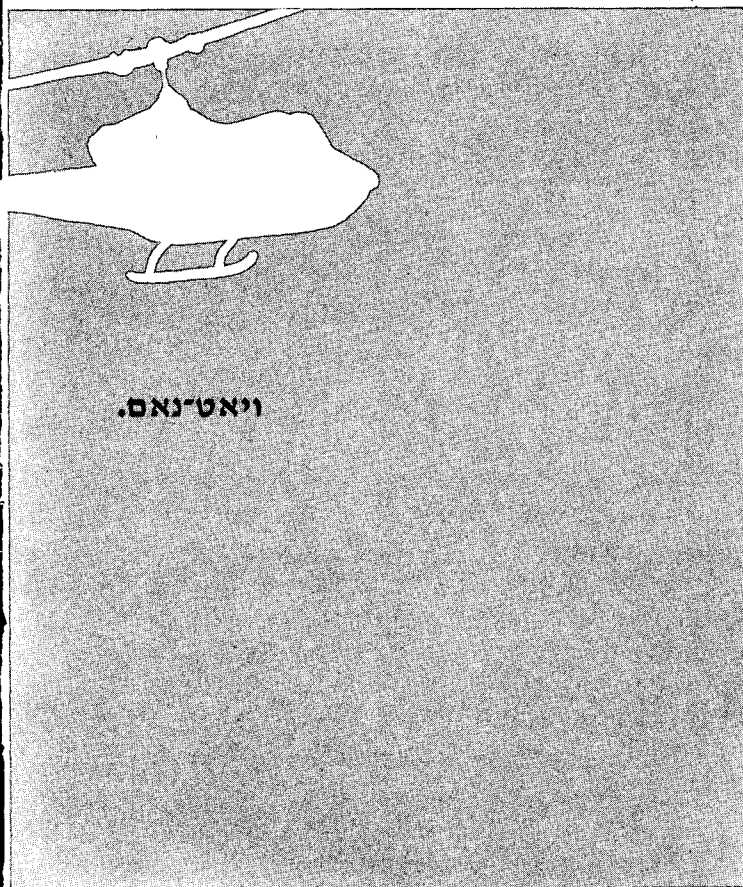
למעלה משעה חלפה.

בשעה 1430 עברו כל הפטרולים את המרחק שנקבע להם ונעצרו כדי לדווח למג"ד כי לא גילו דבר. „המשיכו להתקדם 200 מטרים נוספים”, הורה ויטד. התקדמות זו גולה עוד ארבעים דקות, בלא שהשיגה תוצאות טובות יותר.

ויטד הורה לפטרולים לחזור, כי חשש מפני החשיכה הקרבה. לאחר איבוד זמן זה יאלץ הגדוד לחנות חניית-לילה באיזור-הנחיתה.

לויטננט מרפי, מפקד מחלקת הסיור, השאיר בדרכו חוליית-מארב בת שלושה אנשים, אך זו לא הצליחה ללכוד דבר ברשתה. מרפי התקדם במהירות לפני המחלקה, שכן רצה להזהיר את החוליה כי הטור שב על עקבו. בהתקרבו אליהם נפתחה עליו אש מרובה „קלשניקוב” מטווח קצר ביותר, והוא נהרג במקום; לגופו חדרו תשעה קליעים. מחלקת ויאט-קונג מוגברת הציבה מארב בין המחלקה לחוליית שלושת האנשים ומרפי, בעלותו על המלכודת, הציל בוודאי אחדים מאנשיו.

מה שעשוי היה להסתיים בטבח הפך להתקדמות מהירה, שנמשכה 30 דקות. סמל המחלקה מקארי תפס את מקומו של מרפי. ויטד המריא במהירות במסוקו, וצפה על הנעשה ברחפו מעל המקום. קשר המחלקה סימן בעשן את אגפי המחלקה, וויטד הבחין בעשן המיתמר מעל לתקרת היער. כך הצליחו יחד לטווח את הארטילריה. החשיכה ירדה במהירות. ויטד העדיף לנתק מגע ולכנס שוב את הגדוד, מאשר להסתכן בנסיגה בחשיכה מוחלטת. הוא הורה למחלקה מפלוגה א' להנחית אש-

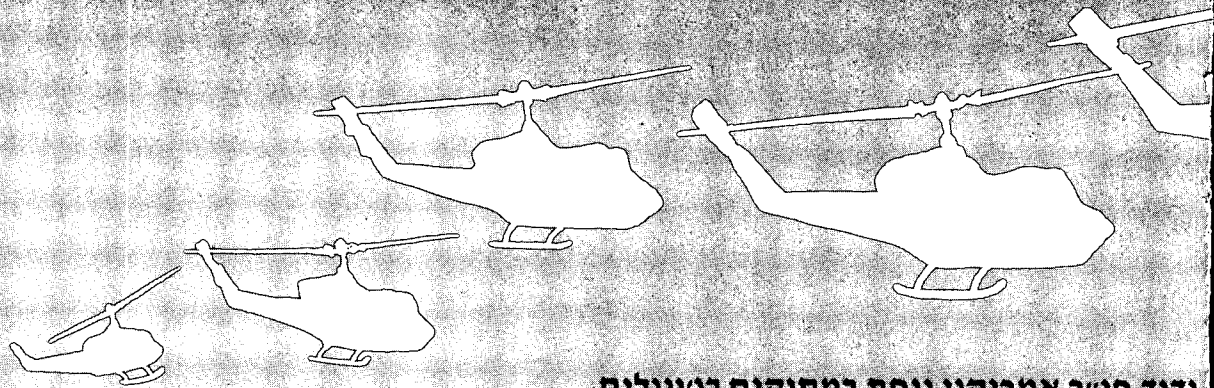
מחפה, בעוד מחלקת הסיור תיסוג חזרה. לשוא חשש. משהתקדמה המחלקה המחפה, נסוג ויאט-קונג לכיוון דרום-מזרח, בהותירו חמש גויות בשדה הקרב.

בלילה היה איזור-הנחיתה שקט לחלוטין, והדבר לא הפתיע את ויטד. אין לצפות כי ויאט-קונג יתקוף גדוד אמריקני חזק המונה 475 אנשים בתוך המתחם. תהא זו נגיסה גדולה מכדי יכולת ויאט-קונג לעכל, לאחר שדבר הנחיתה נודע להם אך שעות ספורות קודם לכן.

עם שחר בבוקר יום המחרת יצא הגדוד למסע חיפוש והשמדה, בנועו בציר דרום-מזרחי. הגדוד נע קילומטר אחד מזרחה, ואחר המשיך לנוע שני קילומטרים לכיוון דרום-מזרח. כל אותו יום לא נראה כל סימן וזכר לאויב. בשעה 1700 עצר הגדוד עייף ומאוכזב, כדי להקים מתחם הגנתי ללילה בתוך קרחת-יער, שהיתה קטנה מכדי להכיל את כל הפלוגות.

חלק מקרחת היער בוער עוד קודם לכן בנפלים. לא נראו כל סימנים לכך שהמקום שימש את האמריקנים או את ויאט-קונג. החיילים ביערו, באמצעות גרזנים וסכינים, איזור שיספיק לגחיתת חמישה מסוקים בבת-אחת. לפני רדת החשיכה נחתו חמישה מסוקים, ואלה הביאו תספוקת, שכללה: שתי מרגמות בנות 81 מ"מ, 150 פצצות מרגמה לכל פלוגה, מים ומנות-קרב בשפע.

עמדת-האזנה אחת בקצה הצפוני-מערבי של הקרחת דיווחה כי שמעה חמש פעמים במשך הלילה רחשי-תנועות בתוך היער,

גדוד חי"ר אמריקני נוחת במסוקים בג'ונגלים.

אחרי חיפושי-שוא אחר האויב מתארן הגדוד

לחניית-לילה, על-מנת להיפנות מן השטח

בבוקר המחרת.

עם שחר, במקום המסוקים באה ההפתעה...

„חושבני“, אמר מאוחר יותר, „כי אנשי הויאט-קונג הגיבו, כיוון שחשו כי נתגלו“, אולם אין הוכחה לכך. מקלע כבד וכ-20 רובי „קלשניקוב“ פתחו באש, מבין העצים שבפינה הצפון-מזרחית של קרחת-היער, על מוצב הפיקוד של ויטד ועל קו העמדות של פלוגה ב'. באותה עת נפתחה אש מרובים רבים וממקלע נוסף על פלוגה א', מן הפינה הצפון-מערבית. במתחם של ויטד היתה ההפתעה שלמה. ויטד פנה אל קצין התצפית הצעיר: „שני מקלעים — פירושו של דבר גדוד בהתקפה. הנחת מייד אש ארטילרית על הפינה הצפון-מערבית“. לאחר מכן הורה למיור הנסן: „דווח על המגע לחטיבה, והבא פקח-איר נוסף במהירות האפשרית“. עתה הצטער על כי הורה למרגמות לירות אש כבדה כל כך במשך הלילה, שכן נותרו רק 25 עד 30 פצצות לקנה. הפלוגות נצטוו לפתוח שוב באש, בלא לשנות את הטווח. ויטד התקשר לקפיטן קאטו, מפקד פלוגה ב', והורה לו: „הפעילו את מוקשי הקליימור!“ „כבר עשיתי זאת“ השיב קאטו, „והאמן לי, מולנו אנשים הבקאים היטב במלאכתם“. זמן קצר לאחר מכן נפגע קאטו והוצא מכלל פעולה. רב"ט קירק גיימס, בן עשרים ושש שנים, לשעבר איש חיל-הנחתים, היה מפקד חוליית-מקלע במחלקה שנמצאה בקצה הפינה הצפון-מזרחית. יחד עם טוראי ג'ו גורוני וטר"ש דון דונאלסון, ישן על מיטת דשא ועלים מאחורי שוחת-השועל שלהם, כשצורר מנשק אוטומטי טילטל אותם והעירים. הם זינקו לשוחה, הסתדרו בתוכה, והשיבו אש ברוביהם. הכדורים העלו אבק בפגעם בשריקה בסוללת העפר המחפה על השוחה. גיימס

ותו לא! החיילים הצטוו שלא לירות ברובים או באקדחים אלא לעבר מטרות ברורות. הרגמים ומטולני-הרימונים הורשו לירות לתוך היער מעת לעת; ואילו הארטילריה הנחיתה במשך כל הלילה אש הטרדה ואש אמנעה. ויטד קיווה שהויאט-קונג יעריך את כוחו כקטן-ממדים, הואיל ולכאורה לא יכלה קרחת היער להכיל גדוד שלם. ב-2200 קיבל ויטד הודעה ממפקדת החטיבה בוו הלשון:

„כיוון שלא הצלחתם להקים מגע עם האויב משך כל היום, תפנו מחר בבוקר“.

ויטד הסכים מייד, שכן להלכה היה עליו לשמש כוח חוסם, אך למעשה לא היה צורך לחסום דבר. בשעה 0615 בטרם הפציעה השמש, הורה ויטד כי כל עמדות-ההאזנה יסוגו לאחור. המרגמות בנוות 81 מ"מ נצטוו להפגין את שטח היער הקרוב. הן גערכו כך שכל קנה כיסה גורה וביחד כיסו את השטח כולו. כולן צריכות היו לירות בשיטתיות אל העצים כ-150 מטרים מול עמדותיהן; הן אמורות היו לירות 75 פצצות לקנה, ולהותיר לפחות 30. ויטד ערך חישוב גם, כי בכל מרגמה נותרו כ-100—120 פצצות. פקודת האש היתה אמנם בלתי-מקובלת, אם לנקוט לשון זהירה, וכרוכה בבזבוז רב של תחמושת. עם זאת, יש רגליים לסברה, כי הדבר השתלם יפה בפינה הצפון-מערבית.

בשעה 0620 החל מסך-האש שהקימו המרגמות לפתח תבנית שנשאה חן בעיני ויטד. לפתע הבחין בשישה מוקשי-תאורה המתפוצצים בפינה הצפון-מערבית של המתחם. עד אותו רגע לא שיער בנפשו כי גדודו קרוב ביותר לכוח ויאט-קונג גדול.

העריך, כי מקלע הויאט-קונג נמצא במרחק 30 מטרים לערך מהם, אולם הוא לא יכול היה להבחין באנשים. ג'יימס ידע כי דבר-מה אינו כשורה באגפו השמאלי. המקלע המוצב שם לא פתח באש. הסיבה היתה תחמושת! טר"ש הווארד בואן נמצא בתפקיד בעמדת-האזנה כל הלילה, במרחק 30 מטרים מן המתחם, ובנסותו להצטרף לפלוגה דקות אחדות קודם לכן, נפגע על-ידי הויאט-קונג. מס' 2, טר"ש ג'קי הול, היה חמוש באקדח 0.45 בלבד ולא נטה להשתמש בו. המקלען, טר"ש ג'ון פרינס, הבהיר את המצב בקראו, "ג'יימס, חפה עלי ואפתח באש". ג'יימס רץ לכיוונו, חמוש ברובה-ציד, ונשאר במקום עד אשר החל פרינס מפעיל את ה"מ-60", ואז הוחלף על-ידי גורוני וחזר לשוחת-השועל שלו.

הארטילריה טרם החלה להמטיר אש על היער, ולמעשה חלפו 20 דקות עד שמילאה אחר דרישתו של ויטד. הסיבה לכך היתה פשוטה: טעות המפקדה הממונה. זו סברה כי הכל כשורה. סוללה א' שנמצאה באיוור-נחיתה אחר, צוותה להתכונן לפינוי אוירי עם אור ראשון. משום כך, משהגיעה קריאתו של ויטד לעזרה, היתה סוללה זו ערוכה להטסה, וזמן רב בוזבו כדי לכוון שנית את הארטילריה ולהעביר את התחמושת.

ג'יימס דאג, שכן העמדות שלימינו לא ירו אל עבר האויב. הוא זחל לעבר עמדת הפיקוד של המחלקה. בשוחת-השועל הסמוכה, 15 מטרים לימינו, מצא את הטוראי בואן שרוע על הארץ, פצוע קשה מפגיעת כדור בצדו הימני.

ג'יימס קרא לחובש המחלקתי: "חובש, חובש, בוא הנה!" במקום החובש המחלקתי הגיח בריצה מן החשיכה החייל ג'יימס קלי. הוא כרע לבחון את פצעו של בואן. כדור חדר מבעד לכיס השמאלי של חולצתו, חלף על חזהו, וקרע את הלבוש בלי לפגוע בעור. קלי ציחק בעצבנות. בהצביעו על הקרע, אמר לג'יימס "הבט על זה. האין הוא משונה?" כדור שני פגע בצווארו של קלי והרג אותו מייד, ואחר סטה למטה וחדר אל תוך לבו של בואן. ג'יימס בדק את הדופק של שניהם ואת פעימות לבם, ובהיווכחו לדעת כי שניהם מתו, זחל הלאה.

בשוחת-השועל הסמוכה היו שלושה רובאים, אשר למרות שלא נפגעו, לא ירו. ג'יימס לא הכירם, הגם שהיו מפלוגתו. הוא לקח אותם תחת חסותו, ונתן להם הוראות ברורות: "אתה שם, כרע על ברכיך ופתח באש שמאלה. אתה שם, עשה אותו דבר ופתח באש קדימה. ואתה שם, כרע וירה ימינה". משחלו לעשות כן, לא חדלו עוד לירות.

בשוחת-השועל הבהא, 15 מטרים משם, מצא שני הרוגים מפגיעות כדורים. במרחק שלא עלה על שבעה צעדים מגופו-תיהם, בדיוק בפינה הצפון-מזרחית של קרחת היער, ניצב קו-נמלים בגובה שני מטרים, וצורתו כציון גבול. מאחוריו הגיחו חמישה לוחמי ויאט-קונג, אחד מהם נושא מקלע. ג'יימס בחר בו כמטרה, וירה לעבר השיח ברובה-הציד שלו. שלושה מהם רצו חזרה אל השיחים. החמישי קפץ אל מאחורי קו-הנמלים, ופתח באש על ג'יימס ב"קלשניקוב". ג'יימס השתטח, נצר אשו, והמתין עד שלוחם האויב יציא את ראשו לצדי מחסהו. משאירע הדבר, ירה יריה נוספת, שקטלה את לוחם הויאט-קונג מטווח 20 מטרים.

לאחר מכן חזר לרגע אל שלושת האלמונים ואמר להם: "אתם האנשים-הלוחמים היחידים שנותרו באגף זה. על כן המשיכו ללחום".

„כך נעשה!“ השיבו כאיש אחד, והוא חש הקלה בשמעו זאת. עתה המשיך גיימס לזחול לעמדת הפיקוד של המחלקה, לאחר שהביט בשעונו: השעה היתה 0652. בעמדת הפיקוד מצא את לויטננט קיסלר מוטל מת. כדור מקלע 0.5 פגע בראשו. סמל המחלקה אוליבר, שנפגע בכדור בריאתו, עדיין ניסה לעשות את מלאכתו. הוא היה צמוד למכשיר הקשר, באמרו למישהו „קרבו לכאן את הגיחות ההתקפיות, קרוב מאוד.“

טר"ש טורן, שהיה הקשר של קיסלר, ניסה גם כן להתקשר עם „החוק“, וקולו נשמע מיואש קמעה בקראו אל המכשיר „בועז שש, כאן משה שש“. לא בא כל מענה; מכשיר-הקשר הפלוגתי יצא מכלל פעולה.

לפתע נוכח גיימס כי כל אנשיה של מפקדת המחלקה פצועים, ללא טיפול. בין הפצועים היו שני הקשרים, החובש המחלקתי, ואחד ממפקדי הכיתות.

בעוד שטורן הפצוע ברגלו, המשיך למלא את תפקידו, והקשר האחר הוצא מכלל פעולה על-ידי פגיעה שספג בכתפו, היה סמל מואיואיל, המ"כ שנפגע משלושה כדורים ושני רסיסי רימון, שורק כאילו היה זה יום חג.

„נפצתי פגיעה חמורה“, אמר לגיימס, „אני סבור שחטפתי כדור בעמוד-השדרה, ודומה ששותקתי. זו צריכה להיות פגיעה, בולי“. גיימס נדהם לנוכח התנהגותו האמיצה, אך גם מפי שאר הפצועים לא נשמעה יבבה.

בדקות הראשונות היה לויטד, במוצב-הפיקוד שלו בקצה הדרומי של קרחת היער, מושג מעורפל בלבד על הנעשה בפלוגה ב'. הוא הבין כי הקו ספג מכה כבדה; האש האמריקנית, שבאה מכיוון הפינה הצפון-מזרחית, היתה דלילה מאוד. ויטד שתת דם כמעט מראשית הקרב; רסיס-רקטה פגע ברגלו הימנית. „גש לשם וראה מה המצב“, אמר לקפיטן פרנטיס, מפקד פלוגת המפקדה. „קח גם שני חובשים“. פרנטיס יצא לדרך, ועמו החובשים קלי ודולו. התלווה אליהם גם מדי, הקשר ה„מושאל“ של ויטד. הסיור הושלם במהרה. את גורלו של קלי חרץ המקרה העיוור למוות, בקו הקיצוני, משגענה לקריאתו של גיימס לעזרה. על הקבוצה הקטנה היה לחצות ארבעה אזורים מוכי אש-מקלעים בעת עריכת הסיור הקצר, ואז עשה קלי צעד גורלי, שגרם למותו בטרם יכול היה להושיט עזרה למישהו. משחזרו פרנטיס ומדי לדרווח לויטד, נשאר דולי במקום; אף הוא נפצע פצעי מוות, טרם הצליח לעזור לאיש מן הנפגעים. בשובם למוצב הפיקוד דיבר מדי ראשון: „ישנם נפגעים רבים משתוכל לדמות, נוצר בקע רחב בגזרה של פלוגה ב'“.

ויטד לא היסס אף לרגע. „טול את הפיקוד על פלוגה ב'“, הורה לפרנטיס. „כנס את כל מחלקת הסיור, והודע לי למה אתה זקוק עוד. אולם הפעם קח עמך את הקשר שלך, והשאר לי את מדי“.

הם יצאו לדרך מייד. נראה היה לויטד כי אש המקלעים של הויאט-קונג מוסטת מקו שוחות-השועל, ומכה עתה באיזור שלו. כן נחת בשטח מוצב-הפיקוד ברד רקטות בקצב של ארבע בדקה. משהאיר היום, יכלו לוחמי הויאט-קונג לראות בבירור את האנטנות המזדקרות מעל מוצבו של ויטד, ולכבדן באש כבדה. חמש סוללות-ארטי-לריה החלו יורות לעבר סבך השיחים שמדרום-מזרח לקרחת היער, וויטד כיוון את המטוסים התוקפים לצדו הצפוני של היער. היעפים — שישה במספר — נערכו ממזרח למערב, והמטוסים הטילו פצצות נפלים ופצצות נגד אדם. תקיפות אלה, שפגעו

ישר במטרה, השתיקו את אש האויב נגד חזיתתה של פלוגה א'. שלושים דקות לאחר שהחל הקרב, נשמעו שריקות רבות ותקיי-עות חצוצרה מחוץ למתחם. ויטד ידע, כי ההסתערות החזיתית של האויב קרבה ובאה. הוא הודיע ברדיו: „הניחו להם להתקרב ואז תנו להם מנה גדושה במוקשי הקליימור“.

אנשי הויאט-קונג התקרבו עד כדי כך שקרעו שלושה מתילי הקליימור; אולם ההתקפה נבלמה, ורבים מהם — רבים אף מאלה שנהרגו מהתפוצצות מוקשי הקליימור — נקטלו בנסותם לסגת. בגזרת האש של פלוגה א', נהרג קפיטן פוטמן מצרור-מקלע. תשעה כדורים פגעו בראשו, וחמישה מהם חדרו את קסדת-הפלדה שלו. שלושת מפקדי המחלקות לא נפגעו ומילאו את תפקידיהם, אך ויטד החליט — באורח שרירותי — להעביר את הפיקוד על הפלוגה לרב-סמל וולי.

במוצב-הפיקוד של הגדוד נפגע מדי הקטן, הקשר ש„נודב“, בשעה 0800. ארבע פעמים הלך לבדו לקוי פלוגה ב', נושא תחמושת ורימוני-עשן, כדי לאפשר את סימונו של קו ההפצצה למטוסים. לאחר הפעם הרביעית נפגע בצדו על-ידי רקטה, שכמעט קרעה את ידו הימנית.

את המאמץ האחרון שלו, הפנה האויב נגד הפינה הדרום-מזרחית במתחם. היתה זו הסתערות של פלוגה, שנהדפה על-ידי מחלקה בת 21 אנשים, בפיקודו של לויטננט מקוי, בן עשרים ושתיים. לאחר התכתשות שנמשכה 10 דקות, היו 11 גויות-אויב מוטלות מחוץ לקו של מקוי בעוד שהוא עצמו לא סבל אבדות נפשו.

ב-0900 קרא פרנטיס לויטד. „איני יכול להשמיד את שלושת המקלעים היורים על הפינה הצפון-מערבית“, אמר, „כל מקלע נמצא מאחורי עץ מהגוני, ואיננו יכולים לעשות דבר נגדם“. ויטד הורה לוולי מייד: „פקוד על אנשיך להיצמד ככל האפשר לקרקע; אני מכניס גיחה ישר עליך“. וולי פקד על אנשיו: „רדו לשוחותיכם. הישארו שם. איש לא יירה“.

המטוס הכודד ביצע יעף אלכסוני מעל המתחם. הפצצות הקטנות הראשונות פגעו במוצב-הפיקוד של וולי, אך לא התפוצצו. שתי הפצצות הבאות התפוצצו בין המקלעים, השמידום והרגו גם את רוב צוותיהם.

וולי הבין כי יוכל לקום ולהתמתח. היה צורך להחליף את מוקשי הקליימור ולפנות את הנפגעים. מסוקי פינוי הנפגעים הנמיכו טוס אותה שעה מעל קרחת היער. אש מעטה הנוחתה עדיין מן השיחים, אך זו נשמעה מרוחקת ונראה שלא כוונה למטרה מסויימת.

החובש הבכיר פג' לא היה מעודד כלל וכלל. כדורים אחדים שרקו ליד אוזניו. בהשתחוה בשוחות-השועל, כדי לבחון את המצב, ראה לבסוף תנועה בענפיו העליונים של עץ מהגוני סמוך אליו.

הוא הפנה את תשומת לבו של וולי לכך: „יש שם צלף, חסל אותו“. וולי ריסס את הענפים העליונים של העץ במקלע „מ-60“, והצלף צנח ארצה, אוהז עדיין ברובהו האוטומטי. ברד-הכדורים קרע את החבל שקשר אותו לעץ.

מאוחר יותר אותו יום ערך גדוד 2 סריקה לאורך רצועת השיחים לכיוון דרום-מזרח, משם פעלו התותחים. הסריקה גילתה 39 גויות אנשי ויאט-קונג, רובן מושחתות צורה. זו היתה אחת הפעמים בהן פגעה הארטילריה „בול“ בבסיס האויב — שלא בכוונה.

הטרור הערבי אז והיום

א' א'

הטרור הפנימי מצד אנשי הכנופיות דאז וארגוני המחבלים כיום — טרור שחודו הופנה כלפי האוכלוסיה הערבית עצמה. הטרור הפנימי במאורעות 1936—1939 נשא, אמנם, במידה רבה, אופי של חיסול מתנגדים פוליטיים של המופתי וסיעתו, בעוד שפעולות הרצח והפגיעה מצד המחבלים כלפי תושבים ערבים לאחר מלחמת ששת הימים כוונו כלפי החשודים בשיתוף פעולה עם שלטונות ישראל. עם זאת, במלחמות הטרור של הפלשתינאים אופיינית עצם התופעה של שפיכות דמים על-ידי טרור פנימי אכזרי ביותר, המופנה על-ידיהם כלפי בני-עמם. במאורעות 1936—1939 הגיע טרור זה לממדים נרחבים עד כדי כך, שחוגים ואזורים מסוימים באוכלוסיה הערבית, שנפגעו ממנו, התארגנו ל„כנופיות-שלום“, אשר לחמו בכנופיות הטרור. גם במלחמת הטרור של ארגוני המחבלים כבר נרצחו עשרות רבות של תושבים ערבים, וכן נפגעו רבים אחרים — ועוד ידם נטויה.

תופעה בולטת אחרת הוא הדמיון הרב בין הודעות-הרהב של אנשי הכנופיות בשנות השלושים לבין פרסומיהם של ארגוני המחבלים כיום, על „הצלחותיהם“ ו„הישגיהם“ בשדה-הקרב; מחברי הפרסומים הללו נהגו ונוהגים לרחף על גלי הדמיון העשיר תוך חירות רבה. הקורא האובייקטיבי יוטרד בוודאי מתופעה מוזרה זו, ולא יסתפק בהסבר „הפשטני“ כי היא מהווה ביטוי של „דמיון מזרחי“, „אלף לילה ולילה“, אלא יחפש לכך הסברים מעמיקים יותר בתחום המנטליות, התודעה וחקר הנפש הערבית. מבחינה זו מאלף להזכיר את דיווחיו של איש כנופיה שפעל בשנים 1936—1939 באיזור עמק-חפר, ושבהם התפאר בביצוע פעולות חבלה, שכתוצאה מהן נהרגו כביכול מאות יהודים וחיילים בריטים. דיווח כוזב זה אינו נחלתם של לוחמים מן השורה בלבד, אלא גם של הדרגים הגבוהים: „בהודעה רשמית מס' 110/38“ של „המפקדה הראשית“ של הכנופיות מיום 7/12/38 נמסר, כי „בהתנגשות במגדל-צדק נהרגו 12 אנגלים ו-7 נפצעו, ופלוגה אחרת הרגה 7 יהודים בהתקפה על פתח-תקפה“, בעוד שהאמת היתה כי בהתנגשות במגדל-צדק נהרג אדם אחד ו-3 נפצעו, ולא היתה כלל התקפה על פתח-תקפה*. כך התפאר מנהיג-הכנופיות הידוע „אבו דורה“ ב„בולטין חדשות“ שפירסם ביום 14/10/38 ב„הפלת 60 חללים מבין הנוטרים היהודים בקרב שהיה ליד זכרון-יעקב“**, בעוד שלאמתו של דבר לא נהרג אז ולא נפגע איש.

ראוי להשוות דברי רהב אלה עם ה„הודעות הרשמיות“ הדמיוניות של ארגוני המחבלים שלושנים שנה לאחר מכן, שגם בהן מגיע מספר ההרוגים הישראליים, כביכול, לעשרות רבות מדי יום ביומו. דוגמה להודעה כזאת הוא תיאור, השאוב מן הדמיון, בעתון סורי מיוני 1969 על „גבורתם העילאית של 8 פידאין מפתח“ ששלחו בהרי שכם נגד כוחות צה"ל, שבו נאלצו הישראליים להזרים תגבורת שכללה 22 מטוסים, מיסטר ומיראז' בגל הראשון, ולאחר מכן עוד 22 מטוסים קרב, 23 טנקים שתוגברו ב-25 זחל"מים, 10,000 חיילים וצנחנים ו-230 נגמ"שים. בשעות מאוחרות יותר הצטרפו לקרב עוד 48 מטוסים ישראליים. אבדות האויב הישראלי בקרב זה היו 87 הרוגים,

„אין חדש תחת השמש“ אמר החכם מכל אדם, ואכן ימצא המשקיף האובייקטיבי כי צדק שלמה המלך בדבריו, וכי „כבר היו דברים מעולם“ — אם ינסה לערוך השוואה בין אופיה של מלחמת הטרור שניהלו הכנופיות הערביות נגד הישוב היהודי בארץ-ישראל לפני כ-30 שנה, לבין מלחמת הטרור של ארגוני המחבלים נגד מדינת ישראל בשנות השישים המאוחרות. קיים, כמובן, גם שוני בין שתי מלחמות-טרור אלה, הנובע מהתפתחות אמצעי הלחימה. במקום המוקש הפרימיטיבי מעשה-יבית, המורכב מצינור-מים ממולא חומר-נפץ שהוטמן בדרכי-עפר על-ידי אנשי הכנופיות בשנות השלושים, מופעלים כיום על-ידי המחבלים מוקשים מודרניים, המצויים בשימוש של צבאות סדירים. במקום „התקפות לילה“ באש רובים מרחוק על הישובים במאורעות 1936 בידי אנשי כנופיות, מופעלות כיום על-ידי יורשיהם המחבלים מרגמות כבדות, „קטיושות“, ובזוקות מאולתרות. כן חלו במשך שלוש עשרות השנים תהליכים מדיניים, אשר הביאו לשינוי באופי הכוחות הפועלים בזירה. אולם, ביסודו של דבר רב הדמיון, מבחינות רבות, בין שתי מלחמות-הטרור הפלשתינאיות נגד היהודים, עד כדי כך שניתן להצביע על מעין „חוקיות מחזורית“, הנכרת בבירור בתופעות אופייניות אחדות בשתי המערכות.

התופעה האופיינית ביותר שחזרה ונשנתה בשתי מלחמות-הטרור של הפלשתינאים, למרות ימי דור המפרידים ביניהן, היא מגמתם הברורה והמוצהרת של הטרוריסטים לרצח-לא-אבחנה של אוכלוסיה יהודית אזרחית שלה, נשים, זקנים וטף. מבחינה זו מהוות פעולות ארגוני המחבלים כיום המשך ישיר לאותו קו של „אטבח אל-יהוד“ שהיה נקוט בידי קודמיהם, אנשי הכנופיות, במאורעות 1936—1939. עם זאת נעלמו לחלוטין מנופה הפוליטי של הארץ, ומביטויי שפת יום-יום בה, אותם מושגים ידועים לשמצה של „פוגרומים“ ועריכת „פרעות ביהודים“, שרווחו בשנות העשרים והשלושים, ואף באו לידי ביטוי בתחילתם של מאורעות 1936, עד שהתייצב באותה שנה „קרי-החזית“ בין האוכלוסיות היהודית והערבית. התפרצויות או נסיגות-התפרצות של אספסוף ערבי מוסת ופרוע לשכונות-ספר יהודיות או לשכונות מעורבות, לשם רצח ושוד, וכן רציחות של יהודים בודדים שנקלעו לאזורים ערביים, היו סממן בדוק דרך-ביטוי מובהקת לתחילתם של מאורעות-דמים בשנות ה-עשרים והשלושים, ואף בסוף 1947, לאחר קבלת החלטת החלוקה, עד שהפכו המאורעות למלחמת הקוממיות ב-1948. נקודה אופיינית נוספת המשותפת למאורעות 1936—1939 ולמלחמת הטרור שהחלה שלושנים שנה לאחר מכן, היא תופעת

* עיין „תעודות ודמויות“, עמוד 119. אוסף תעודות ופרטים על אנשי הכנופיות הערביות 1936—1939. הופץ בשעתו בין מפקדי ה„הגנה“ בלבד בהוצאת „המגן העברי“.

** שם, עמ' 124.

123 פצועים, 8 טנקים, 18 זחל"מים, 22 כלי-רכב שונים. אבדות הפידאין היו 5 הרוגים ו-3 פצועים שחולצו משדה-הקרב".

אגב — גם העלילות שבדיווחי הכנופיות בשנות השלושים על פגיעות, כביכול, מצד השלטונות הבריטים ומצד היהודים במסגדים ובנשים וילדים מקרב האוכלוסיה הערבית, וכן תעמולת הזוועה על פגיעות בקדשי המוסלמים, שנוהלה באותה עת בעתונות הערבית בארץ, אינן רחוקות הרבה מתעמולת-הזוועה המתנהלת עתה נגד ישראל על-ידי מדינות ערב וארגוני המחבלים, על פגיעות במקומות הקדושים למוסלמים, כולל ההאשמות נגד ישראל כי שרפה את מסגד אל-אקצא בירושלים. אכן, "אין חדש תחת השמש", וארגוני המחבלים כיום אינם צריכים להתבייש בפני קודמיהם אנשי הכנופיות משכבר הימים — ביכולתם להפריח גוזמאות; נראה כי הם אף עולים עליהם בכך. יצוין גם כי תופעות חילוקי-הדעות והפיצול בין ארגוני המחבלים הרבים הפועלים בזירה מאז מלחמת ששת הימים, מזכירה את הסכסוכים והמגננים שהיו קיימים בין ראשי הכנופיות במאורעות 1936—1939. עם זאת קיים גם הבדל בין שתי התופעות, שכן חילוקי הדעות בין ארגוני המחבלים כיום מקורם במידה רבה ברקע פוליטי ואידיאולוגי, בעוד שהסכסוכים בין ראשי הכנופיות דאז היו בעיקר על רקע אישי, ועל כל פנים — נעדר מהם היסוד האידיאולוגי.

למרות קו-הדמיון, עליהם עמדנו, בין שתי מערכות הטרור הערבי נגד הישוב היהודי בארץ-ישראל ונגד מדינת ישראל — חלו גם שינויים מכריעים בעצם התנאים והנתונים של הכוחות היריבים המקומיים — היהודים והערבים. מבחינה חיצונית היו מעורבים בסכסוך היהודי-ערבי גם בשנות השלושים כוחות חיצוניים בין-לאומיים וערביים, כמו בריטניה — המעצמה המנדטורית, ארצות ערב שמסביב לארץ-ישראל — שסייעו לכנופי-יות בכסף, בנשק ובכוח-אדם — ומעצמות הציר (גרמניה ואיטליה) שבחשו אף הן, לצדם של הערבים, בקדרה הפוליטית של המזרח התיכון.

מבחינה זו חל שינוי רב באופי הכוחות הפועלים. מעצמות הציר "יצאו מן התמונה" וגם בריטניה, שהיתה בשנות השלושים הגורם הקובע באיזור, איבדה את מעמדה, ובמקום אלה, נכנסו למשחק שתי מעצמות-העל, והמזרח התיכון הפך מבעיה אזורית מוגבלת לבעיה גלובלית ממדרגה ראשונה. גם ארצות ערב שבאיזור הגובל ישירות בישראל, שבחלקן היו בשנות השלושים עצמאיות-למחצה או נתונות לשלטון זר, הפכו מאז למדינות עצמאיות, המעורבות ישירות בסכסוך, ושקועות בו מבחינה פוליטית וצבאית במידה שאין להשוותה לצורה שבה היו מעורבות במאורעות שנות השלושים.

אולם השינוי המכריע והדרסטי ביותר בין שתי מערכות הטרור חל בכוחו ובמעמדו של הישוב היהודי בארץ. לא עוד ישוב קטן בכוח-אדם ובנשק, הנאלץ להסתיר את נשק-המגן ה"בלתי-חוקי" שלו בסליקים שבמעבה האדמה מחשש ל"עינא בישא" של השליט הזר, והתלוי במידה רבה ברצונה הטוב של המעצמה המנדטורית הזרה, זו החפצה לבלום את התפתחותם של המפעל הציוני וכוח-המגן היהודי. לא עוד ישובים דלים ומבודדים של "חומה ומגדל" בשנות השלושים, הנמצאים באזורים ערביים עויינים ותלולים בדרכי-תחבורה מסוכנות הניתנות לניטוק ול-הסימה, אלא מדינה יהודית עצמאית וריבונית, וישובים הנהנים

מרכיפות טריטוריאליות, ואשר מאחוריהם עומדת עוצמתו של צה"ל.

כתוצאה מהשינוי שחל באופי הכוחות היריבים המקומיים וב-אופי המערכה הצבאית ביניהם, נעלמו מן המילון הצבאי היום-יומי מלים שהיו חרותות היטב בתודעה של לוחמי הישוב היהודי בארץ לפני דור, כגון "מלחמת השיירות", "המלחמה על דרכי התחבורה לישובים", "מלוי השיירות", "ישובים במצור" וכיוצא בהם. מונחים אלה אבד עליהם הכלח, ויש בהם כדי להעלות חיוך של ביטול על פניהם של לוחמי צה"ל, הדוהרים ב"סנטוריונים" ובמטוסים חדישים, ולמרבה השמחה אינם מכירים עוד מונחים אלה אלא מתוך קריאה בספרי ההיסטוריה. אולם, לוחמי הדור הקודם זוכרים היטב את הבעיות הכרוכות בהעברת שיירות מזון ותגבורת לישוב יהודי נצור דרך שטחים ערביים אויבים; לוחמי תש"ח עדיין שילמו מסדמים כבד בשיירות כאלה, כגון להר הצופים, לגוש עציון, ליחיעם ולבן-שמן. אפילו המלה, "מאורעות" שהגדירה בפינו את תקופת הלחימה בשנים 1936—1939, "יצאה מן האופנה" והבעיה קרויה "סכסוך ישראל-ערב".

גם המונח "כנופיות", שהיה מושג נפוץ מאוד בחיי הישוב היהודי, כבר התישן במידה רבה, וכמעט שיצא מן השימוש במלחמת הטרור של שנות השלושים. עתה מוכרים יותר המונחים "חוליות" או "רשתות" טרור. שינוי זה איננו שמי בלבד; משמעותו חורגת מן התחום הסמנטי.

במאורעות 1936—1939 פעלו הכנופיות הערביות ב"יחידות-שדה" גדולות. בשנות ה"מאורעות" התרכזו כנופיות גדולות ביחידות בסדר גודל של מחלקות ואף פלוגות, ובעיקר באיזור "המשולש המסוכן" דאז של שכם-ג'נין-טול-כרם, שם פעלו כמעט בגלוי בקרב האוכלוסיה הערבית. באותה עת אף השתלטו הכנופיות על אזורים כפריים שיד השלטונות לא הגיעה אליהם, וניהלו מספר "קרבנות-שדה" והתנגשויות בקנה-מידה גדול יחסית עם הצבא הבריטי. פאוזי אל-קאוקג'י, שהיה "המפקד העליון של המרד הערבי", אף הקים לעצמו בתוך "המשולש המסוכן" מפקדת-שדה, כמעט במתכונת צבאית, וכמוהו עשו המפקדים האחרים, ששמותיהם היו ידועים ומוכרים בציבור.

אופיה של מלחמת הטרור של ארגוני המחבלים כיום שונה לחלוטין, ותכניהם פועלים בקרב האוכלוסיה הערבית בתנאי-מחתרת מובהקים, בחוליות קטנות וברשתות חשאיות. שמפקדו תיהם מעבר לגבול, בירדן ובמדינות הערביות האחרות.

ארגוני המחבלים בוודאי שאינם מאושרים ממצב-עניינים זה, ושואפים בכל מאודם להתעלות לשלבים הגבוהים יותר של "המלחמה העממית" — מלחמת גרילה המתנהלת בהרים וב-דרכים. הם אף חולמים על תפיסת מאחזים טריטוריאליים באזור רים כפריים שיד השלטונות אינה מגיעה אליהם. הדימוי החביב על ארגוני המחבלים הוא "המלחמה העממית" נוסח ויאט-נאם ואלג'יריה, אשר תחילתה במלחמת טרור וגרילה, והמשכה ושיאה בהתקוממות עממית כוללת. בפרסומים חתרניים שונים מדובר על הצורך "להמריץ את הפלחים בשטחים הכבושים על-ידי ישראל לקחת חלק במאבק, ולהחדיר למוחם את תפארת המסורת של אבותיהם שלחמו בשנים 1936—1939".

מבחינה זו חל שינוי מכריע בתנאי הזירה ובאופי הכוחות (סוף בעמוד 29)

האוכלוסיה בשטחים המוחזקים

בעקבות מלחמת ששת הימים נתאפשרה פגישה בין אוכלוסיות שכנות מבחינה גיאוגרפית, ועם זאת בלתי מוכרות זו לזו. מטבע הדברים התעוררה סקרנות הדדית, מה גם שהחיים בשכנות קרובה הפכו חלק מן המציאות היומיומית.

סמוך לסיום המלחמה, בחודש ספטמבר 1967, נערך מפקד אוכלוסין, אשר נועד למנות את מספר החושבים בשטחים המוחזקים, ויחד עם זאת לספק מידע בסיסי, שהיה דרוש להחזרת החיים למסלולם התקין ולתכנון פעולות עתידות. בשלבו הראשון נערכה פקידה מלאה, שבה נשאלה כל האוכלוסיה מספר שאלות בסיסיות, כגון השם, המין, המצב המשפחתי, הגיל וכדומה. בשלב השני נחקרה חמישית האוכלוסיה, ולגביה מולאו שאלונים מפורטים, שכללו נתונים דמוגרפיים שונים, פרטים על ההשכלה, תכונות כוח העבודה, תנאי הדיור ותנאי החיים של משקי הבית. התמונה המצטיירת נכונה איפוא, לנקודת זמן קרובה לסיום המלחמה (ספטמבר 1967). בתקופה שחלפה מאז חלו אמנם שינויים מסוימים בגודלה של אוכלוסית השטחים ובהרכבה, אולם ביסודו של דבר נשתמרו התכונות הבסיסיות העיקריות.

גודל האוכלוסיה ופיזור הגיאוגרפי

בסך הכל נפקדו בשטחים המוחזקים קרוב למיליון נפש. ביהודה ובשומרון נמנו כ-596 אלף נפש, וברצועת עזה וצפון-סיני כ-390 אלף נפש.

הצפיפות הממוצעת של האוכלוסיה ביהודה ושומרון נמוכה יחסית — כ-105 נפש לקמ"ר בלבד. ברצועת עזה, לעומת זאת, הצפיפות הממוצעת של האוכלוסיה היא מן הגבוהות בעולם — כ-980 נפש לקמ"ר. לשם השוואה — באותה תקופה היתה הצפיפות הממוצעת של האוכלוסיה בישראל כ-136 נפש לקמ"ר.

מבחינה מינהלית נחלק איזור יהודה ושומרון לשבע נפות:

* כל הנתונים במאמר זה המתייחסים לשטחים המוחזקים שאובים ממידע שנאסף במפקד זה.

כ-30 אחוזים מכלל האוכלוסיה בבריטניה, צרפת ואיטליה מהוים בני 0—14 כרבע מכלל האוכלוסיה, ובשוודיה חלקם היחסי קטן עוד יותר — כחמישית בלבד.

מבנה הגילים הצעיר של אוכלוסית השטחים המוחזקים מוסבר בראש-ווראשונה על-ידי שיעורי הילודה הגבוהים. מספר הילדים דות לאלף תושבים הוא 45 לערך, לעומת 23 לערך באוכלוסיה היהודית בישראל, ולעומת שיעורים נמוכים מ-20 לאלף בארצות מערב אירופה.

מספר הילדים הממוצע לנשים נשואות, גרושות או אלמנות בגיל 15—60 היה 6.2 ביהודה ושומרון, ו-5.9 ברצועת עזה וצפון-סיני. נשים בגיל 45—49 (בסוף תקופת הפוריות) ילדו בממוצע 8.6 ילדים ביהודה ושומרון, ו-8.3 ילדים ברצועת עזה וצפון-סיני. כשליש מן הנשים הללו ילדו 11 ילדים ויותר. להשוואה — אומדן הפריון הכולל (מספר הילדים שיולדת אשה במשך כל ימיה) אצל אמהות יהודיות בישראל בשנת 1967 היה 3.2 ילדים לאשה, כלומר, רק קצת למעלה משליש ממספר הילדים הממוצע שיולדת אשה בשטחים המוחזקים במשך שנות הפוריות.

שיעורי הפריון הגבוהים משותפים לנשים מחתכים דמוגרפיים שונים. מתברר למשל כי להשתייכותה של האשה למשפחת פליטים, או לסוג-הישוב של מקום מגוריה — עיר, כפר או מחנה פליטים — אין השפעה שיטתית על מספר הילדים הממוצע לאשה. לעומת זאת נמצא, כמצופה, קשר הפוך בין רמת השכלתה של האשה לבין מספר הילדים שנולדו לה. לנשים שלמדו 9 שנים ויותר נולדו ביהודה ושומרון בממוצע 3.3 ילדים, לעומת נשים חסרות השכלה, שילדו בממוצע מספר כפול של ילדים — 6.6 ילדים. ברצועת עזה וצפון-סיני היו ההבדלים גדולים עוד יותר — 2.6 ילדים בלבד בממוצע לאשה שלמדה 9 שנים ויותר, לעומת 6.2 ילדים בממוצע לנשים חס-

על-פי מספר הנפשות — בה נפקדו כ-120 אלף נפש; נפת שכם, השניה בגודלה — כ-110 אלף נפש; נפות טול-כרם ורמאללה — כ-100 אלף נפש בכל אחת; נפת ג'נין — כ-90 אלף נפש; נפת בית-לחם — כ-67 אלף נפש ונפת ירדן — כ-10 אלפים נפש. ברצועת עזה וצפון-סיני שלוש נפות: נפת חאן-יונס הגדולה ביותר על-פי אוכלוסיה — כ-180 אלף נפש; נפת עזה — כ-175 אלף נפש; נפת אל-עריש — 34 אלף נפש.

איזור יהודה ושומרון הוא כפרי בעיקרו. כ-56 אחוזים מאוכלוסית האיזור שוכנת בכפרים קטנים (המונים פחות מ-5,000 נפש), כ-7 אחוזים בכפרים גדולים, ורק כ-26 אחוזים — ביישובים עירוניים. בנות הפליטים שבתוך היישובים העירוניים גרים 3 אחוזים מן האוכלוסיה, ואילו במחנות הפליטים שמחוץ להם — רק כ-6 אחוזים מן האוכלוסיה. כלומר: בסך הכל שוכנת במחנות הפליטים פחות מעשירית האוכלוסיה.

משקלם של היישובים העירוניים גדול במיוחד בחלקו הדרומי של האיזור. רצועת עזה, לעומת זאת, היא איזור עירוני מובהק. ביישובים העירוניים (כולל ב-מחנות הפליטים שבתוכם) מתגוררים קרוב ל-80 אחוזים מתושבי הרצועה, בכפרים הגדולים רק כ-2 אחוזים, ובכפרים הקטנים — כ-7 אחוזים. במחנות הפליטים — ביישובים עירוניים ומחוצה להם — מתגוררת קרוב למחצית, האוכלוסיה. בצפון-סיני — באל-עריש גרו כ-90 אחוזים מכל האוכלוסיה שנפקדה.

תכונות דמוגרפיות

אוכלוסית השטחים המוחזקים צעירה ביותר. כמחצית האוכלוסיה שנפקדה היתה בגיל 0—14, ועוד כחמישית — בגיל 15—29. באוכלוסיה היהודית בישראל, למשל, הנחשבת לצעירה אף היא על-פי אמות-מידה בין-לאומיות, מהוים גילאי 0—14 רק

אחוז הגברים בגיל העבודה, בעיקר בין הגילים 20—40, שיצאו לחפש תעסוקה מחוץ לשטחים המוחזקים ניכר במיוחד בקרב המהגרים. משום כך יורד משקלם היחסי באוכלוסיה הנותרת, וממילא גדל משקלם היחסי של בני הגיל הצעיר יותר. בכך מוסבר גם מיעוטם היחסי של גברים, לעומת נשים, בפרט בגילי העבודה המובהקים***.

המיעוט היחסי של גברים, בפרט בגילי העבודה המובהקים, הוא קו בולט שני המאפיין את הרכב האוכלוסיה.

ביהודה ובשומרון נפקדו 985 גברים לכל אלף נשים, אולם בקבוצת הגיל 30—44 היו רק 745 גברים לכל אלף נשים, ובקבוצת הגיל 15—29 — 840 גברים לכל אלף נשים. ברצועה ובצפון סיני בלט מיעוטם היחסי של הגברים עוד יותר: באוכלוסיה כולה — 940 לאלף, ובקבוצות הגיל 15—29 ו-30—44 — כ-740 לאלף.

המיעוט היחסי של גברים צעירים חריף במיוחד בכפרים שביהודה ושומרון, כתוצאה מתהליך העיור, שבו משקלם היחסי של הגברים הצעירים היה גבוה ביותר. ברצועה בולט המיעוט היחסי של גברים צעירים במחנות הפליטים. נראה כי הם היו המרכיב העיקרי בהגירה מן האזור, וכי היתה יציאה של גברים צעירים ממחנות הפליטים ליישובים עירוניים.

*** גם למלחמות שפקדו את האזור השפעה מסוימת על תופעה זו, ובעיקר ניכר הדבר ברצועת עזה.

צעירים באוכלוסיה, ומבנה הגילים ייעשה צעיר עוד יותר.

ההגירה גם היא גורם למבנה הגילים הצעיר של אוכלוסיית השטחים המוחזקים.

רות-השכלה. מבנה הגילים היה צעיר עוד יותר, אלמלא התלוו לשיעורי-הילודה הגבוהים גם שיעורי-תמותה גבוהים בקרב התינוקות*.

אומדן תמותת התינוקות** עד גיל 5 ביהודה ובשומרון הגיע ל-21 אחוזים וברצועת עזה וצפון-סיני — ל-22.5 אחוזים. מספרים אלה גבוהים פי שלושה מאשר בקרב ערביי ישראל, וכל שכן בהשוואה ליהודים בישראל.

נראה כי שיפור שירותי הבריאות בשטחים המוחזקים תחת השלטון הישראלי, בד בבד עם מגמת העליה ברמת ההשכלה של האוכלוסיה, יביאו — כפי שאירע בקרב ערביי ישראל — לצמצום מהיר בהיקף תמותתם של תינוקות. סביר איפוא לצפות, כי בשנים הבאות ילך ויגדל כתוצאה מכך משקלם היחסי של הגילאים ה-

* בספרות הדמוגרפית מקובלת ההשערה, כי עצם התמותה הגבוהה של תינוקות היא גורם חשוב לשיעורי ילודה גבוהים.

** אומדן זה נעשה על פי השאלות שנשאלו הנשים הלא-רווקות בגיל 15—60 במפקד האוכלוסין, למספר הילדים שנולדו להם 5 שנים לפני המפקד, וכמה מהם מתו.

המיעוט היחסי של גברים יצר עודף יחסי של נשים בלתי-נשואות*. ביהודה ושומרון היו בגיל 20 ומעלה רק 590 גברים לא-נשואים לכל אלף נשים לא-נשואות, ואילו ברצועת עזה וצפון-סיני רק 530 גברים לא-נשואים לכל אלף נשים לא-נשואות. אפילו בחברה פוליגמית יש ב-מצב-דברים מעין זה כדי לעורר בעיות חברתיות רבות-משמעות. להרכב הגילים הצעיר של האוכלוסיה וליחס המספרי בין המינים נודעת גם משמעות כלכלית חשובה. כמחצית האוכלוסיה הינה מתחת לגיל העבודה. בקרב ה-אוכלוסיה שבגיל העבודה יש מיעוט יחסי של גברים, ואילו הנשים שבגיל העבודה אינן נוטות כמעט להשתתף באורח פעיל בחיים הכלכליים. כתוצאה מתקבל איפוא, כי חלק-האוכלוסיה הפעיל מבחינה כלכלית מצומצם ביותר, והיחס בין נתמכים למפרנסים גבוה ביותר. בארצות מפותחות מגיע שיעור השתתפות של ה-אוכלוסיה בכוח העבודה לכ-40 אחוזים, ואילו בשטחים המוחזקים נמוך שיעור זה מ-20 אחוזים.

רמת ההשכלה

רמת-ההשכלה של האוכלוסיה בשטחים המוחזקים נבחנה על-פי המודד הפורמלי של מספר שנות לימוד בבית-ספר. מודד זה הוא חלקי בלבד, אך הוא מאפשר להשוות בין רמת ההשכלה של קבוצות-האוכלוסיה שונות, ונותן מושג על המגמות הקיימות בתחום רכישת ההשכלה. רק 43 אחוזים מכלל האוכלוסיה הבוגרת (מעל גיל 15) שנפקדה בספטמבר 1967 ביהודה ושומרון למדו בבית-ספר שנה אחת ויותר. מתוך הלומדים כ-70 אחוזים למדו 1—8 שנים, וכ-30 אחוזים — 9 שנים ויותר. בעלי השכלה על-תיכונית שלמדו 13 שנים ויותר היוו כ-4 אחוזים בלבד מכלל בעלי ההשכלה הפורמלית. ברצועת עזה וצפון סיני אחוז בעלי השכלה כלשהי בקרב האוכלוסיה הבוגרת דמה לזה שנמצא ביהודה ושומרון — 42

* בין הילדים ניכר עודף הבנים על בנות, הגם שהילודה מתחלקת באופן שווה, פחות או יותר, בין המינים. ההסבר לכך נעוץ בשיעורי-תמותה גבוהים יותר בקרב הבנות ומייחסים תופעה זו למעמדה הנחות של האשה במסורת ובחברה הערבית, הגורם לכך שאין הילדה זוכה לאותם טיפול ותשומת-לב להם זוכה הבן.

בעלי השכלה, ובין הגברים בגיל 65 ומעלה רק כחמישית ביהודה ושומרון, וכשמינית ברצועת עזה וצפון-סיני, למדו בבית-ספר.

בין הנשים התרחבות ההשכלה היתה מהירה עוד יותר, ואם תימשך בקצב זה גם בעתיד, ייסגר הפער ברמת ההשכלה בין שני המינים תוך שנים ספורות. ביהודה ושומרון למדו בבית-ספר $\frac{2}{3}$ מן הנשים בגיל 15—19, לעומת רבע בלבד מבין הנשים המבוגרות יותר בעשר שנים. ברצועת עזה וצפון-סיני היתה ההתפתחות היחסית גדולה עוד יותר, ואחוז הנשים שלמדו גדל פי שלוש תוך עשר שנים — כ- $\frac{3}{4}$ מן הנשים שבגיל 15—19, וכרבע מן הנשים שבגיל 25—29.

הנתונים לעיל מושפעים על-ידי ההגירה בה נטלו המשכילים חלק גבוה יחסי. עובד זה זו צימצמה במידה מסויימת את חלקם — באוכלוסיה הנתרת — של הלומדים בגילאי עשרים ושלשים. עם זאת, אין ספק כי בשטחים המוחזקים קיים תהליך מהיר של התרחבות ההשכלה, בפרט בקרב נשים.

מוצא האוכלוסיה

בזיהוי מוצאה של האוכלוסיה המתגוררת בשטחים המוחזקים היה עניין מיוחד. בראש-הראשונה היה בכך כדי לבדוק את מספר הפליטים שעזבו את שטח ישראל בשנת 1948, והמתגוררים כיום ביהודה ושומרון, ברצועת עזה ובצפון-סיני. אם מגדירים כפליטים את כל המשתייכים למשפחות שראשיהן התגוררו בשטח יש-ראל לפני מלחמת הקוממיות, היו ביהודה ושומרון בעת המפקד כ-108 אלף פליטים (19 אחוזים), וברצועת עזה ובצפון-סיני — כ-205 אלף פליטים (57 אחוזים). אם נוקטים בהגדרה מצומצמת יותר, הרו-אה כפליטים רק את אלה אשר התגוררו בעצמם בשטח ישראל לפני 1948, קטנים המספרים במידה רבה — כ-46 אלף ביהודה ושומרון, וכ-81 אלף ברצועת עזה וצפון-סיני.

מעניין להשוות את ממצאי מפקד האוכלוסין עם אומדני אונר"א, שהם המספרים שהיו מקובלים על דעת הקהל הבינ-לאומית. סמוך למועד המפקד פירסמה אונר"א דו"ח לפיו אוכלוסיית הפליטים ביהודה ושומרון לאחר המלחמה נאמדה ב-311 אלף נפש, וברצועת עזה — ב-317 אלף נפש. גם בהשוואה להגדרה הרחבה שנקט

אחוזים. אולם אחוז אלה שלמדו 9 שנים ויותר מתוך כלל הלומדים היה גבוה במידה ניכרת — כ-46 אחוזים, וגם אחוז בעלי ההשכלה העל-תיכונית היה גדול יותר — כ-7 אחוזים. בשני האזורים קיים הבדל ניכר בין רמת ההשכלה בקרב הגברים לרמת ההשכלה בקרב הנשים. ביהודה ושומרון למדו בבית-הספר 63 אחוזים מן הגברים שמעל גיל 15, ורק כ-26 אחוזים בין הנשים באותו גיל. ברצועת עזה וצפון-סיני למדו 60 אחוזים מן הגברים ו-27 אחוזים בין הנשים. מעניינת העובדה, כי רמת ההשכלה של הפליטים המתגוררים מחוץ למחנות בשני האזורים היתה גבוהה יותר מזו של לא-פליטים ומזו של תושבי מחנות הפליטים. ביהודה ושומרון מחצית הפליטים המתגוררים מחוץ למחנות למדו בבית-ספר, לעומת 42 אחוזים מתוך הלא-פליטים ומתוך תושבי המחנות. ברצועת עזה וצפון-סיני קטן יותר ההבדל בין הפליטים שמחוץ למחנות לבין הלא-פליטים — 45 אחוזים ו-43 אחוזים בהתאמה למדו בבית-ספר; אולם בקרב תושבי המחנות למדו בבית-ספר רק 39 אחוזים. ראוי לציין, כי דווקא בין בעלי ההשכלה ש-במחנות הפליטים ברצועה, חלקם היחסי של אלו שלמדו 9 שנים ויותר גבוה במידה ניכרת — 48 אחוזים, לעומת 46 אחוזים בין הפליטים שמחוץ למחנות, ו-40 אחוזים בקרב הלא-פליטים.

רמת-ההשכלה הגבוהה יותר שנמצאה אצל הפליטים שמחוץ למחנות, נותנת מקום לסברה, כי השכלה מביאה למידה רבה יותר של נידות, ועל כן פליטים שלמדו יצאו ביתר קלות מן המחנות. תושבי המחנות ברצועה, מאידך גיסא, למדו — כא-מור — מספר שנים גדול יותר, עובדה המשקפת הן את פעילותה הענפה של אונר"א** בתחום החינוך, והן את קשיי הכניסה לשוק העבודה, המגדילים את ה-נכונות ללמוד, שכן אין מפסידים הכנסה פוטנציאלית.

בחינת רמת-ההשכלה של האוכלוסיה לפי קבוצות-גיל מלמדת על תהליך מהיר של הרחבת ההשכלה. בקרב גברים בני 15—19 עולה אחוז בעלי ההשכלה על 95, ואילו בין הגברים המבוגרים יותר בעשר שנים, בני 25—29, האחוז הוא 78 בלבד. עם עליית הגיל פוחת חלקם היחסי של

** סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים של האו"ם.

מפקד האוכלוסין, היו איפוא, אומדני אונר"א גבוהים יותר פי 3 ביהודה ושומרון ופי 1.5 ברצועה.

רק חלק מן הפליטים שנפקדו התגוררו במחנות הפליטים עצמם. על-פי ההגדרה הראשונה והרחבה הגיע חלקם ביהודה ושומרון ל-42 אחוזים, ואילו ברצועה — ל-73 אחוזים. במלים אחרות, למעלה מ- מחצית הפליטים ביהודה ושומרון וכרבע מן הפליטים ברצועה התגוררו בעת המפקד מחוץ למחנות הפליטים. התברר גם כי כעשירית מתושבי המחנות אינם פליטים. הנתונים על מוצא האוכלוסיה מספקים גם מידע מעניין על ניידותם הפנימית של תושבי השטחים המוחזקים במשך כעשרים שנה. מתוך האוכלוסיה הבוגרת (בני 15 ומעלה) ביהודה ושומרון, שמוצא איננו משטח ישראל, 86 אחוזים. מתגוררים ב- ישוב שבו נולדו, ועוד 6 אחוזים גרים למעלה מ-21 שנים ביישוב שבו נפקדו. ברצועה עזה ובצפון-סיני מתגוררים כ- $\frac{3}{4}$ ביישוב בו נולדו, ועוד כעשירית גרים ב- ישוב שבו נפקדו למעלה מ-21 שנה. בשני האזורים איפוא, רק 10—15 אחוזים מאוכלוסיית הלא-פליטים החליפה את ישוב מגוריה במשך כעשרים שנה.

המשפחה ותנאי המגורים

ביהודה ושומרון מנתה משפחה ממוצעת בתקופת המפקד 5.1 נפשות, וברצועה עזה ובצפון-סיני — 5.9 נפשות. ללא משפחות של בודדים מנתה משפחה ממוצעת ביהודה ושומרון 5.6 נפשות, וברצועה עזה ובצפון-סיני — 6.3 נפשות. להשוואה — משפחה יהודית ממוצעת בישראל מנתה בשנת 1967 — 3.6 נפשות וללא משפחות של בודדים — 4.0 נפשות.

הערכים הגבוהים יחסית של ממוצע הנפשות למשפחה הם תוצאה של שיעורי-הפריון הגבוהים, אך במידה לא מבוטלת — גם של הרגלי המגורים של בני המשפחה. הגדרת המשפחה כוללת את כל האנשים הגרים יחדיו בדירה ואוכלים יחדיו את ארוחותיהם. בחברה הערבית נפוצה התופעה של בנים נשואים, לעתים קרובות עם ילדים משלהם, הממשיכים להתגורר בדירת הוריהם, ועל כן נכללים במשק הבית לכל דבר.

ראש המשפחה בכ-78 אחוזים מן המקרים הוא גבר, ובשאר — כ-22 אחוזים — אשה. משפחה שבראשה גבר גדולה יותר בממוצע. ביחוד בולט מספר המשפחות

שבראשן נשים במחנות הפליטים ברצועה, שם מהוות הן יותר מרבע מכלל המשפחות. בחלקה מוסברת התופעה על-ידי יציאת הגברים לעבודה מחוץ לאזור. קרוב לרבע מן הנשים העומדות בראש המשפחה ביהודה ושומרון מסרו כי הן מקבלות באופן סדיר תמיכה מחו"ל, ויש להניח כי במרבית המקרים מדובר בבעלים העובדים מחוץ לאזור והתומכים במשפחה.

במהלך המפקד נאסף מידע על תנאי-הדיור של משק הבית. ממוצע החדרים למשפחה ביהודה ושומרון היה 2.0, והוא היה גבוה יותר ביישובים עירוניים — 2.3 חדריים למשפחה, וגמוך יותר בכפרים ובמחנות הפליטים — 1.8 חדריים למשפחה. ברצועה עזה ובצפון-סיני היה ממוצע החדריים למשפחה גבוה במקצת — 2.3 חדריים למשפחה באזור כולו וביישובים עירוניים, 2.0 חדריים למשפחה בכפרים, ו-2.2 חדריים למשפחה במחנות הפליטים.

משפחה ממוצעת ברצועה ובצפון-סיני גדולה יותר מאשר ביהודה ושומרון, ולכן מתקבל, כי צפיפות-הדיור הממוצעת בשני האזורים שווה — 2.6 נפשות לחדר. בהשוואה למשפחות של לא-יהודים בישראל צפיפות הדיור בשטחים המוחזקים נמוכה במקצת. ב-1966 היתה צפיפות-הדיור ה-ממוצעת בקרב משפחות של לא-יהודים בישראל — 2.9 נפשות לחדר.

רמת השירותים בדירות שבשטחים המוחזקים נמוכה במידה ניכרת מזו שבירושלם, והיא אף נמוכה בהשוואה לרמת השירותים בדירותיהם של לא-יהודים בישראל. לגבי פליטים שמחוץ למחנות הצביע המפקד על רמת שירותי-דיור (מטבח, בית-שימוש, מים, חשמל) דומה לזו של הסביבה המקלט. ביהודה ושומרון שירותי הדיור אצל משפחות פליטים היושבות בערים מפגרת מעט אחרי זו של משפחות שכנות. לעומת זאת שירותי הדיור של משפחות פליטים היושבות בכפרים עולים על אלה של האוכלוסיה הכפרית בתוכה נקלטו.

ברצועה רמת שירותי הדיור אצל משפחות פליטים מחוץ למחנות נמוכה במעט מזו של משפחות של לא-פליטים ביישובים העירוניים והכפריים כאחד, אולם ההבדלים קטנים בדרך כלל.

הימצאותם של מוצרים בסיסיים — כמקרה חשמלי, רדיו וטלוויזיה בדירות, משת אף היא מודד לתנאי הדיור ורמת החיים. ביהודה ושומרון נמצאות משפחות רבות יותר יחסית, שבדירותיהן רדיו ומק-

רר חשמלי מאשר ברצועה עזה ובצפון-סיני, ולעומת זאת — פחות משפחות שברשותן טלוויזיה. בהשוואה ללא-יהודים בישראל הרמה נמוכה יותר בשלושת סוגי המוצרים, ובפרט כשהמדובר ברדיו. בניגוד להתרשמות המקובלת אחוז משקי-הבית שברשותם טלוויזיה הוא רק 1.8 ביהודה ושומרון, 3.3 ברצועה עזה ובצפון-סיני ו-3.5 בקרב לא-יהודים בישראל (המספר האחרון — לשנת 1966).

ההגירה

ההגירה המתמדת מיהודה ושומרון, וכן ההגירה שהתאפשרה בשנות השישים מרצועה עזה, היו גורם חשוב בקביעת גידולה של האוכלוסיה בשטחים המוחזקים, הרכבה ותכונותיה; במסגרת מפקד האוכלוסין נאסף מידע חלקי בנושא זה. ראשי-משפחות נתבקשו למסור פרטים על בנים ובנות שנמצאו באותה תקופה מחוץ לשטחים המוחזקים. ברור שהתמונה שהתקבלה מוטה כלפי מטה, שכן אין היא כוללת הגירת של משפחות שלמות, והגירת פרטים שראשי משפחותיהם לא היו בחיים בספטמבר 1967.

שליש מן המשפחות ביהודה ושומרון מסרו כי להן בנים ובנות בחו"ל. למחצית המשפחות הללו היו בן או בת אחת בחו"ל, לכרבע — שני בנים או בנות, ולכרבע — שלושה ויותר. במחנות הפליטים אחוזי-המשפחות אשר להן בנים בחו"ל היה נמוך במקצת מאשר מחוץ למחנות, ואילו באוכלוסיה שמחוץ למחנות רווחה התופעה יורדת במידת-מה בקרב משפחות פליטים.

על-פי המידע שנאסף, כ-25% מן הבנים והבנות שהיו בחו"ל, שהו שם פחות משנה; 40 אחוזים — בין שנה לחמש שנים; 20 אחוזים — בין חמש לעשר שנים; והנותרים — כ-15 אחוזים — שהו בחו"ל יותר מעשר שנים. ראוי לציין, כי קרוב למחצית הבנים והבנות שהיו בחו"ל והשייכים למשפחות שהתגוררו במחנות פליטים, יצאו לשם רק בשנה האחרונה שקדמה למפקד.

כ-40 אחוזים מן הבנים והבנות שהיו בחו"ל נמצאו, על-פי התשובות, בגדה המזרחית של הירדן, ועוד כשליש — בכויית. במדינות לא-ערביות שהו רק כשמינית מכלל השוהים בחו"ל, למעלה ממחציתם — באמריקה. ממחנות הפליטים יצאו בעיקר לגדה המזרחית של הירדן — כ-68 אחוזים מכלל היוצאים — ואילו ממשפ-

בכוויית כ-10 אחוזים ואילו בארצות לא-ערביות שהו כ-8 אחוזים, מרביתם בארצות שבאסיה ובאפריקה. יציאתם של בנים ובנות לחו"ל הושפעה, כפי שניתן לצפות, ממצבה הכלכלי של המשפחה. בקרב המשפחות שלראשיתן היתה עבודה מוצאים באורח יחסי פחות משפחות אשר להן בנים או בנות בחו"ל. כך, למשל, ביהודה ושומרון רק לרבע מן המשפחות שראשיתן עבדו לפני המלחמה היו בנים או בנות בחו"ל, לעומת כ-45

בין שנה לחמש שנים, כ-13 אחוזים — בין חמש ועשר שנים, והנותרים — פחות מ-10 אחוזים — שהו בחו"ל יותר מעשר שנים. גם כאן אחוז היוצאים בשנה האחרונה שקדמה למפקד גבוה יותר בקרב תושבי מחנות הפליטים ונמוך יותר בקרב הלא-פליטים. כ-55 אחוזים מן הבנים והבנות שהיו בחו"ל נמצאו במצרים, ובמיוחד היה חלקם היחסי גבוה בין היוצאים ממחנות הפליטים. בערב הסעודית היו כ-15 אחוזים,

חות של לא-פליטים יצאו בעיקר לכוויית. ברצועת עזה וצפון-סיני מסרו רק 24 אחוזים מן המשפחות כי להן בן או בת בחו"ל; לכ-60 אחוזים ממשפחות אלו היה בן אחד בחו"ל, לכ-25 אחוזים — שני בנים או בנות, ולנותרים — כ-15 אחוזים — שלושה ויותר. אחוז המשפחות שהיו להן בן או בת בחו"ל במחנות הפליטים, בין הפליטים מחוץ למחנות ובין לא-פליטים דומה. 27.5 אחוזים מן הבנים שהו בחו"ל היו שם פחות משנה, קרוב ל-50 אחוזים —

תכונות האוכלוסיה בשטחים המוחזקים ובישראל בשנת 1967 — השוואה

ישראל	ישראל	רצועת עזה וצפון-סיני	ישראל	האחוז של גילאי 0-14 באוכלוסיה
31.0	30.4	50.3	48.3	גברים לאורך גילאים
1015	1061	943	985	בפולל האוכלוסיה
288	1027	768	722	פולל 25-49
83.7	55.1	91.7	43.0	אחוז האנשים שלמדו בבית-ספר מתוך האוכלוסיה הצעירה
49.2	10.4	19.2	12.6	לפחות שנה אחת
3.6	5.9	5.9	5.1	9 שנים ויותר
4.0	6.2	6.3	5.6	מספר נפשות ממוצע למשפחה
1.7	2.9	2.6	2.6	פולל פחדים
82.9	11.0	2.5	4.8	לא פולל פחדים
11.3	33.9	23.9	34.6	צפיפות הדיוור — ממוצע נפשות לחדר
28.8	16.6	13.9	15.1	אחוז המשפחות שברשותן מוקרר חשמלי
9.5	13.0	9.2	15.6	המועסקים לפי ענפי המשק (מתוך הגברים בגיל העבודה)*
50.4	26.5	53.0	34.7	1. הקלואות
83.6	43.2	42.1	25.9	2. הרחשה
11.4	56.8	8.8	63.4	3. פניה
—	—	43.3	9.4	4. שירותים
—	—	—	—	אחוז האוכלוסיה המתגוררת
—	—	—	—	בשטחים המוחזקים — גיל 15 ומעלה. בישראל — גיל 14 ומעלה.
—	—	—	—	הציון צפיפות הדיוור.
—	—	—	—	המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה; לשטחים המוחזקים — פירסופג מפקד האוכלוסין תשכ"ז, 1967.
—	—	—	—	לישראל — שנתון סטטיסטי לישראל מס' 19.

אחוזים מן המשפחות שלראשיהן לא היתה עבודה. ברצועה ובצפון-סיני ההבדלים דומים — 18 אחוזים מן המשפחות שלראשיהן היתה עבודה לפני המלחמה ו-30 אחוזים מן המשפחות שראשיהן היו מובטלים. בדומה, ככל שרמת ההשכלה של אבי המשפחה גבוהה יותר, נמוך יותר מספר הבנים והבנות היוצאים לחו"ל. ביהודה ושומרון קרוב ל- $\frac{2}{3}$ מן הנמצאים בחו"ל הם בנים או בנות לראשי משפחה חסרי השכלה, ורק 5 אחוזים בני משפחות שראשיהן בעלי השכלה של 9 שנים ויותר. ברצועת עזה ובצפון-סיני כ-70 אחוזים מן הנמצאים בחו"ל הם בנים או בנות לראשי משפחה חסרי השכלה, וכ-8 אחוזים — לראשי משפחה בעלי השכלה של 9 שנים ויותר.

על ההגירה מיהודה ושומרון ניתן ללמוד פרטים נוספים מהשוואת ממצאי מפקד האוכלוסין של 1967 עם מפקדים קודמים, שערכו הירדנים ב-1952 וב-1961. השוואה כזאת מאשרת הנחה קודמת בדבר ההשתתפות היחסית הגבוהה של גברים בהגירה. בשנות השישים ועד מלחמת ששת הימים היה היחס 720 נשים מהגרות לכל אלף גברים מהגרים. מתוך ההשוואה עולה גם כי ההגירה מתרכזת בגילים צעירים. גיל ההגירה הממוצע של גברים הוא 17 בערך. ואם מתעלמים מהגירת ילדים למטה מגיל 10, הגיל הממוצע הוא 25. גיל ההגירה הממוצע של נשים הוא 20 בערך, וללא ילדים — 29.

תכונות כלכליות

מבין הגברים בגיל העבודה שנפקדו ביהודה ושומרון, עבדו לפני המלחמה, 60 אחוזים, ואילו ברצועת עזה ובצפון-סיני — 55 אחוזים בלבד. אחוז זה נחשב לנמוך יחסית. בין הגברים היהודים בישראל שהגיל העבודה עובדים בדרך כלל קרוב ל-70 אחוזים. במיוחד נמצא אחוז נמוך של עובדים בין הגברים בגיל 15—24 — כ-41 אחוזים ביהודה ושומרון וכ-30 אחוזים ברצועת עזה ובצפון-סיני.

ביהודה ושומרון לא היו בתקופה שלפני המלחמה הבדלים משמעותיים בין מצב התעסוקה של גברים שגרו במחנות הפליטים לבין מצב התעסוקה של גברים שגרו מחוץ למחנות, ואילו ברצועה היה מצב התעסוקה של גברים תושבי המחנות גרוע יותר במידה מסוימת. בשני האזורים, עם זאת, היה מצב-תעסוקה דומה בקרב גב-

רים פליטים ולא-פליטים מחוץ למחנות — עובדה שיש בה כדי ללמד על קליטתם הכלכלית של הפליטים שיצאו מן המחנות בסביבתם.

ההתחלקות הענפית של תעסוקת הגברים לפני המלחמה היתה שונה בשני האזורים. ביהודה ושומרון בולט משקלם היחסי של העובדים בענף החקלאות, שהיוו 35 אחוזים מכלל העובדים, לעומת כ-24 אחוזים ברצועה ובצפון-סיני. גם חלקם היחסי של העובדים בענף הבניין היה גבוה יותר ביהודה ושומרון — כ-16 אחוזים, לעומת 9 אחוזים ברצועה ובצפון-סיני. ברצועת עזה ובצפון-סיני גבוה במיוחד חלקם של העובדים במסחר ובשירותים — 53 אחוזים מכלל העובדים, לעומת 34 אחוזים ביהודה ושומרון. אחוז העובדים בענף התעשייה והמלאכה נמוך ביותר בשני האזורים — כ-15 אחוזים — והוא משקף את דרגת התיעוש הגבוהה של השטחים המוחזקים. קרוב ל-40 אחוזים מבין המשפחות בשטחים המוחזקים מסרו כי אין להן מפרנס, כמחצית המשפחות מסרו כי יש להן מפרנס יחיד, ובעשירית המשפחות נמצאו שני מפרנסים ויותר. בעניין זה לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין יהודה ושומרון לרצועת עזה ובצפון-סיני.

האחוז הגבוה של משפחות שאין להן מפרנס מסביר — ואולי הוא תוצאה של תופעה שכיחה אחרת בשטחים המוחזקים — קבלת תמיכות ממוסדות או מקרובים בחו"ל. ביהודה ושומרון כ-30 אחוזים מן המשפחות נתמכות על-ידי סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם, כ-14 אחוזים — מקבלות תמיכות סדירות מקרובים שבחו"ל, וכ-5 אחוזים מן המשפחות מקבלות תמיכות ממקורות אחרים. ברצועת עזה ובצפון-סיני, אחוז המשפחות הנתמכות על-ידי סוכנות הסעד והתעסוקה של האו"ם גבוה במידה ניכרת — כ-67 אחוזים; תמיכה סדירה מקרובים שבחו"ל מקבלות כ-7 אחוזים מן המשפחות ואחוז דומה של משפחות מקבלות תמיכות ממקורות אחרים.

תחזית לעתיד

ככל שניתן לחזות את הצפוי בעתיד, נראה כי ההתפתחויות העיקריות תהיינה כדל-קמן:

● הריבוי הטבעי יגדל, בעיקר כתוצאה מירידה בשיעורי התמותה. לפיכך, בהיע-

דר הגירה (נטו) מן השטחים המוחזקים, צפוי גידול מהיר של האוכלוסיה. בטווח של 15 שנים תעלה האוכלוסיה ביהודה ושומרון על מיליון נפש, ואילו אוכלוסיית הרצועה כמעט תכפיל את עצמה, ותמנה קרוב ל-700 אלף נפש.

● הרכב-הגילים הצעיר של האוכלוסיה יישמר, ויתכן אף שייעשה צעיר יותר, כתוצאה מצמצום תמותת התינוקות. תהיה מגמה של איוון ביחס המספרי בין גברים לנשים (יגדל מספר הגברים לכל אלף נשים).

● אם לשפוט על-פי המגמות שהסתמנו בשנים שלפני המלחמה, צפויה עליה משמעותית ברמת ההשכלה הפורמלית של האוכלוסיה (גברים ונשים גם יחד).

● לא נראה כי יחול בשנים הקרובות שיפור ניכר מתוך יוזמה עצמית בתנאי הדיור של המשפחות בשטחים המוחזקים, לפחות כל עוד תימשך אורית אי-הוודאות הפוליטית והכלכלית.

● בתכונות הכלכליות ובמצבה הכלכלי של האוכלוסיה בשטחים המוחזקים צפויים שינויים ניכרים. הקשרים הכלכליים ההולכים ומתהווים בין אזורים אלה למשק הישראלי יביאו לשיפור מצב התעסוקה, לקידום טכנולוגי, לצמיחה כלכלית ולהעלאת רמת-החיים.

הייכל נתבטא זרם רעיוני בהנהגה המצרית

ש' שגב

בכל תקופת המשטר הנאצרי במצרים, היה מעמדו של עורך „אל-אהראם“, מחמד חסנין הייכל, שנוי במחלוקת. שרי ממשלה, חברי פרלמנט, חוקרים ועיתונאים נחלקו תדיר בהשקפותיהם ביחס למשקל שיש לייחס לדבריו של מי שתואר כל השנים כ„ידידו ושופרו האישי של גמאל עבד אנ-נאצר“. ויכוח זה חשוב היה, בעיקר, בעיניהם של החוקרים ואנשי המדע. אלה תמחו לדעת, עד כמה יכולים הם להתבסס על מאמרי הייכל כעל „מקור אמין“ ועד כמה האמינציה האפורה של נאצר אכן שיקפה את דיעותיו של הנשיא המצרי.

דומה כי מינויו של הייכל לשר ההדרכה הלאומית בממשלת מצרים, ב-26 באפריל 1970, סיים את הוויכוח בשאלה זו. מינויו היה בבחינת חריג, והלם את מעמדו יוצא-הדופן של החשוב בעיתונאים הערבים בתקופת המשטר הנאצרי. שכן, נוסף על תפקידו המיניסטריאלי, שמר הייכל גם על מעמדו כעורך „אל-אהראם“ ופעם בפעם פירסם את טורו השבועי, „בצ'ראחה“ („בגילוי לב“), שהופיע בעת ובעונה אחת גם בלבנון ובעיראק. מבחינה זו יצר הייכל אפילו תקדים בעולם העיתונות, משום שעד כה לא היה מקרה בו שימש מיניסטר בעת ובעונה אחת גם עיתונאי.

חוקר אשר ינסה להתחקות אחר פעלו של הייכל—יגלה אף תופעות חריגות נוספות. עוד לפני כניסתו לממשלה מילא הייכל שליחויות דיפלומטיות רשמיות, נלווה לנאצר בכל מסעותיו לחו"ל (כולל למוס-קבה), השתתף בוועידות בין-לאומיות כחבר המשלחת המצרית הרשמית, ובתור שכזה נסע תמיד בדרכון דיפלומטי וזכה בגישה חופשית למיסמכים חסויים.

אין ספק כי קובץ מאמריו של הייכל הוא בבחינת השתקפות נאמנה של תולדות מצרים בתקופת המשטר הנאצרי. מחברים עברים הביאו את דבריו בהרחבה הן באשר לסכסוך הישראלי-ערבי והן באשר ליחסים הבינערכיים. לעומת זאת אין למצוא בספרותנו חומר מגובש הדן בהשקפותיו הפוליטיות והחברתיות של הייכל. חלק מחלל זה מבקש איפוא, מאמר זה למלא.

1. בהקשר זה יצוינו כל הספרים שדנו ב„מלחמת ששת הימים“, ובעיקר ארבעת הספרים הבאים:

• שמשון יצחקי, *בעיני הערבים*; „מערכות“, ת"א (1969) • שמואל שגב, *סדין אדום*, „טברסקי“, ת"א (1967)
• דוד קמחי ודן בבלי, *סופת האש*, „עם הספר“, ת"א (1968) • שמואל שגב, *מלחמה ושלוה במזרח התיכון*, „טברסקי“, ת"א (1968)

מי הוא הייכל?

מחמד חסנין הייכל נולד בקהיר בשנת 1924, לאב עורך-דין ועיתונאי ליברלי, שהפך ללאומני-מוסלמי, ומכלל 46 שנות חייו עוסק הוא בעיתונאות מזה 28 שנים. את הקריירה שלו החל בגיל 18, כאשר נתקבל ככתב בשבועון הפוליטי החשוב „רח אל-יוסף“. כעבור שלוש שנים, בשנת 1945, עבר ל„אח-באר אל-יום“ ועבד במ-חיצתם של האחים מוצטפא ועלי אמין. היה זה תמרוך חשוב בקריירה של הייכל שהביאו להיכרות קרובה עם נאצר וחבריו. שכן, ככתב צבאי בשבועון „אח-סאעה“, אשר היה אף הוא בבעלותם של האחים אמין, נלווה העיתונאי הצעיר, במרס 1948, ליחידת המתנדבים המצרית, שפעלה אז בנגב הישראלי וסייעה לכנופיות הערביות במאבק נגד הישוב היהודי בארץ-ישראל. הייכל בן ה-24 יצא אז גם לרבת-עמון, נפגש עם המלך עבדאללה, סייר בערי ה-גדה המערבית, ונועד עם המנהיגות הפ-לשתינאית. בשובו לקהיר פירסם את ה-סידרה „אש בארץ הקודש“, בה הזהיר מפני זלזול בכושרו של הישוב היהודי, וטען כי אם אמנם מתכוונת מצרים לצאת למלחמה עם סיום הפינוי הבריטי, חובה עליה לחזק במהירות את צבאה. „ארגון ההגנה“ איננו קומץ של פושעים ואף לא כנופיה של בלתי-סדירים. זהו ארגון צבאי יעיל ומסודר מאוד. הצבא המצרי לא ייתקל בפלשתניה בטיפוס של היהודי הנודד, המוכר מספרי הקריקטורות אלא יעמוד מול לוחמים מעולים, היודעים לשם מה שופכים הם את דמם“, כתב אז.²

מאמריו של הייכל עוררו שימת-לב מרובה בפיקוד המצרי, וחברי התא החשאי של „הקצינים החופשיים“, בראשותו של גמאל עבד-אנ-נאצר, קיימו דיונים אחדים על תוכנם. לימים התודע נאצר אל הייכל בביתו של הגנרל מחמד נגיב, ומשפרצה ההפיכה, ששמה קץ למשטר המלוכני, טרח נאצר לבקש את נגיב להביא עמו את הייכל למטה מועצת-ההפיכה. היכרות זו התפתחה חיש מהר לידידות אישית

עמוקה, שלא פסקה עד יום מותו של נאצר. היכרות זו עתידה היתה להשתלם להייכל מאוד: שבועות מספר לאחר ההפיכה, בשלהי 1952, נתמנה הייכל לעורכו הראשי של „אח-סאעה“. ההפיכה המצרית היתה לדידו של מחמד חסנין הייכל לא רק מאורע פוליטי ממדרגה ראשונה, אלא גם ציון דרך. הייכל חש כי נקרה לפניו אירוע שעמו יוכל להזדהות ואותו יוכל לבטא. כעבור זמן, בשנת 1955, חוד-שים מספר לאחר חתימת הסכם הפינוי הבריטי, ההתנקשות בחיי נאצר, הדחת נגיב, העברת סמכויות השלטון לידי נאצר, תקופת בנדונג וראשית פעולות הגמול הישראליות, היה המשטר זקוק ל„שופר יומי“ ולא רק לשבועון. הייכל עבר איפוא לראשות היום „אח-באר“ ושימש בו עד מבצע „קדש“ וראשית המ-אבק הבין-ערבי בשאלת „דוקטרינת אייזנ-האור“. היתה זו התקופה בה „נשרה“ סע-דיה מן הברית עם מצרים והחלה מתקרבת לירדן, תקופת המשברים הפנימיים ברבת-עמון והלחצים החיצוניים על סוריה. הייכל נתן אז לכל המאורעות הללו ביטוי מזהיר בעיתונו.

באוגוסט 1957 נתמלאו, לכאורה, כל מ-ש-אלות-לבו של מחמד חסנין הייכל. משפחת תקלא, בעלת „אל-אהראם“ — היום „ה-מצרי הליברלי“, הרציני, העשיר והוותיק ביותר במצרים (נוסד ב-1875) — עמדה לפני החרמת רכושה. בחוש נכון מינתה את הייכל לעורך הראשי של העיתון, ותחת הנהלתו השתנה „אל-אהראם“ מן הקצה אל הקצה. כאשר קיבל הייכל את העיתון לידיו היתה תפוצתו כ-70 אלף עותקים ליום; ב-1967 גדלה התפוצה עד ל-300 אלף עותק, ואילו ב-1970 עלתה על 400 אלף עותק ליום.³ גם לפני מינויו של הייכל לתפקידו האחראי היה „אל-אהראם“ החשוב בעיתוני מצרים, ובהנהגתו הפך לחשוב שבעיתוני העולם הערבי כולו, ול-עיתון הערבי המצוטט ביותר בעולם. הגי-דול המהיר בתפוצת העיתון והמשקל שנו-דע לדברי הייכל עקב מגעו היום-יומי עם נאצר — כל אלה הפכוהו לאחד האנשים רבי-ההשפעה ביותר בתקופת המשטר ה-נאצרי. שום עיתונאי זר לא נתקבל לראיון על-ידי נאצר ללא אישורו של הייכל. גם מבחינה זו יצר הייכל תקדים בכך שעמד מעל שירותי ההסברה הרשמיים, עד אשר נתמנה לתפקיד שר ההדרכה הלאומית.

מעמדו של הייכל בעיתונות המצרית

עד התמנותו כשר ההדרכה הלאומית, ב-26 באפריל 1970, היה הייכל מוגדר כעיתונאי ליברלי, ובהשקפתו החברתיות ניצב ימינה מן המרכז. בניגוד לזרם המארכי-סיסטי בעיתונות המצרית, שהתקבץ סביב הירחון „אל-טליעה“ ושמבטאו המובהק הוא לוטפי אל-ח'ולי, הטיף הייכל לסוציא-ליזם מתון ולליברליות ביחסו של השלטון אל הפרט. מינויו כחבר הממשלה, יחד עם שר הפנים שערואי ג'מעה, ושר המדינה סאמי שרף, אשר כיהן במשך שנים רבות כראש לשכתו של נאצר — התפרש בעי-תונות הלבנונית הפרו-מצרית כ„חזיון ה-אגף הליברלי במשטר המצרי“.⁴ ואילו בעיתונות הפרו-מערבית התפרש המינוי כנועד לבלום את השתלטותו של השמאל, המונהג על-ידי עלי צברי.⁵

אף על פי כן הותקף הייכל על-ידי הימין והשמאל כאחד, וסדרת מאמריו על גורמי התבוסה במלחמת ששת הימים העלתה עליו את קצפם של הצבא ושירותי-הבי-טחון הפנימיים. הגנתו על חוקי הסוציאלי-זציה שהוחקו במצרים לאחר פירוק קע"מ ותמיכתו באמנת האיחוד הסוציאליסטי ה-ערבי ב-1962, זיכוהו בכינוי „חילוני“ מפי חוגי הימין ואנשי הדת. ואילו בעת מהר-מות הסטודנטים והפועלים ב-22 בפברואר 1968, פרצו סטודנטים למערכת „אל-אה-ראם“ כשבידיהם כרזות בהן נקרא הייכל להבטיח בעיתונו את חופש הדיבור, ול-העניק חירות-כתובה גם לאנשי השמאל.⁶ מאז התפרסם מאמריו הראשון „בצראחה“ (בגילוי לב), בינואר 1959, חרגה השפעתו של הייכל הרבה מעבר לתחומי ארצו. הוא לא חש עצמו מעולם כפות למסגרת מסויי-מת, וכתובתו לא הוגבלה לתחום זה או אחר. כ„קצין יחסי ציבור“ של המשטר דן בכל נושא — בהתאם לחשיבותו באותו שבו. לעתים, כמו בסדרת התקפותיו על המלך פייצל ביוני 1966, בישר הייכל את המדיניות, ונאצר נתן לה אחר-כך את ה-אישור הפומבי. אולם לרוב — כמו במא-מריז על סיום הפסקת האש בחזית תעלת סואץ והתחלת מלחמת ההתשה, במרס 1969 — נועדו מאמריו לשוות „עומק אי-דיאלוגי“ לנאומיו של נאצר. במקרים כאלה התוה נשיא מצרים את המדיניות, והייכל פירש וביאר אותה.

מעמדו המיוחד התבטא באופנים נוספים:

2. רוברט סנט-ג'ון — הכופ, „מערכות“, תל-אביב (1962).
3. אל-נהאר, לבנון 27.4.1970.
4. אל-חואדא, לבנון, 1.5.70.
5. אל-ג'דיד, לבנון, 1.5.70.
6. רדיו ביירות, 23.2.68.

הייכל בישיבת הממשלה, אל-מצור, מצרים, 9.10.70 (ע"מ)

נאצר. (מימין למעלה): עם שארל חלו, עם עבד אל-עלם עארף, עם המלך חסיין, עם הווארי בומדיין, עם נור א-דין אל אתאסי. (ע"מ).

למעמדם של עיתונאים ערביים אחרים.⁷ מה הוא סוד הצלחתו של הייכל? האם טמון הוא רק בקרבתו האישית לנאצר? או שמא בכושר כתיבתו, או ביכולתו להשיג תמיד מידע בלעדי? נראה כי הצלחתו היא פרי שילובם של כל הגורמים הללו. בניגוד לעורכי עיתונים אחרים, ניהון הייכל לא רק בכושר כתיבה נדיר, אלא אף ביכולת מנהלית טובה. על אף נחשלותה של מצרים, השכיל להחזיר לעיתונו שיתות-עבודה משוכללות, וריכוז סביבו צוות של בעלי מקצוע, פובליציסטים ומרצים באוניברסיטאות. אולם, ברור כי הייכל איננו העיתונאי המוכשר היחיד במצרים, ומינויו — תחילה לעורך עיתון ואחר-כך

7. אל-נהאר, לבנון, 26.1.70.

לבסוף, כאשר פירסם העיתון הכוייתי „אל-ראי אל-עאם" מאמר התקפה על הייכל, בשל השקפותיו על פעילות המחבלים הערבים — סגרה ממשלת כויית את העיתון ל-10 ימים, תופעה שאינה שכיחה, המבליטה את ההבדל בין מעמדו של הייכל

ראשי ממשלות ומדינאים זרים היו מזמינים אותו לפגישות, כדי לסלול לעצמם את הדרך אל נאצר; שגרירים חדשים היו מבקרים אצלו, עוד בטרם ביקרו אצל חברי הממשלה המצרית. הוא שימש כשליח רשמי של נאצר, מדי פעם, כאשר רצה השליט המצרי לעמוד על מצב הדברים בארץ ערבית כלשהי.

לשר ההסברה — לא בא לו בשל סגולותיו המקצועיות. מעלתו העיקרית היתה, כמור בן, ידידותו האישית העמוקה עם נאצר. היכרות זו עשאתהו לאחד ממקורות-המידע החשובים ביותר בקהיר, ושום היסטוריון אשר ירצה לסכם את פעלו ותקופתו של נאצר לא יוכל לפסוח על מאמריו השבועיים של הייכל. עד כמה היה הייכל קרוב לנאצר ניתן ללמוד מן העובדה, שכאשר החליט נאצר להתפטר, ב-9 ביוני 1967, היו הייכל, המרשל עבד אל-חכים עאמר וסאמי שרף — שלושת האישים היחידים שידעו על כך⁸.

עם זאת דומה כי כוחו של הייכל גם ביכולתו לתת ביטוי לגאווה הלאומית-מצרית, שעלתה וגאתה בימי שלטונו של נאצר. לצורך זה נהג להסתייע בדבריהם של מנהיגים ערבים שונים, כדי להאדיר את יוקרת מצרים.

היכולת שגילה הייכל בכל המשימות שהוטלו עליו, הכשירה אותו באורח טבעי לתפקידים בכירים בצמרת. כך, למשל, כאשר הוקם הוועד המרכזי של האיחוד הסוציאליסטי הערבי היה הייכל בין 50 החברים (מתוך כלל של 150) שצורפו לגוף זה על פי מינוי ולא על פי בחירה בסניפים. עוד לפני מלחמת ששת הימים הועלתה האפשרות כי יתמנה לשר, אך הוא סירב, בטענה שתפקידו העיתונאי חשוב יותר. משנכנס לממשלה, כשר ההדרכה הלאומית — מילא לא פעם את תפקידו של שר החוץ. מותו הפתאומי של נאצר הציב סימני-שאלה מרובים סביב עתידו הפוליטי של הייכל. יהי אשר יהי עתיד זה — איש לא יוכל להמעיט מערך התפקיד שמילא עורך „אל-אהראם" במשטר הנאצרי, לא רק בתחום העיתונות, אלא אף בתחום האידיאולוגי והמדיני.

הייכל והמשכילים במצרים

פעמיים בתקופתו של נאצר דחקו מפניהן בעיות הפנים את ענייני החוץ וכפו על המשטר להקדיש מחשבה להעמקת בסיסו האידיאולוגי ולחזקו תדמיתו. היו אלה תקופות-שפל בתולדות המשטר, והכיש-לונות במדיניות החוץ הבליטו את המ-בוכה במדיניות הפנים. בראשונה היה הדבר ב-1961 בחודשי קיומה האחרונים של קע"מ; ובשניה — בקיץ 1967, לאחר

התבוסה במלחמת ששת הימים. בשני המקרים גרם הייכל לעזרת המשטר, ובסדרות מאמרים חשף את דמותו הליברלית ואת השקפותיו המתונות בנושאי-פנים שונים. במאמרים אלה נתגלה הייכל כבעל חידושי-לשון, כסניגור מוכשר ל-משטר וכ„משורר המהפכה הנאצרית". עוד בימיה האחרונים של קע"מ, באביב 1961, הבחין המשטר כי הגיע למבוי סתום. תשע שנים לאחר הפיכת יולי וחוקי הריפורמה האגררית — נראה נאצר כדורך במקום. מסע החתרנות בירדן ובארצות ערב האחרות נבלם; הפיכת קאסם לא הביאה את עיראק תחת כנפי קע"מ, כי אם להיפך — החריפה את היחסים בין קהיר לבגדד; היוזמות במ-עגל האפריקני לא הניבו פירות ולא הביאו לבלית הפעילות הישראלית ב-בשת השחורה; היחסים עם מוסקבה נעשו מתוחים, על רקע היחסים עם עיראק; ולעומת זאת נטעה עלייתו של הנשיא קנדי לשלטון בארה"ב תקוות לשיפור היחסים בין קהיר לואשינגטון.

דווקא על רקע כישלונות חיצוניים אלה בלטה ביתר שאת המבוכה הפנימית במצרים. המשכילים, הכוח העיקרי של התחדשות לאומית והתערות רעיונית — תפסו אמנם עמדות במנהל ואיישו את המנגנון הכלכלי, אך עדיין לא היו שלמים עם המשטר. ללא העוצמה האינטלקטואלית הטמונה בהם, שעלתה בכמותה על כל מה שנמצא באותה תקופה בארץ ערבית כלשהי, אי-אפשר היה להגשים את הסיסמה שנזרקה לחלל: הכפלת ההכנסה הלאומית תוך 10 שנים. על מנת לרתום את „עילית הידע" לשירות ולהוציאה מאדישותה — ריכוז הייכל חוג של משכילים ואנשי-מדע, ובתקופה שבין מרס ליולי 1961 קיים סימפוזיון חשוב ביותר על „משבר המשכילים במצרים". בסדרה של שישה מאמרים שבועיים, שהחלו להתפרסם ב-2 ביוני 1961, סיכם הייכל את הסימפוזיון. הוא קבע כי במצרים קיימים, למעשה, שלושה משרים. האחד פרץ כאשר הועלתה הדרישה כי הצבא יחזור לקסרקטיני; השני פרץ כאשר תבעו המשכילים את חידוש החיים הפרלמנטריים והפעילות המפלגתית; והשלישי — כאשר נדרשה הכרעה בין ה„טכנוקרטיות" לבין „נאמני המשטר". הצורך בהכרעה זו גבר ככל שנתגלה כישלונם של הקצינים חסרי-הידע, אשר

נתמנו לנהל את המפעלים הכלכליים המולאמים. הייכל הגיע למסקנה, כי משבר אחרון זה היה החמור ביותר, שכן פיתוח המשק הציבורי הצמיח מעמד חדש — הטכנוקרטיות או „שכבת המנהלים" (סבבת אל-מדירין). המורכבת בעיקרה מקציני-צבא בדימוס. המשכילים המתוסכלים גילו לפתע כי כל העמדות נתפסו בידי קצינים נאמנים אך בלתי-מוכשרים; הם ניצבו עתה נוכח המסקנה המביכה, שאין די בהשכלה ובהכשרה מקצועית לתפיסת משרות בכירות במינהל האזרחי. הכפפת המשק האזרחי למנגנון הצבאי גרמה לשקיעת המשכילים באדישות והיה הכרח להיחלץ ממצב זה. הייכל לא הצביע על פתרונות, כי אם נקט את הכלל הידוע שלפיו ההגנה הטובה ביותר היא ההתקפה. במאמרו הראשון טען, כי „המשכילים, פרט למעטים, נמצאו הרחק משדה המערכה. אחדים, בשל קשריהם המשפחתיים והמעמדיים, חברו עם אויבי העם והמשטר. אחרים, שהודרכו על-ידי יצר הקיום, פרשו לקרן זווית ושקעו באדישות. אך למרבה המזל, מתוך שורות הצבא החלה צומחת מנהיגות חדשה. קשריהם הישירים של קצינים אלה עם ההמונים, הצלחתם בביצוע תפקידיהם ובהגדרת תביעותיהם — הזכירו למשכילים את חוסר-האונים שלהם ואת אי-יכולתם ל-שמש כחלוץ העובר לפני המחנה".

המשבר הפנימי בעקבות פירוק קע"מ

לאחר פירוק האיחוד המצרי-סורי, בספטמבר 1961, העמיק המשבר הפנימי במצרים, והחריפה המתיחות ביחסי קהיר עם המדינות שהכירו במשטר הבדלני בדמשק ועם המדינות הערביות הפרו-מערביות. הזעם על כישלון האיחוד סלל את הדרך לחיסול הבורגנות במצרים, לחקיקת חוקי הסוציאליזציה, ולגיבוש חברה חדשה במסגרת „האיחוד הסוציאליסטי הערבי". לאחר כישלונם של „ארגון השיחרור" ו„האיחוד הלאומי" — היה נאצר מעוניין עתה להרחיב את בסיסו הציבורי של המשטר — על-ידי גיבוש התנועה החדשה. וכך שיקע עצמו המשטר במשך כל שנת 1962 בבעיות פנים, ובהסתערות על מה שכוונה בשם „חוגי הריאקציה".

8. אריק רולו, לה מונד, פריס, 29.12.67.

ג'ומהוריה" כבטאון המפלגה, ואף כאן נוצרה הקבלה עם העיתונים "פראבדה" ו"איזבסטיה" במוסקבה.

הייכל ותנועות השמאל

הסוציאליזם הערבי הוא הדוקטרינה שב-עזרתה ניסתה מצרים לעמוד נוכח המאבק-סיוז בתקופה שלאחר מבצע "קדש", ואשר שימשה בסיס לרפורמות החברתיות והכלכליות של יולי 1961. ואולם, לאחר פירוק קצ"מ היה הסוציאליזם הערבי מעין "קריאת-הקרב" שסביבה התלכדו כל הגורמים האנטי-ריאקציוניים, במסגרת "האיחוד הסוציאליסטי הערבי". קיץ 1961, לא היה אפוא רק תקופת החקיקה הסוציאלית ומשבר הפירוק, אלא גם תקופת העימות האידיאולוגי בין הסוציאליזם הערבי לקומוניזם.

הייכל נטל חלק מרכזי בוויכוח זה. במאמר הנושא את הכותרת "אנו הקומוניזם"⁹, מנה הייכל שבעה הבדלים בין הסוציאליזם של נאצר לקומוניזם הסובייטי.

● הקומוניזם מטיף לדיקטטורה של הפרולטריון, שפירושה דיכוי כל המעמד דות, וחסולם על-ידי מעמד אחד; הסוציאליזם הערבי קורא להמסת ההבדלים בין המעמדות, במסגרת אחדות לאומית שתהפוך בהדרגה לאחדות מעמדית.

● הקומוניזם רואה בכל בעל קניין מנצל שאתת דתו למות. הסוציאליזם הערבי סבור, כי המנצל אינו חייב למות, אלא יש לשלול ממנו את אמצעי הניצול,

שלב זה נתיחד בראיה הכוללת של המאבק החברתי והמעמדי, בלא להגבילו לתחומי מצרים לבדה. לשם כך הפריח הייכל את הסיסמה "אחדות המטרה — לפני אחדות השורה", בהבחינו בין "מצרים המדינה למצרים המהפכה". שתי סיסמאות אלה הנחו את מאבקה של מצרים בזירה הבין-ערבית, עד לכינוסה של ועידת-הפסגה הערבית הראשונה, בינואר 1964 ואז על מנת ליישב את הסתירה בהתנהגותו של נאצר, יצר הייכל חידוש לשוני: "אחדות המעשה". משמעות ה-סיסמאות הראשונות היתה ברורה: מצרים לא היתה מוכנה עוד לשתף פעולה עם משטרים "ריאקציוניים" ופרו-מערביים שדקרו בגבה ובטרם ישתנה אופי משטרם ("המטרה") — לא תהא מוכנה ליצור עמהם "אחדות השורה". ואולם, עד לשינוי זה אין מצרים מוכנה לשבת באפס מעשה, ויהא עליה ליצור קשר עם אותם גורמים בעולם הערבי העשויים לשאת בעול המהפכה. מאחר ש"מצרים המדינה" אינה רשאית לחתור בגלוי תחת יסודותיהם של המשטרים החוקיים בארצות ערב תיצור "מצרים המהפכה" את המגע עם החוגים האופוזיציוניים, מעל לראשן של הממשלות הערביות החוקיות. הייכל יצר "חלוקת עבודה" בין הממשלה ל"איחוד הסוציאליסטי הערבי" כדוגמת ההפרדה שנוצרה בזמנו בין הממשלה הסובייטית לבין המפלגה הקומוניסטית. באותה תקופה החל נוצר גם השוני בין "אל-אהראם" כבטאון הממשלה לבין "אל-

במאבק פנימי זה נשמע קולו של הייכל ברמה. לאחר שנאצר התוה בנאואמו את הקו — באו מאמרי הייכל וחידדוהו. בסדרה גלדיה ואמיצה שנשאה את השם "מה קרה בסוריה?" טען הייכל¹⁰ כי "היינו קרבנות האשליה המסוכנת של-תוכה נקלענו על-ידי עודף אמון בעצמנו ובאחרים. דחינו תמיד את ההתפייסות עם האימפריאליזם — אך חטאנו בהתפייסות עם הריאקציה. החוגים הריאקציוניים כרתו ברית עם האימפריאליזם, על מנת להחזיר לעצמם את המעמד המועדף שממנו נהנו בעבר. וכך, בעוד שהאימפריאליזם שינה את שיטות חדי-רתו — נמנענו אנו מלשנות את שיטות מאבקנו נגדו".

בסדרת מאמרים זו, שפרסומה נמשך ברציפות עד פברואר 1962, פיתח הייכל שלושה רעיונות שהנחו את מדיניותה הפנימית והבין-ערבית של מצרים באותה תקופה. היתה זו ההשקפה כי על מצרים לחתור ל"המסת ההבדלים בין המעמדות", כדי להגשים את הסוציאליזם ללא שפיכות-דם וללא מלחמת-מעמדות. תוך הבלטת השוני בין הקומוניזם ל"סוציאליזם הערבי" — סללו מאמרי הייכל את הדרך למתקפה הגדולה על הבורגנות, להלאמות הרכוש, ולמעצרים של האישים ששרדו מן המשטר הקודם.

רק לאחר שנוקה השטח לחלוטין — ניתן היה לגשת לבניית החברה החדשה, שבמרכזה יעמדו האיכרים, הפועלים, הבורגנות הלאומית, המשכילים ואנשי-הצבא.

ואכן, לאחר שהושגה מטרה זו והבורגנות נושלה ממקורות כוחה, הגיש נאצר, ב-21 במאי 1962, ל-1750 צירי "ועידת הכוחות העממיים", את ה"אמנה" שהייתה בסיס ל"איחוד הסוציאליסטי הערבי" ושחרתה על דגלה את סיסמת "החירות, הסוציאליזם והאחדות".

נאצר (מימין לשמאל): עם ק'דאפי, עם יאסר ערפאת

9. אל-אהראם, מצרים, 16.10.61.

10. אל-אהראם, מצרים, 4.8.61.

ולאחר שלילת קניינו — יוכל להתקבל שוב לחברה.

● הקומוניזם מעדיף להפקיע את הקניין — ואילו הסוציאליזם הערבי מפצה את בעל הקניין על רכושו שהופקע. הקניין הפרטי הוא זכות, ויש לשמור עליו, בתנאי שלא ישמש לניצול.

● עתה באה הגדרת ההבדל בין השניים באשר לתפקידו של האדם בחברה. הייכל טוען כי בקומוניזם המדינה היא בעל-הקניין היחיד, ואילו הפרט הוא מכשיר, המקבל ממנה את צרכיו היסודיים. ואילו בסוציאליזם הערבי — הפרט הוא בסיס החברה, תוצר ההיסטוריה אך גם יוצרה.

● בתקופת סטאלין הוקרבו חייהם של דורות רבים, על מנת להבטיח לאומה הסובייטית עתיד מאושר יותר; אך הסוציאליזם הערבי אינו מכרית את דורות העתיד, כי אם יוצר מזיגה בינם לבין צרכי ההווה.

● הקומוניזם הוא דוגמטי, ואין כל אפשרות לסטות ממנו. כל מנהיג המבקש לשמור לעצמו מרחב תמרון, אף כי הוא נשאר נאמן לעקרונות המארכסיזם — מוקע מייד כ„סוטה“ (רמז ברור לטיטו). אך הסוציאליזם הערבי לא רק שאיננו שולל סטיות, אלא מטיל להעשיר את הניסיון הסוציאליסטי על-ידי הניסיון הלאומי.

● לבסוף הקומוניזם סבור כי על כל הפעילות הפוליטית להישמר בידי המפלגה לבדה, ואילו הסוציאליזם הערבי סבור, כי על המהפכה והפעילות הפוליטית להיות במסגרת של איחוד לאומי.

נוכח השקפותיו אלה, הניתן להגדיר את הייכל כאנטי-שמאלני? שאלה זו זוכה למשנה חשיבות בשל יחסו הדו-ערכי אל חוגי השמאל במצרים. עוד לפני מלחמת ששת הימים, שיבץ הייכל משכילים קומוניסטים ואנשי שמאל אחדים, כגון לוטפי אל-ח'ולי, בתפקידים אחרי-איים בעיתונות. הללו שוחררו מכלאם ושובצו בעיתונות ובמנגנון-ההסברה בי-מצרים, לקראת ביקורו של חרושצ'וב במאי 1964 בקהיר. על מנת למצוא חן בעיני חרושצ'וב, נקט נאצר שורה של צעדים ובכללם — שחרור הקומוניסטים,

חקיקת חוקה זמנית ובחירת פרלמנט. כל הצעדים הללו נועדו להבליט את „אופיו הדמוקרטי“ של המשטר¹¹. אך הם לא שינו באורח מהותי את השקפותיו של הייכל, והוא נשאר אנטי-קומוניסט ביסודו. בדומה לנאצר היה אף הוא ריאליסט, וידע להעריך את השוני שחל במצבה של מצרים וביחסים הבין-לאומיים. כנאצר ראה בידירות עם מוסקבה אחד מגורמי-הכוח של מדיניות-החוץ המצרית, ובשום פנים ואופן לא ברית אידיאולוגית המבוססת על השקפות חב-רתיות זהות. משום כך התגלעו בינו לבין אנשי השמאל במצרים חילוקי-דעות, ובמועד מסוים אף התפתחה יריבות אישית בינו לבין עלי צברי.

הייכל אף הרחיק לכת בהערכתו, כי „אין זהות רעיונית“ בין מצרים לברית-המועצות, וטען כי קיים רק שיתוף-פעולה מדיני, המבוסס על אינטרס הדדי. במאמר שפירסם לאחר הדחתו של ניקיטה חרוש-צ'וב, ב-15 באוקטובר 1964, ואשר נועד להרגיע את דעת-הקהל בקהיר כי אין לצפות לשינוי ביחסים עם ברית-המועצות, טען הייכל, כי „מבחינה אידיאולוגית“ היתה זו מוסקבה שהתקרבה לקהיר — ולא להיפך¹².

באותו מאמר כתב: „ברית-המועצות לא גילתה את החיוניות של המהפכה המצרית מרצונה החופשי, אלא חיוניות זו נכפתה עליה. אין זה סוד, כי מוסקבה גילתה בתחילה יחס של פקפוק כלפי המהפכה המצרית והטיחה כלפיה האשמות שונות. היא ראתה בה צורה ללא תוכן, תנועה ללא מהפכה, תנועה פאשיסטית המנוגדת לאינטרסים של העם, ועל כן גם תנועה שאיננה מסוגלת לעמוד מול האימפריה-ליום וסופה להתפייס עמו. אולם הניסיון לימד את ברית-המועצות, כי המהפכה המצרית שונה ועל כן החלה מוסקבה להתקדם לקראת הכוח החדש שנוצר במזרח התיכון“.

אף-על-פי-כן היה הייכל מפוכח די הצורך להבין, כי השינויים בקרמלין מחייבים את מצרים לזהירות ביחסיה עם הגוש הסובייטי. זהירות זו הביאה להמשך עליית כוחם של חוגי השמאל במצרים ולהפסקת ההליכים המשפטיים נגדם.

על-פי מאמריו, מצדד הייכל בפעולה משטרית נגד השמאל רק בשני מקרים:

● אם ינסו הקומוניסטים לשוב ולהת-ארגן במפלגה פוליטית גלויה או חשאית;

● אם ינסו הקומוניסטים להתנקש בערכי הדת.

במקרה הראשון יהיה הדבר התנקשות בסמכות השלטון; במקרה האחר — יהא בכך משום ניסיון לערער את הסדר הציבורי, ועל כן יהא צורך לנקוט באמצעים משטרתיים כדי להבטיח את יציבות המשטר ואת סמכותו.

השקפה זו נשארה נחלתו של הייכל עד עצם היום הזה.

הוויכוח האידיאולוגי בצל התבוסה

התבוסה הכלל-ערבית במלחמת ששת הימים דחקה שוב מפניה את כל בעיות החוץ, והעמידה את בעיות הפנים במוקד ההתעניינות הציבורית. הגם שנאצר חזר בו מהתפטרותו, עדיין נשקפה סכנה למשטר והצלתו היתה העיקר. רבים במצרים הבינו, כי על מנת לשכך את התסיסה הפנימית, יש הכרח דחוף „לשחרר לח-צים“, על-ידי מתן חופש לביקורת. הייכל עצמו נתן ביטוי למגמה זו, כאשר החל בפרסום סידרת מאמרים על גורמי התבוסה. מאמרים אלה נועדו להסיר את האשמה מעל נאצר ולהטילה על כתפי הצבא. אך מאמרים אלה לא הצטמצמו בבחינה זו של הבעיה, אלא הצביעו על מגמות לתיקון פני החברה המצרית ול-ביעור חולשותיה.

כבסיס להערכותיו של הייכל שימש נאומו הפרוגרמטי של נאצר מיום 23 ביולי 1967, לרגל מלאות 15 שנה להפיכה. הייכל קבע¹³, כי ההפגנות שכפו על נאצר לבטל את התפטרותו ב-10 ביוני, היו בעצם „יפוי כוח לתמורה“ מדינית, צבאית וחברתית. את השיקום החברתי ניתן להשיג על-ידי תיקון הפגמים שהצטברו ב-15 שנות המשטר וזאת על-ידי „דמוקרטיה עממית מלאה“. הייכל קרא לשינוי מרחיק-לכת במוסדות „האיחוד הסוציאליסטי הערבי“ וקביעת נורמות ברורות ומוגדרות להתנהגות החברה, על-ידי הגבלת הבוז והמותרות, חיסול ה-פרוטקציוניזם, שוויון בקרבנות, וקביעת אמות-מידה אחידות לעשיית משפט. כן קרא הייכל למאמץ כן להגברת הייצור, על-ידי קביעת נורמות חדשות להערכת העבודה וטיבה. כדי להשיג יעדים אלה,

11. שמואל שגב, מלחמה ושלום במזרח התיכון, הוצאת טברסקי, ת"א.

12. אל-אהראם, מצרים, 29.10.64.

המליץ הייכל על מתן חופש רב יותר לעיתונות ולאוניברסיטאות, וכן על הענקת תכנים חדשים ל"מועצת המדינה", כדי שזו תגן על האזרח מפני שרירות השלטון. במאמר אחר¹⁴ קבע כי החזית הפנימית במצרים היא עתה היעד העיקרי של ישראל ולפיכך מתבקשת המסקנה — ביצור החזית הפנימית והרחבת הבסיס הציבורי של "האיחוד הסוציאליסטי הערבי". את זאת ניתן לדעתו להשיג על-ידי הנהגת מה שכינה בשם "דמוקרטיה של שיתוף".

בהתאם לעקרון הביקורת העצמית, מתח הייכל ביקורת על מוסדות "האיחוד הסוציאליסטי" שניסו להתחרות בממשלה ואף לעמוד מעליה — דבר שיצר כפילות בשלטון והביא לטשטוש האחריות¹⁵. ברם, כאשר מדבר הייכל על "דמוקרטיה של שיתוף", כלום מתכוון הוא לדמוקרטיזציה של החיים הציבוריים, עד כדי מתן רשות לפעילות מפלגתית עצמאית, גם מחוץ לכותלי "האיחוד הסוציאליסטי"? הייכל לא הותיר מקום לספק בנושא זה.

לדעתו יכולה הדמוקרטיה להיות מושגת לא רק על-ידי מתן חופש ביטוי לאופוזיציה המפלגתית, אלא גם באמצעות דו-שיח שקט במסגרת מפלגת-השלטון.

13. אל-אהראם, מצרים, 28.7.67.

14. שם, 11.8.67.

15. יש לזכור כי זו היתה ההכנה לסילוק עלי צברי ממזכירות "האיחוד הסוציאליסטי הערבי".

כל המנסה לעמוד על משמעות השקפותיו של הייכל, יגיע בהכרח למסקנה, כי ביסודו נשאר ליברל ונאמן לחינוך שקיבל בבית אביו. השקפתו כי הפרט הוא בסיס החברה ולא מכשיר בידה, אמונתו בקדושת הקניין, הטפתו לביטול הצנזורה על העיתונות, רעיונותיו בדבר החופש האקדמי, ומעל לכל — ההכרח להגן על הפרט מפני שרירות השלטון על-ידי "חקיקת המהפכה", כל אלה אינם מסימני ההיכר של רודנות.

השקפות אלה הן פרי חינוכו המערבי. הייכל, בניגוד לאביו, מיעט לכתוב בנושאים דתיים, ובכך נתן ביטוי לתמורה שחלה במצרים בהבנת מקורה של הלאומיות. עד למלחמת-העולם השנייה היתה מעין זהות בין לאומיות ואיסלאם. המהפכה הנאצרית הדגישה באזרח גובר והולך את החילוניות. שבירת "האחים המוסלמים" לא נעשתה רק במסגרת חיסולן של התנועות הפוליטיות, אלא הביאה להחשתו של תהליך החילוניות. הייכל נתן ביטוי לסוציאליזציה שעברה על הלאומיות הערבית והמצרית. אין הוא מתימר להיות סוציאליסט, אך נראה כי מאמין הוא שבאמצעותו ניתן יהיה לגבור על המסורת המוסלמית.

ברית זו בין הלאומיות לסוציאליזם תפסה את מקום הברית שבין הלאומיות והאיסלאם, וכיוון שכבר זכתה בתמיכת הנוער והמשכילים, היה הייכל לנושא דברה.

מובן, גם הייכל חזר ומשנן את סיסמאות הסוציאליזם ומטיף ל"מהפכה חברתית"; אך קיים ניגוד תהומי בין ראייתו את הסוציאליזם לבין הראיה המארקסיסטית-האורתודוקסית. יתר על כן ראייתו את הסוציאליזם וקשריו עם מוסקבה הם תוצאה של פרגמטיזם פוליטי, ולא פרי השקפה חברתית מגובשת.

לאחר מלחמת ששת הימים הטיף הייכל לדיווחי-אמת. עצם הגדרת האמת היא ליברלית. אך דווקא בנקודה זו לא נשאר נאמן להשקפותיו, והתפשר עם מצפנו על השבון נאמנותו למשטר. דברים אלה אמורים גם לאחר מותו של נאצר והייכל מוסיף לשדר את יורשיו בשם ששירת את נאצר לפניהם.

מתוך מחקר שהוכן במסגרת "מכון שילוח" שליד אוניברסיטת תל-אביב.

הטרור הערבי אז והיום (סוף מעמוד 15)

היריבים. היריב העומד מול ארגוני המחבלים אינו עוד שלטון אימפריאליסטי וצבא בריטי זר, כזה שלחם מול הכנופיות הערביות בשנות השלושים, אלא עם וצבא של בני הארץ, המושרשים במולדתם, מגינים עליה בחירוף-נפש. מכירים כל פינה בה וחורשים אותה ברגליהם. לא עוד "קסבה" עירונית שהיא "מחוז לתחום" לכוחות הביטחון, ולא עוד אזורים כפריים נידחים שיד השלטון והחוק אינה מגיעה לשם. לא עוד צבא זר חסר קשר נפשי לארץ שעליה הוא לוחם, היודע כי יכול הוא להפסיד את המערכה נגד הטרור בארץ רחוקה ממולדתו, בלי

שעמו וארצו יעמדו. כתוצאה מכך, בסכנת כיליון. אילוסטרציה ממשית לשוני מכריע זה באופי הכוחות היריבים. ניתן לראות בעובדה, כי הגם שהכנופיות הוכו שוק על ירך במערכה, השלטון הבריטי בשנות השלושים, מעצם היותו שלטון זר בארץ, ויתר לערבים וכתוצאה ממלחמתם העניק להם בשנת 1939 את "הספר הלבן" האנטי-ציוני. לעומת זאת הישוב היהודי, הקטן והדל, שנגדו הופנה עיקר המלחמה, לא נשבר. אדרבא, הוא יצא מן המערכה מחוזק ומחוסן, והמשיך ביתר שאת בבניין הארץ — ארצו שלו.

דיביזיית שריון ניידת-אוויר

מדור שריון

קפט' א' קרמה

הצבאות אינם נוטים לקבל בקלות רעיונות חדשים
וחדשניים, וכאשר מקבלים אותם, עובר זמן רב למדי
עד אשר הם נקלטים ונטמעים.

כך גם עם רעיון הדיביזיה המשורינת ניידת-האוויר,
שהוצע על-ידי קצין-מילואים אמריקני. חוסר-אמצעים
מחדי-גיסא, וחוסר נכונות מאידך-גיסא, עשויים
לעכב את התפיסה החדשנית הזו או לשללה מכל
וכל. יימצאו מצביעים על מגבלותיה של תפיסה זו,
ויטענו כי רק בזירות כמו ויאט-נאם אפשר ליישמה
משום שדורשת היא שליטה באוויר.

אך כיום ברור לכל שבלי שליטה באוויר, ותהא זו
רק מקומית וזמנית, יקשה מאוד לנהל מבצעים
ביום עם כוחות משוריינים.

לרבות תובלה, תחזוקה ופינוי שבויים — בשעה שהדיביוזה נמצאת בפעילות קר- בית. גדודים אלה יהיו עומדי-השדרה של דרגה-הסיוע הלוגיסטי הדיביוזי.

גישות חדשות

תפיסות טקטיות אלה יכתבו גישות חד- שות בתחומי הפיקוד והשליטה. אם נגיה כי שתי דיביוזות תתקופנה חזיתית והשלי- שית תימצא 100 ק"מ ויותר בעומק שטח האויב, יהא צורך במפקדה טקטית ברמת הקורפוס, כדי להבטיח תיאום בהתקפה. כאשר מופעלת דיביוזה משוריית גיידת- אויר במאמץ עיקרי כדי להחליש את הגנת האויב ולאפשר התקפה רבתי או חדירה של דיביוזות משורייתות אחרות, יהא אולי צורך בשליטה טקטית קפדנית עד לרמת פלוגה, בשל אופיו הנזיל של המצב.

בו בזמן, תלויה הצלחתה של תפיסה זו בכך שיינתן למפקדת הדיביוזה ולמפקדי החטיבות חופש-פעולה מקסימלי.

שתי דרישות נוגדות אלה מצביעות על מורכבותן של בעיות הפיקוד והשליטה. לצורך המבצעים תידרש עליונות אורית מתמדת, דבר שיחייב כנראה שיפורים במפקדה של כוח משימה ברמת קורפוס.

תהליכים אוטומטיים

תהליכים אוטומטיים מסוימים בפיקוד ובשליטה, החיוניים למבצעי הדיביוזה, פותחו או נמצאים בשלבי פיתוח. מערכת משופרת תספק עיבוד נתונים אוטומטי, וגילוי של מידע ומודיעין על מזגי-האויב, סדר הכוחות, וכן על מכשולים וקרינה רדיו- אקטיבית באיזור הפעולה. גירסה מעוד- כנת של מערכת טקטית לניהול-אש תספק באותה עת עצמה, באורח אוטומטי, בקרת- אש, תכנון, מידע על מטרות ומטאורי- לוגיה, וכדומה. לוינים ישמשו, ללא ספק, לצורכי קשר לטווחים ארוכים ולסיוע, ויאפשרו קבלת מידע מודיעיני מעודכן והפצתו.

תחומי הטקטיקה והלוגיסטיקה, שחיוניותם רבה בסיוע למבצעים המשוריינים גידי- האויר הם התחומים שבהם חסרים הכלים, ותפיסות-היסוד מצויות בשלבי-התפתחות מוקדמים.

פתרון הבעיות הטקטיות של הדיביוזות המשורייתות גיידת-האויב מפרג אף אחר פתרון הבעיות הלוגיסטיות. הרכב הכוחות לאיגוף האנכי המשוריין הוא אולי הנושא

הות בעורף האויב, תקופה ממושכת. לצורך הדיון הנוכחי יש להניח הנחות מבצעיות אחדות. בעקבות המאמץ העי- קרי תוטס החטיבה השלישית (העתודה) של הדיביוזה המשוריית גיידת-האויב, במטס השני-על-ידי גדוד המסוקים הכב- דים. גדוד זה יוכל לעמוד בשיעור-אבדות גבוה ביותר — עד 50 אחוזים — ועדיין יהא מסוגל להעביר את החטיבה המשור- יינת השלישית למרחק עד 120 ק"מ מעבר לקוי-האויב, שעה לאחר נחיתתן של שתי החטיבות הראשונות, כשהמסוקים טסים במהירות ממוצעת של 230 ק"מ בשעה. גם הארטילריה המתנייעת תוטס במטס ה- שני, בעוד שאת הבעיות הלוגיסטיות העיקריות יפתרו המסוקים הכבדים והבי- גוניים של הדיביוזה, "לפי דרישה".

הפחתת הספקה

פרט למטען הבסיסי, יופחת כל מלאי ההספקה המסורבל, או שלא יועבר כלל. בשל תנועתה המתמדת של הדיביוזה ייעשו כל התדלוקים על-ידי מסוקים, בעוד הטנקים ממשיכים לנוע. הם ישתמ- שו במיכלי-דלק נתיקים, תחמושת ומזון יחולקו באורח דומה. בכל מקרה, אסור ליחידות להיעצר כל עוד יש ברשותן דלק. אם לא תוכלנה היחידות להביע מוצב כלשהו, תנתקנה מגע מייד ויהא עליהן לתקוף יעד אחר. כאשר תהינה המטרות מרוחקות זו מזו, או תימצאנה מעבר למכשולים טבעיים או מלאכותיים, יעביר גדוד המסוקים הכבדים את החטי- בות המשורייתות ליעדים החדשים.

הנחיתות תבוצענה קרוב ככל האפשר ל- יעדים, כדי לאפשר עריכת התקפה תוך דקות ספורות לאחר הנחיתה. כל היחידות תוטסנה ותונחתנה בתבניות בהן יתקפו הטנקים. דבר זה חיוני כדי למנוע בעיות של חוסר-שליטה, העוללות לגרום לעיכו- בים של התארגנות לאחר הנחיתה, ול- אבדן זמן יקר — ואת ההפתעה.

לשם הפעלה יעילה של המסוקים הכב- דים יהא צורך בציד ניווט המאפשר טי- סות במבנים צמודים ומדויקים בכל תנאי מזג אויר, בלילה וברום נמוך.

תפקידים אחרים של סיוע קרבי, כגון פינוי נפגעים ופינוי טנקים ומסוקים ש- יצאו מכלל שימוש, יוצאו לפועל על-ידי מסוקים בינוניים, מסוקים לשימוש כללי ומסוקים כבדים מאוד. גדודי מסוקים אלה יספקו את כל שירותי-הסיוע הקרביים —

הדיביוזה המשוריית המסוגלת לבצע „איגוף-אנכי“, עשויה להיות נקודת מפנה עיקרית בהתפתחותה של לוחמת היבשה. מסוקים בעלי כושר-נשיאה של 12—27 טונות מיוצרים כבר כיום, והדגמים הנמ- צאים בפיתוח מסוגלים לשאת טנקים בינוניים במשקל עד 40 טונות. לא ירחק היום בו יוכלו המסוקים לשאת טנקים שמשקלם 51—54 טונות. ניתן להניח כי יום זה יציין תחילתו של עידן חדש בלוח- מת היבשה, בטקטיקה ובאסטרטגיה, ויש- פיע עמוקות על המדיניות העולמית, על מבני כוחות ועל בריתות צבאיות.

הדיביוזה המשוריית גיידת-האויב תכ- לול גדוד תקני נוסף של מסוקים כבדים בעלי כושר-נשיאה רב ביותר. גדוד זה צריך להיות מסוגל להעביר בפעם אחת את כל טנקי-המערכה והיחידות המסיי- עות של שתי חטיבות משורייתות כבדות מעבר לקוי האויב, כדי לעמוד במשימה זו, על המסוק להיות מסוגל לשאת טנק- מערכה למרחק של 130 ק"מ, וכן לחזור מרחק זה על מטענו, ללא תדלוק, כגון במקרה של משימת-נפל. צוות-הטנק יובל בתוך הטנק. הטנק עצמו יחובר במרצוף מתחת למסוק. מנוע הטנק יפעל במשך כל הזמן כדי שהטנק יוכל להיכנס לפעולה מייד עם נחיתתו.

התפיסה פשוטה, והכלים לביצועה יהיו מוכנים תוך זמן קצר. ואולם, כלום מוכ- נים אנו, בעלי-בריתנו או אויבנו בכוח, לספל בבעיות הטקטיקה, הפיקוד והלח- גיסטיקה הכרוכות בכך? האם תפותח מערכת זו באורח אקראי במשך זמן ארוך, או שמא תאמץ מדינה כלשהי את הת- פיסה, ותפתיע את העולם ב„בליץ“ אנכי משוריין, כביר בממדיו, על פני מרחבי- שטח עצומים, שבו ישטפו צבאות שלמים של טנקים ארצות ויבשות במשך ימים או שבועות ספורים?

תפיסות היסוד עוזן בתוקף

התשובות לשאלות אלה מורכבות וסבו- כות מאוד; אולם כללים ורישומים טק- טיים אחדים — ברורים למדי. תפיסות- היסוד של הדיביוזות המוטסות וגיידות- האויב ישארו בתוקפן, והחידוש העיקרי יהיה בניידות הגדולה של הדיביוזה ה- משוריית משהתמקמה בעורף האויב. לא יהיה עוד צורך בחבירה עם כוחות קרקע והדיביוזה עצמה תוכל להתחבר עם יתר הכוחות במקום בו תבחר, או תוכל לשי-

רב. אין בנמצא עדיין אמצעי-הגנה יעיר-לים. הצבת יחידות משוריניות 80 עד 150 ק"מ בעומק כדי לפעול נגד האיום על גבולות ארוכים, הקיימים באירופה, אינה מעשית מבחינה צבאית-כלכלית.

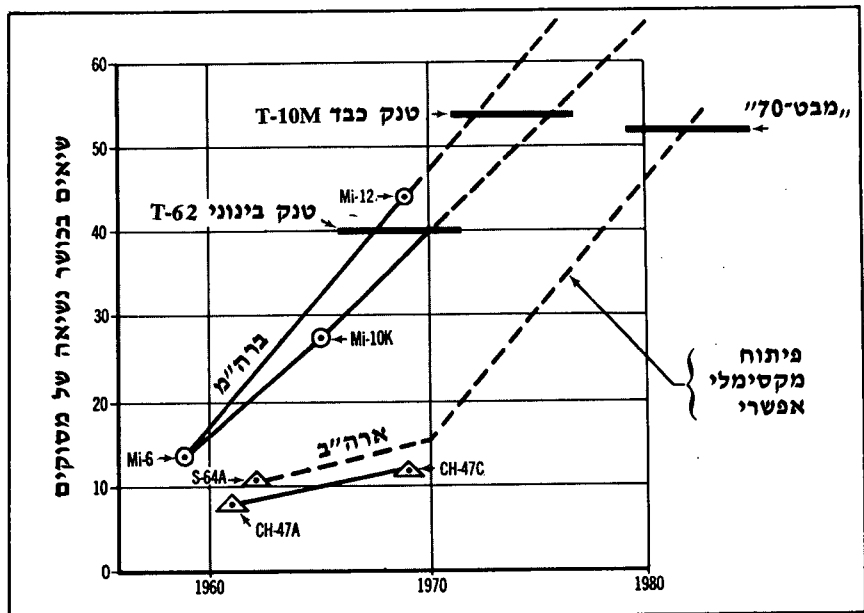
יתכן כי ארטילריה תשמש הגנה טובה ביותר, במיוחד אם תהא מסוגלת להעסיק מסרות במהירות בעומק, ולהפגין אזורי-נחיתה ידועים או משוערים. ואולם, אין לשכוח כי יחידות הארטילריה עצמן עשויות להיות מסרות ראשוניות לתקיפה עלידי עוצבות כעין אלה.

השליטה באויר חיונית במיוחד בתחום 300 המטרים שמעל לקרקע, שכן תחום זה יהיה האיזור המכריע בהגנה מפני איגוף אנכי עלידי שריון. שליטה בתחום זה ניתנת להשגה בראש-וראשונה עלידי מסוקים חמושים, טילים קלים או כלי-נשק מופעלי כתף.

בגובה רב יותר בתחום האוירי ישלטו מטוסי-קרב ואולם, שליטה אוירית, היא אמצעי סביל בלבד, ויש בכוחה אך למנוע או לעכב איגוף אנכי משוריין. משבוצע איגוף תוכל רק יחידה משורינית אחרת לסלק את יחידות הדיביזיה המשורינית ניידת-האויר. נוכח יכולת התגובה והניידות של דיביזיות שונות, נראה כי דיביזיה משורינית ניידת-האויר אחרת היא הכוח היחיד העשוי להגן ביעילות מפני איגוף אנכי עלידי שריון.

מתי תיכנס הדיביזיה המשורינית ניידת-האויר לשירות ומועד הפעלתן של הדיביזיות הראשונות יהיו תלויים בגורמים אחרים. ראשית, ייצורו של מסוק כבד ביותר, לאחרונה נבחנות תכניות-פיתוח של מסוק בעל כושר נשיאה של 17—25 טונות. מסוק שישא 50 טונות מצוי במרחק שני דורות תכנון מאתנו, או במושגים של פיתוח טכני וייצור — במרחק של 12—16 שנים.

לעומת זאת יצרה ברית-המועצות מסוק בעל כושר-נשיאה של 40 טונות, ותוכל לייצר כלי המסוגל להטיס את טנקי ה-T-10" הכבדים, שמשקלם 54 טונות, בעוד 5—7 שנים. ראוי לציון העובדה שהמסוק הסובייטי "MI-12" מסוגל לשאת את הטנק הבינוני "T-62". עולה מכאן, כי רק משך-הזמן הדרוש לשינוי מבנהו של ה-MI-12", וייצור 400 מסוקים עומד בדרכה של ברית-המועצות להפעלתה של הדיביזיה הבינונית המשורינית ניידת-האויר הראשונה. (המשך בעמוד 35)

סביבה גרעינית

נקודות-התורפה הבולטות של תפיסת הדיביזיה המשורינית ניידת-האויר הן בעיות הלוגיסטיות העוללות להתעורר בעת חדירה עמוקה לעורף האויב, ובעיות פיקוד ושליטה בעת התקפה במקביל לכוחות ידידותיים או בכיוונם. לוחמה גרעינית לא תשנה את התפיסות הכלליות באורח משמעותי.

כלל הוא, כי הדיביזיה יוצאת מאזורי-המראה מרוחקים זה מזה, מרכזת את מאמציה ביעד המצוי עמוק בשטחו של האויב, תוקפת תוך דקות ספורות, ומסיימת את מעט — אם בכלל — באש מכינה; משנסתיימה ההתקפה מתפזרות הדיביזיה, לשם התחברות עם כוחות ידידותיים, או לצורך התרכזות על יעד אחר. יחידות משוריניות בגודל פלוגה או גדוד הנעות במהירות בשטח האויב עשויות להיות מסרות גרעיניות קשות להעסקה, ובמיוחד נכונים הדברים כאשר שליטתו של האויב באויר אינה רצופה או אינה ודאית.

שליטה באויר

פיתוחם המהיר של מסוקי-ענק בברית-המועצות מצביע על כך שהדיביזיה המשורינית ניידת-האויר הראשונה לא תהא אמריקנית; ולפיכך מוטב, אולי, לשקול את אמצעי-ההגנה האפשריים בפני איגוף אנכי עלידי שריון.

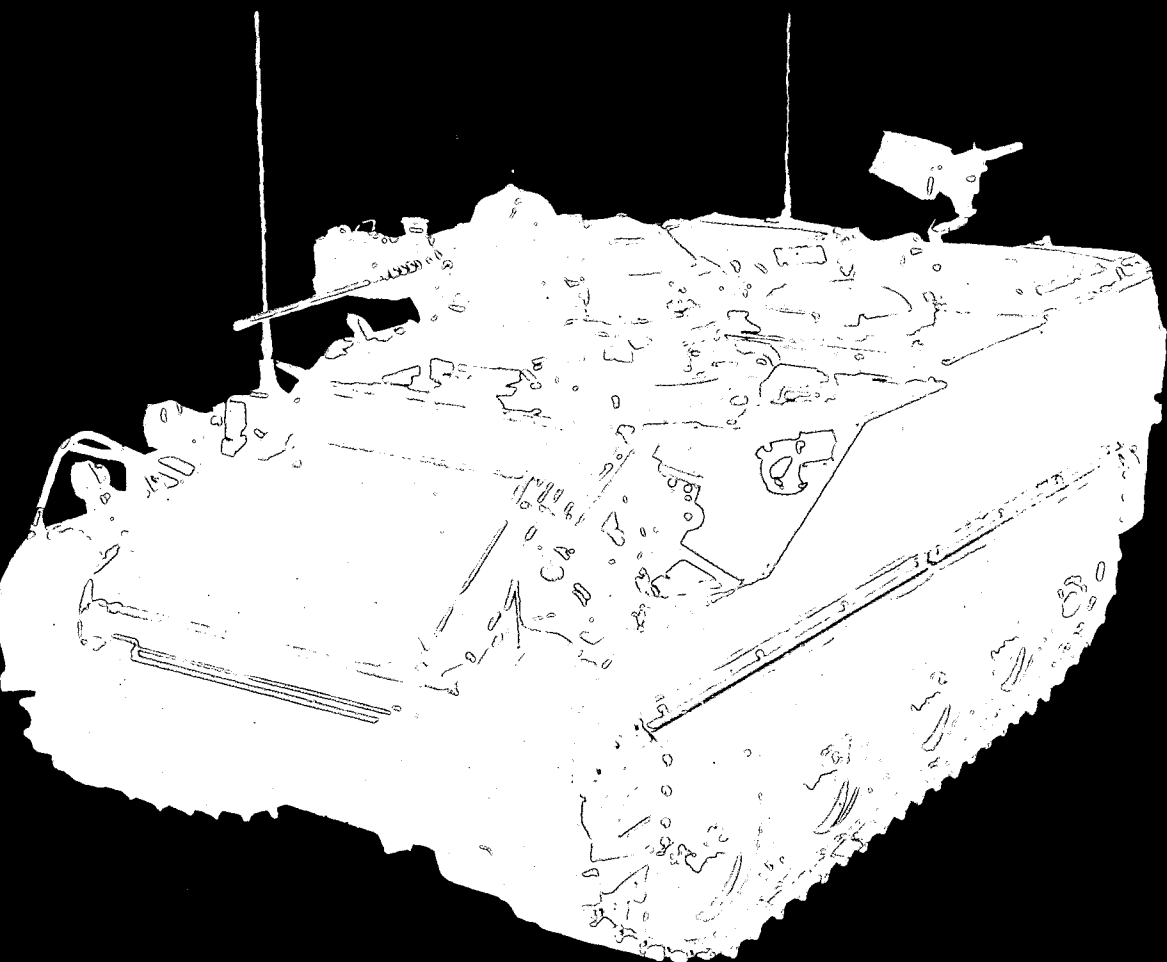
כיוון שניתן להעביר את הטנקים בגבהים שונים, מתחת לצמרות העצים או בגובה

הראשון הטעון בדיקה. הגם שאין לתאר יחידה המורכבת כולה משריון בלבד, תהא הדיביזיה מורכבת ברובה מטנקים, ותכלול חרמ"ש מועט בלבד. ייכללו בה גם ארטילריה קלה מתנייעת וכן סיירי-אויר לסיוע ואבטחה, בנוסף למסוקים החמושים. למסוקים החמושים נודעת חשיבות מיוחדת בדיביזיה המשורינית ניידת האויר. נוסף למשימותיהם הרגילות, הכוללות מתן סיוע-אש, יידרשו מסוקים אלה להגן על השריון נגד מסוקים ג"ט של האויב. קשה ביותר לחזות אילו תפיסות טקטיות יהא צורך ליישם בעורף האויב. האם תחדור הדיביזיה עמוק יותר לשטח האויב? ואם תיכשלה ההתקפה או החדירה העיקרית עלידי כוחות-הקרקע, תצא הדיביזיה המשורינית ניידת-האויר במהירות מטווח הסיוע הלוגיסטי של מסוקיה הכבדים.

אף כי ניתן לתכנן מסוקים מורכבים לטווחים ארוכים הנושאים מטען מוקטן, ואשר משמשים בדרך כלל לתפקיד מח-דש, עלולים צירי האספקה להתארך עד מהרה יתר על המידה, במיוחד כשהיחידות מסוגלות לנוע ללא קושי מאות-קילומטרים אחדות ליום.

אפשרויות אחרות העומדות בפני הדיביזיה המשורינית ניידת-האויר הן התקפה לרוחב החזית או בכיוונם של כוחות ידידותיים, כדי להתחבר במהירות וכדי להרוס דרגי תחזוקה של האויב. בשני המקרים יהיו תיאום קפדני ושליטה על המבצע השיקולים העיקריים.

רנב פיקוד וסיוור קנדי חדיש

פרשת מתן השמות לרכב-קרב משוריין יכולה להיות נושא למחקר בפני עצמו. לדוגמה: משפחת הטייגר, פנתר וליאופרד (כולם סוגי נמרים) הגרמנית או הסקורפיון (עקרב) וה-פוקס (שועל) הבריטיים. לאחרונה, נתבררנו על הופעתו של „בעל-חיים" מיכני חדש ה-מכונה חתול-היער (לינקס). כלי זה דומה לרכב פיקוד וסיור האמריקני מתוצרת F.M.C., אך הותאם לצרכיה המיוחדים של קנדה.

הלינקס שייך למשפחת כלי-הרכב המוצנחים מדגם M-113A1 והוא הקטן והמהיר ביני-הם. הוא מתוכנן לביצוע תפקידי פיקוד וסיור מכל סוג. מהירותו, זריזותו, הגנת שריונו וכוחו מתאימים במיוחד לתפקידים אלה. הרכב משוריין בשריון אלומיניום. צורתו מונה שלושה: מפקד-מקלען, נהג וקשר-צופה. זה-ליו וכושרו האמפיבי מקנים לו ניידות גבוהה בשטחים קשים ובצליחת אגמים, נהרות ונח-לים. משקלו הנמוך מאפשר הצנחתו לביצוע פעולות מוטסות. יותר מ-97 אחוז של חלקי-החילוף זהים לאלה שבכל משפחת הכלים מדגם M-113A1, בתוכם המנוע, מימסרת הכוח, הדיפרנציאל, ההינע הסופי, הזחלים, הגלגלים וחלקים רבים אחרים של יחידת הכוח ומערכת המתלה. עמידותם ואמינותם של מכללי M-113 הוכיחו את עצמם גם ב-ניסויים וגם בפעולות בכל חלקי העולם. השי-מוש בחלקי חילוף זהים עם חלקי ה-M-113, הנמצא בשירות במקומות רבים מקל בהרבה על בעיות אספקה, על-ידי הקטנת הכמות של חלקים שיש לספק. נוסף לכך, הספיקו טכנאים רבים להתמחות באחזקת מכללים של דגמי M-113.

משקלו של הרכב ערוך לקרב, מגיע ל-9½ טונות. מהירותו המקסימלית מגיעה עד 75 קמ"ש, ובעליה בשיפוע של 10 אחוז, הוא מסוגל לנוע במהירות ממוצעת של 34 קמ"ש. מלאי הדלק במיכליו הפנימיים מאפשר לו טווח-פעולה עד 520 ק"מ. ביצועיו בשדה טובים באופן יוצא מן הכלל, וזאת בגלל ה-יחס הטוב בין ההספק והמשקל, המסתכם ב-22.2 כוח-סוס לטונה אחת.

מיבנהו האמפיבי של הרכב מאפשר צליחת כל מכשול מים שהוא, אך לא שיט בים הפתוח. הוא מתקדם במים, כמוהו כיתר הכלים מדגם M-113, בעזרת זחליו. שריון האלומיניום שלו מגן עליו מפני רסיסי פגזים, מפני קרני-חום מפיצוץ אטומי, מאש נשק קל וממוקשים נגד אדם.

תיאור כללי

התובה מרוכת מלוחות שריון אלומיניום באופן דומה לזה של הנגמ"ש M-113A1. עובי הלוח שונה במקומות שונים של התובה, כדי לתת הגנה טובה, ובאותה עת לחסוך משקל.

התובה מחולקת לשלושה תאים עיקריים: תא-מסרת-ההיגוי בחרטום, תא-הלחימה במרכז, ותא-המנוע בירכתיים. אל תא-מסרת-ההיגוי אפשר להגיע בקלות בפתיחת דלת-גישה קפיצית, הנמצאת על הלוח המשופע של חזית התובה. כדי לייצב את הרכב בנסי-עתו במים, ניתן להציב לוח מיוחד הנישא בחוץ על חזית התובה.

תא-הלחימה במרכז התובה ממוקם בצורה היעילה ביותר לתצפית ולתקשורת בין אנשי הצוות. יש בו שלוש עמדות לשלושת אנשי הצוות. הגישה הקלה לעמדות אלו נעשית דרך אשנבים שבגג התובה, בדיוק מעל לכל עמדה, וניתנת לסגירה באשנבים קפיציים. בלוח הרצפה של תא הלחימה נמצאת דלת הצלה. לתא-המנוע שבירכתיים אפשר לגשת מבחוץ דרך דלתות: האחת ב-לוח התובה האחורי, והשניה בלוח התקרה; וגם מבפנים, בפירוק חלק מן המחיצה בין תא המנוע ותא הלחימה. בגג התובה מסוד-רים שני פתחים מסורגים לכניסת האויר ופליטת הגזים מהמנוע. בתחתית התובה קיימים חמישה פקקי ריקון למים ונוזלים אחרים. גם מתחת למנוע קיימת דלת גישה גדולה ברצפה. כל המדפים והדלתות מצו-ים במנועולים פנימיים ובאטמי גומי נגד חדירת מים.

החימוש

כחימוש ראשי מורכב מקלע 0.5 בכיפה דגם M-26. כיפה זאת משורינת מסביב ומצוידת ב-8 פריסקופים, המאפשרים תצפית של 360° למפקד הרכב. חימוש משני מהווה מקלע 0.3 מורכב על כן לפני עמדת הקשר. קיימות גם מדוכות עשן, מסודרות אחרי זרקורי ה-סיעה, ומתוכן ניתן לזרוק פצצות לשם יצירת מסך עשן.

יחידת הכוח

יחידת הכוח מכילה מנוע, תמסורת ותיבת הילוכים, כולם מסודרים בתא המנוע; גל הנע העובר דרך תא הלחימה; דיפרנציאל היגוי, בלמי היגוי לסיבוב במקום, הנע סופי, גלי הנע ועוד חיבורים — כולם מסודרים בתא-מסרת-ההיגוי. כל מכללי ההנעה, פרט

לגל ההנע, זהים עם אלה של משפחת ה-רכב מדגם M-113.

המנוע מתוצרת GMC דיזל, דגם V, בעל שישה צילינדרים, שתי פעימות, הצתה ב-חיסה, מפתח 215 כ"ס ב-2800 סל"ד.

מערכת הקירור מורכבת ממניפת קירור ומקרן מכונית רגיל. במערכת גם התקני קירור השמן של המנוע, הממסרת והדיפרנציאל. תיבת ההילוכים, המתוכננת ומיוצרת במפעלי FMC, מתחברת לחלקו האחורי של המנוע. העברת הכוח מהמנוע לממסרת נע-שית בתיבה בעלת ארבעת ההילוכים ביחס של 1:2.86. על התיבה יש שלושה חיבורי כוח ועוד שני מקומות לחיבור משאבות. ממסרת מדגם אליסון TX00-1 מחוברת לתיבת ההילוכים. ממסרת זאת אוטומטית עם שלוש מהירויות קדימה ואחת לאחור.

גל הנע ומיסב מרכזי בתא הלחימה מעבי-רים את הכוח מיחידת הכוח לדיפרנציאל ההיגוי. הדיפרנציאל מורכב בתא קדמי ומש-מש להיגוי ולבלימה. הוא מחולק לארבעה מכללים עיקריים: תיבת הילוכים, מכלל ה-גוי דיפרנציאלי, נעלי בלימה והיגוי וגלי הנע. תוף-ההיגוי-הבלימה השמאלי מחובר על-ידי ממסרת פלטרתית לגל ההנע השמאלי, והתוף הימני מחובר באותו אופן לגל ההנע הימני. כאשר רוצים להסיע את הרכב בכיוון ישר קדימה, מועבר הכוח ממכלל ההיגוי באופן שזה לגלי ההנע. סנדלי הבלימה מחוברים באופן מכני לדוושות ההיגוי של הנהג. לחי-צה על כל אחת מדוושות אלו מאיטה את מהירות הסיבוב של תוף הבלימה שבאותו הצד וכך גם את מהירות גל ההנע שלו. באותו רגע, מגביר הדיפרנציאל את מהירותו של גל ההנע אשר בצד השני. פעולה זאת של האטה ותאוצה גורמת את סיבוב הרכב לצד הנבלם. לחץ שזה על שתי הדוושות גורם האטה או בלימה של הרכב כולו.

הנע סופי

שני הנעים סופיים כל אחד בצדו, מורכבים בתא הדיפרנציאל. את הכוח מקבל ההנע הסופי מהדיפרנציאל ומעביר אותו ביחס של 1:3.93 אל גלגלי ההנע של הזחלים.

מתלה

המתלה מורכב משמונה גלגלים, כל אחד על מוט פיתול משלו ומוקף חישוקים כפולים מגומי. בכל צד נוסע הזחל סביב ארבעה גל-גלי מרכוב כפולים ועל גלגל מתח כפול. לכל זוג גלגלי מתח יש מכוון הידראולי המכוון את

מתיחות הזחל, הבנוי מחוליות פלדה הנעות על מיסבי גומי; פני פלדה ואומים מחברים את החוליות. כריות גומי מוברגות על החוליות מבחוץ, לשם הגנה על כבישי אספלט.

מערכת דלק וחשמל

מיכלי הדלק מורכבים בתא הלחימה בצד ימין ובצד שמאל. את הדלק מעבירה משאבת הדלק דרך מסננים אל המנוע. מערכת החשמל פועלת בזרם ישר של 24 וולט. חלקיה הם: גנרטור זרם ישר-חליפין 100 אמפר, 24 וולט; שני מצברים של 12 וולט מחוברים בטור; מתנע; מערכת תאורה; מפסקי זרם שונים ומעברים. המערכת החשמלית מובטחת על-ידי מפסקי-ביטחון אוטומטיים.

שונות

שתי משאבות מים חשמליות, כל אחת של 160 ליטר בדקה, מורכבות על תחתית התובה בתא המנוע ובתא הדיפרנציאל. הן מוציאות את המים בצד שמאל של התובה, כלפי מעלה.

מכשיר כבוי אש בן שני קילוגרם וחצי ממוקם קרוב לעמדת הנהג. הוא מספק דו-תחמוצת הפחמן לתוך תא-המנוע. ניתן להפעילו גם מבחוץ. יוחד גם מקום לרושם דרך לווט (מכשיר ניווט העוקב על מפה אחרי ציר ה-תנועה).

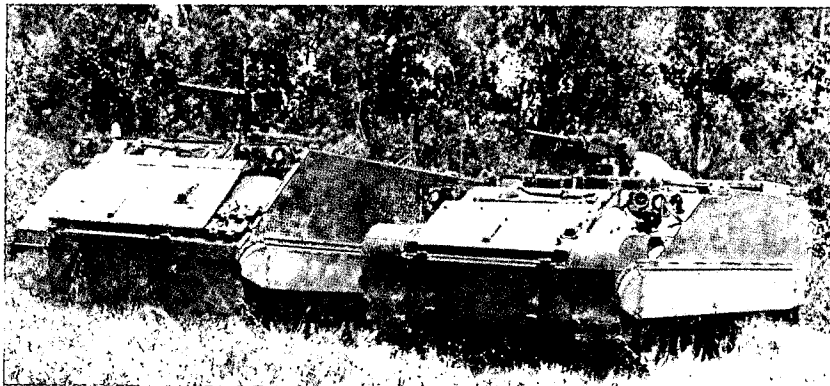
לסיכום, יש לציין כי הלינקס, הנמצא כבר בשירות, אינו נגמ"ש או כלי בעל אופי התקפי. זה כלי שתוכנן במיוחד לסיוור, וכך הוא נותן בידי מפקדים וסיירים כלי בעל מהירות, ניידות ותימרון, הנחוץ כיום בגייסות השריון מהירי התנועה.

דיביזיית שריון נידת-אוויר

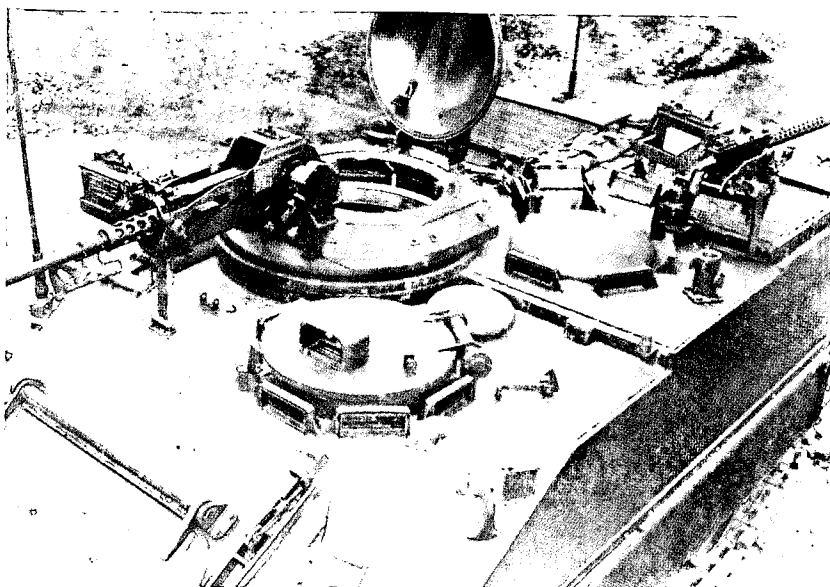
(סוף מעמוד 32)

רוב ההערכות הללו מבוססות על ההנחה, שמשקלו של טנק-המערכה העיקרי יסאר כ-50 טונות; אולם אם יאפשרו ההתפתחויות בשריון, במנועים ובכלי-הנשק, פיתוח טנק מערכה עיקרי קל יותר, במשקל 25-30 טונות, ייקבע פרק-הזמן הדרוש לפריסתה של הדיביזיה על-ידי משך פיתוחו של הטנק וייצורו, ושתי מעצמות-העל תוכלנה לייצר את הכלים הדרושים תוך 7-8 שנים.

סביר להניח, כי פריסתה של הדיביזיה לא תהא תלויה בפיתוח הטנקים או המסוקים, כי אם בהתפתחותן של אורחות-טקטיקה ומערכות פיקוד, לוגיסטיקה וקשר מתאימות.

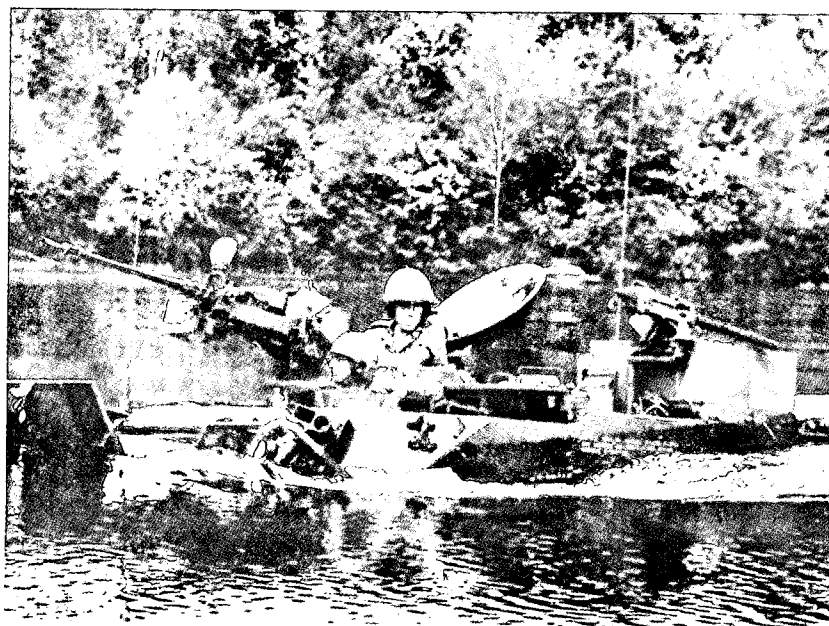

ה"לינקס" וה-"M-113"

מבט מלמעלה

בשחיה

נשק טילי ורקטי מסלוליים

מהנדס ע' לורבר

ש ל ב י ם

בחירת מערכת ההנעה לטיל תלויה ב- צורת מסלולו. בהכללת-מה ניתן לומר, כי מערכות ההנעה נחלקות כדלקמן:

• טיל נגד מטרה נעה — שלב ההאצה ושלב השיוט.

• טיל נגד מטרה קבועה — שלב (או שלבי) ההאצה ושלב המעוף הבליסטי. לא הכללנו בקבוצה זו טילי שיוט לטווח ארוך נגד מטרות קבועות, שכן אלה מצוידים לרוב במנועים שונים ממנועי רקטה. טילים נגד מטרה נעה חייבים להגיע, לרוב, למהירויות טיסה (או שיוט) תוך זמן קצר ככל האפשר ממועד השיגור. הדבר מחייב תאוצות גבוהות, ומכפלתן של אלה במסת-הטיל תתן כוחות-דחף גבוהים. בשלב השיוט לעומת זאת, על דחף המנוע להתגבר, בדרך כלל, רק על ההתנגדות האווירודינמית בתוספת אחוז מסוים ממשקל הטיל (משקל הטיל מוכפל בסניוס זווית המסלול), ואלה הם כוחות קטנים יחסית.

להמחשת הדברים נביא דוגמה מספרית: לפנינו טיל קרקע-אוויר שמשקלו בעת ההמראה 1000 ק"ג, ועליו להגיע למהירות מאך 2 תוך זמן מסוים, ולהמשיך לטוס במהירות זו. כוחות הדחף הנובעים מדרישות אלה מפורטים בטבלה הבאה:

במקרה השני בטבלה יחס הדחפים נוח יותר — רק 1:4.5; אך הדבר הושג תמורת התפשרות חמורה בדרישה הטקטית — שלב תאוצה ארוך פי שניים; ולא תמיד יתקבל פתרון מעין זה.

פתרון אחר הוא בניית שני מנועים, אשר יספקו שתי רמות-דחף, ובמחיר סיבוכן קל אפשר יהיה אף להשמיט את מנוע השלב הראשון (על מיכליו) בתום בעירתו, ולח-סוך משקל והתנגדות. זהו הפתרון המקובל, ודוגמאות טובות לכך הם טילי ה- "SA-2", "SA-3", ו- "SA-4" הסובייטיים. במקרה של טיל בליסטי קיימת בעיה דומה: המגמה בטיל כזה היא להאיץ את שלבו האחרון, ראש הנפץ, למהירות הר-רושה ובזמן הקצר ביותר, תוך שימוש במינימום דלק. משקל הטיל כולו מורכב מ-

$$W_T = W_P + W_F + W_S$$

כאשר: W_T המשקל הכללי

W_P משקל ראש הנפץ

W_F משקל הדלק

W_S משקל המבנה (כולל המנועים).

על-ידי הגדלת היחס $\frac{W_F}{W_T}$ (קירובו ל-1 ככל

האפשר) ניתן להפיק מהירות רבה יותר מכמות-דלק נתונה. אם נניח ש- W_P אינו ניתן לשוני, ניתן להוכיח כי הקטנת W_S עדיפה במידה רבה על כל שכלול אחר

דחף שיט במאך 2	זמן תאוצה למאך 2	דחף מאיץ	יחס בין דחף השיט לדחף המאיץ
1,100 ק"ג	5 ש'	10,000 ק"ג	1:9
1,100 ק"ג	10 ש'	5,000 ק"ג	1:4.5

ניתן לראות, כי במקרה הראשון היחס בין הדחף בשעת ההאצה לדחף בשעת השיוט הוא 1:9 בקירוב. במקרים רבים אין הדבר ניתן להשגה ממנוע יחיד; הוא אינו ניתן להשגה כלל במנוע דלק מוצק. ישנה גם בעיה חמורה יותר: כל מנוע, כולל מנוע בוכנה, פועל ביעילות מקסימלית ברמה מסוימת של דחף. (הספק), וכל סטיה מרמה זו מקטינה את היעילות. במנועי רקטה תופעה זו קריטית עוד יותר, וחוסר יעילות פירושו אי ניצול הדלק עד תומו. הדבר יחייב אז שימוש בדלק אנרגטי יותר (אם יש כזה), על כל הבעיות הכרוכות בכך, או נשיאת כמויות דלק גדולות יותר, בניית מיכלים גדולים יותר, משגר גדול יותר וכיוצא באלה.

* המספרים בקירוב.

במערכת, כגון שיפור ביצועי הדלק. הפתרון הסביר הראשון, אחסון הדלק (במנוע דלק נוזל) במיכלים קטנים, ולהשמיטם בהתרוקנם, אך אפשר גם להוכיח, כי ניתן לשפר את ביצועי הטיל כולו (תוספת מהירות לכמות-דלק נתונה) על-ידי התאמת הדחף למשקל הטיל בכל רגע נתון. הואיל ואין זה משתלם להפעיל מנוע בדחף שונה מן המתוכנן, פירוש הדבר הוא הרכבת מספר מנועים בעלי דחף שונה ומיכלי הדלק שלהם זה על גבי זה; הפעלת הראשון עד תום הדלק במיכליו והשמטתו, על מיכליו, ובעת ובעונה אחת — הצתת המנוע הבא. זהו פתרון ה"שליבים", ואף כי הדבר נשמע מסובך, הרי זו הדרך המעשית היחידה המאפשרת

מסלולי הטיסה של טילים ניתנים לחלוקה לשני סוגים:

- מסלולי טילים נגד מטרה נעה
 - מסלולי טילים נגד מטרה קבועה
- מסלוליהם של כל הטילים מושפעים מן הגורמים הבאים:
- א. כיוון הירי (ביחס לאופק) והשפעת כוח המשיכה;
 - ב. השפעת המנוע;
 - ג. השפעת התנגדות האוויר;
 - ד. השפעות בלתי צפויות (מכות-רוח וכדומה).

גורמים אלה משפיעים על מעופו של כל טיל, מונחה ובלתי-מונחה. נוסף להם, מושפע מסלולו של טיל מונחה גם על-ידי פעולת ההגאים, ובמקרה של מטרה נעה — גם על-ידי תנועת המטרה.

הכנסת לווינים למסלול והשגת טווחים בין-יבשתיים.

נשוב למסלולי טילים נגד מטרה נעה.

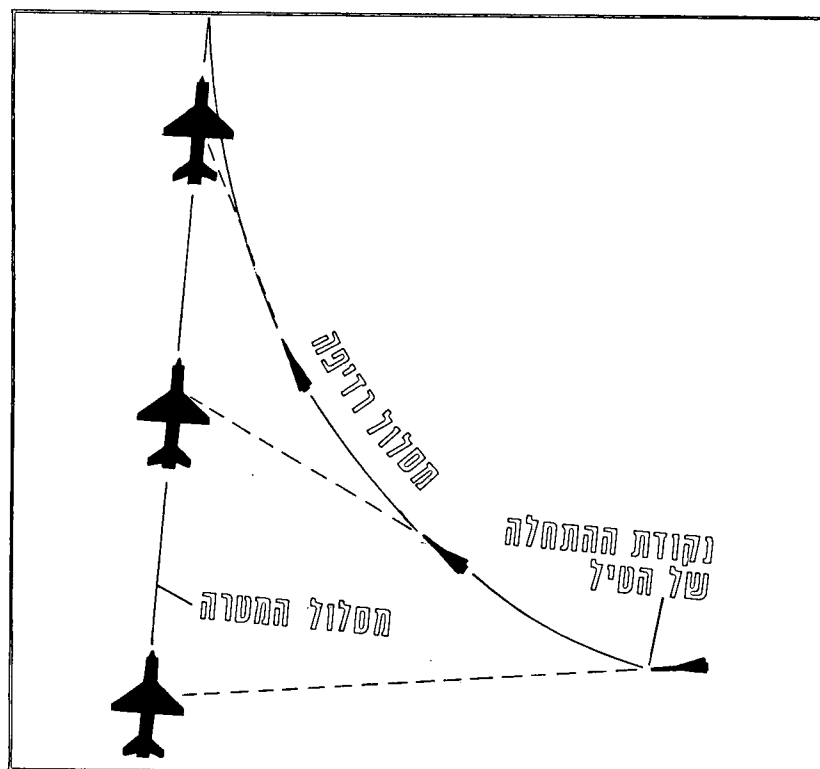
קיימים סוגים אחדים של מסלולים לטילים המיועדים לפעול נגד מטרה נעה. חשוב לזכור, כי בתכנון מסלול מעין זה ההנחה היא, שתנועת המטרה אינה צפויה מראש, מבחינת הכיוון והמהירות כאחת, וכש-המדובר בטיל קרקע-אוויר או אוויר-אוויר נכון הדבר אף ב-3 ממדים. בחירת המסלול הספציפי לטיל מסויים וקביעת מקדמי מיו תלויה גם במהירויות היחסיות של הטיל והמטרה. הבעיה נעשית פשוטה יותר, אם נזכור, כי הגם שמערכת ההגנה של הטיל והטיפול המתימטי במסלולו שואפים לפתרון נקודתי, אין בכך הכרח. מטוס, ועל אחת כמה וכמה ספינה, הם מטרות בעלות גודל פיזי ניכר, לפעמים עד עשרות מטרים, וכשהמדובר במטוס כמעט אין כל חשיבות לשאלה היכן תהיה הפגיעה עצמה. במקרים רבים יהיה הטיל יעיל אף אם יתפוצץ במרחק מטרים מספר מן המטוס.

מסלול רדיפה

המסלול הפשוט ביותר לטיל העוקב אחר מטרה נעה הוא מסלול הרדיפה. צורת המסלול, בשלביו השונים, נתונה בתרשים מס' 1. בתרשים נשתמש בדוגמה של טיל הרודף אחרי מטוס. כוחן של הדוגמאות יפה, כמובן, לכל טיל הרודף אחרי מטרה נעה.

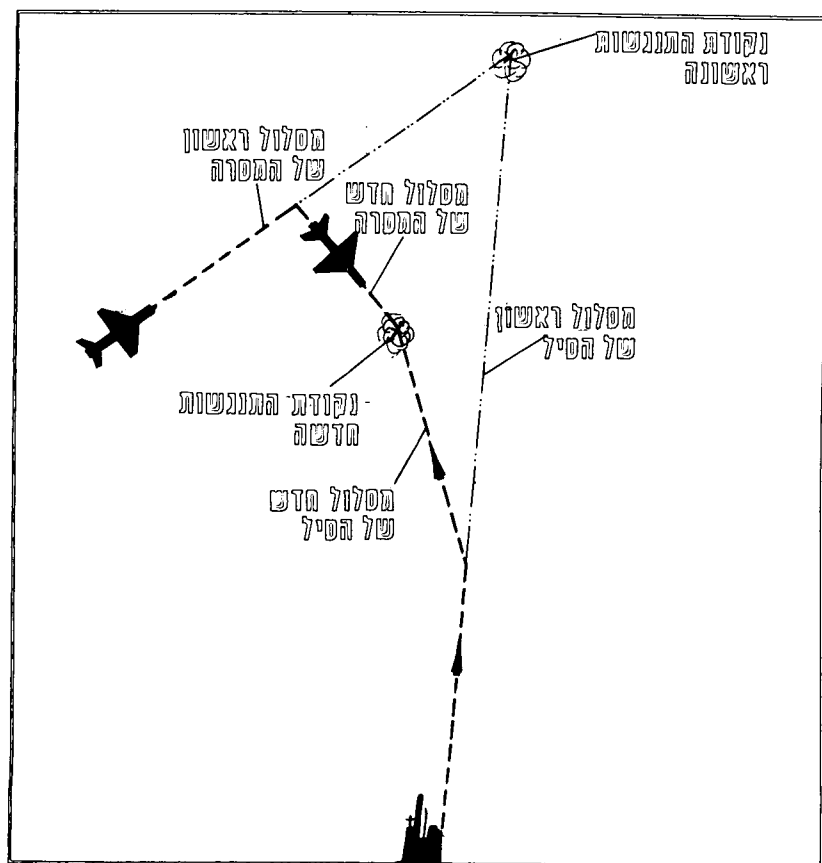
מסלול זה מוגדר כמסלול אשר בו וקטור המהירות מכון תמיד אל מקומה הנוכחי של המטרה. במציאות מכון הטיל תמיד קמעה מאחורי המטרה, ומלבד המקרה בו נורה הוא הישר אל פני המטרה, יהפוך המסלול לרדיפת זנב.

למסלול זה חיסרון מסויים כיוון ששיעורי הפניה הנדרשים מן הטיל עולים ככל שגדל היחס בין מהירותו למהירות ה-מטרה, וניתן להוכיח, כי במקרים מסויים מים יידרשו שיעורי פניה בגודל השואף לאין סוף. במציאות אין הדבר נחוץ, הואיל וכאמור הן לטיל והן למטרה גודל פיזי, ואין הם מטרות נקודה. חיסרון שני של מסלול זה נעוץ בעובדה, כי אם נעים הטיל והמטרה זה אל זה, יידרשו מן הטיל שיעורי פניה גבוהים יותר. דבר זה מאפשר למטרות מהירות יחסית (מטוסים) להתחמק על-ידי פניה אל הטיל ושבירה

תרשים מס' 1: מסלול רדיפה

תרשים מס' 2: מסלול התנגשות

הצדה ברגע המתאים, במקום ניסיונות התחמקות.

מסלול התנגשות

ההגדרה אינה מוצלחת, הואיל ומתפקידו של כל מסלול להביא לידי התנגשות בין הטיל למטרה, אך היא עברה בירושה מן הספנות — ונקלטה. צורת המסלול נתונה בתרשים מס' 2. המסלול מבוסס על חישוב מהירותה של המטרה וכיוונה, וחישוב מסלול הטיל כך שיגיע לנקודה מסוימת יחד עמה, תוך טיסה בקו ישר ובמהירות קבועה. אם המטרה מתמידה במהירותה ובכיוונה קל לפתור את הבעיה. אם היא מטרה מתמרנת, יהא על הטיל לחשב לעצמו מסלול חדש אחר כל תמרון של המטרה. על מהירות הטיל להיות גבוהה ממהירות המטרה, אך שיעורי הפניה אינם גדולים יותר.

מסלול פרופורציונלי

מסלול התנגשות אינו נוח נגד מטרת המתמרנות כל העת, הואיל והתנהגות מעין זו מצד המטרה תחייב שינויים תמידיים ומיידיים במסלול הטיל. הדבר אינו תמיד בגדר האפשר, בשל זמן התגובה של הטיל ובגלל הפסדי מהירות עקב התמרון. בניהוג פרופורציונלי הפניה של הטיל עומדת ביחס ישר לפניה של קו הראיה אל המטרה.

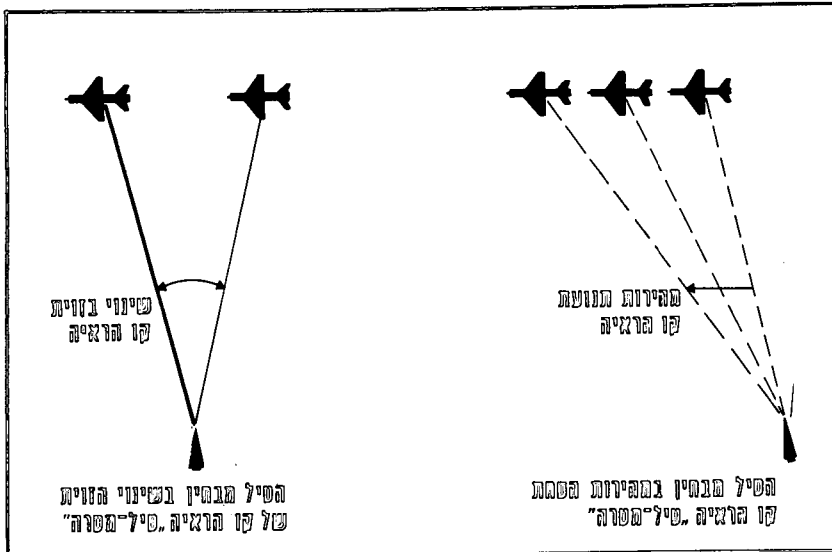
ישנן צורות אחדות לביצוע הדבר, כגון הבחנה בקצב התנועה של קו הראיה אל המטרה, או הבחנה בשינוי שנוצר בזווית קו-הראיה (תרשים מס' 3). אף כי במסלול זה שיעורי הפניה של הטיל גדולים במעט מאלה של המטרה, משך התמרון קטן יותר, והטיל טס במסלול "חלק" יותר.

מסלול רוכב-קרן

במסלול זה (תרשים מס' 4) אין הטיל מתיחס אל המטרה בתור שכזו, כי אם טס תמיד באמצעותה של קרן מכ"מ המנחה אותו. כיוונה של הקרן מווסת מן הקרקע, לרוב בעזרת מחשב, הבורר את קו הקרן באורח היעיל ביותר בכל רגע נתון.

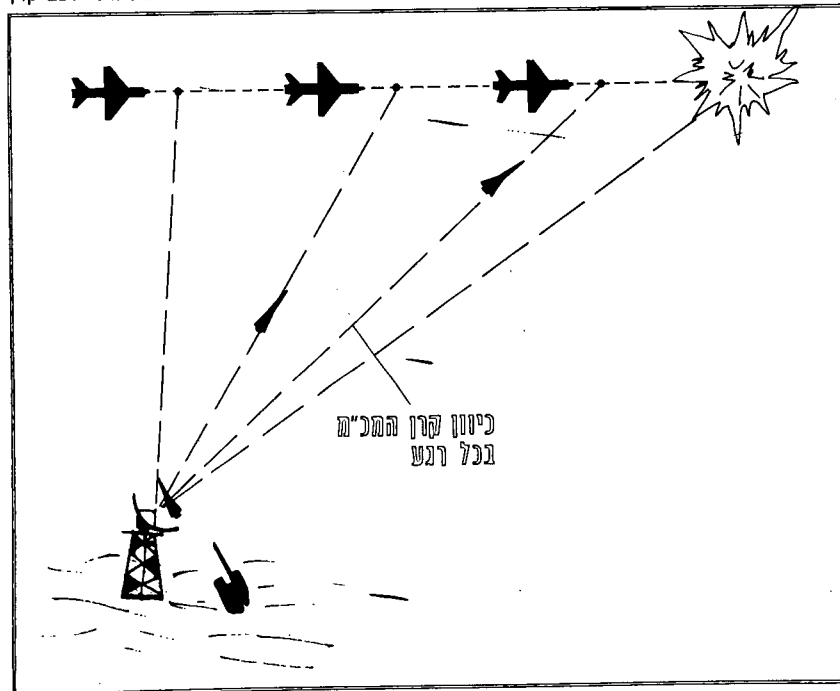
מסלולי טילים בליסטיים

מסלול מעופו של טיל בליסטי נגד מטרה קבועה ניתן לחלוקה ל-3 חלקים:

תרשים מס' 3: מסלול פרופורציונלי

תרשים מס' 4: מסלול רוכב-קרן

טיל בליסטי בלתי-מונחה הוא למעשה רקטה ארטילרית כמו ה"קטיושה". דיוקם של טילים אלה נמוך יחסית, וכתוצאה מכך יעילותם מעטה ביותר בטווחים העולים על כ-30 ק"מ.

שלב המעוף הממונע (השלב המונחה) הנחיית טילים נעשית באמצעות הגאים אירודינמיים או בעזרת המנוע.** הטיל

- שלב המעוף הממונע
 - שלב המעוף החופשי (השלב הבליסטי)
 - שלב החדירה* (תרשים מס' 5)
- הטיל הבליסטי עצמו יכול שיהא מונחה או בלתי מונחה. קיימות צורות אחדות של הנחיה. נוסף לכך מפתחים עתה אף אמצעי "ניווט סופי" (Terminal Guidance), המכוונים את ראש-הנפץ אל מטרתו ביתר דיוק.

** שיטות הניהוג הוסברו במאמר בנושא ההנחיה והניהוג, "מערכות" 211.

* במקרה של טיל קצר-טווח מטשטשת ההפרדה בין השלב הבליסטי ושלב החדירה.

יונחה בקטע הממונע אם הוא רב שלבי, ובדרך כלל בכל שלביו. הקטע הבלתי-ממונע מתחיל בגובה רב מדי, ומערכת ההיגוי האוירודינמי לא תפעל בו. ניהוג סופי יפעל רק לאחר תחילתו של שלב החדירה, כלומר — שוב בתוך האטמוספירה.

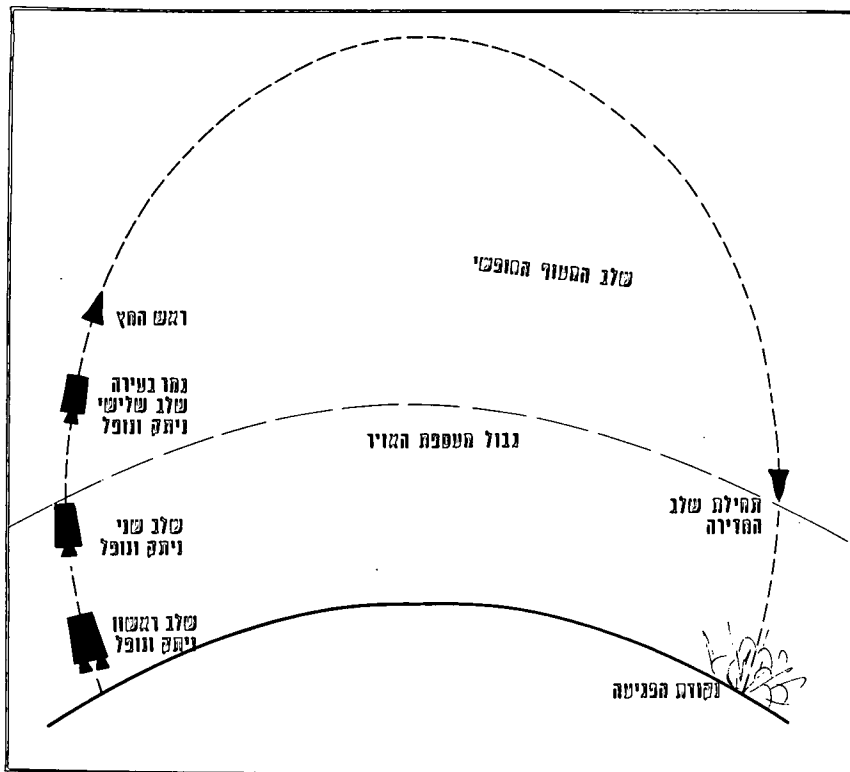
קיימות 3 שיטות של הנחיה לטילים בליסטיים.

- הנחיה על-ידי פיקוד מתמיד
- הנחיה מתוכנתת
- הנחיה אינרציאלית.

בשיטה הראשונה נקבע מקומו של הטיל בכל רגע על-ידי תצפית מכ"מ וטריאנגר לציה, ופקודות מתאימות מועברות אליו מן הקרקע בעזרת רדיו. חסרונה של שיטה זו בכך שהיא מעסיקה צוותים גדולי ציוד רב, ורגישה מאוד להפרעות. בשיטה השנייה מוכנסת תכנית-טיסה אוטומטית לתוך מערכת הפיקוד, הקובעת ומוסדת את פעולת המנוע וההגאים לכל שלב. שיטה זו אינה חשופה להפרעות, אך דיוק הפגיעה תלוי בדיוק ייצורו של הטיל, וכן בהשפעות חיצוניות כגון רוחות, צפיפות-אוויר שונה מן המצופה וכדומה. בשיטה השלישית קיימת בטיל משטחה מיוצבת: מערכת ג'ירוסקופים ומדי תאוצה משובה באורח שוטף את ביצועי הטיל ל-תכנית הטיסה, מגלה את הסטיות, ופקודת על מערכות ההנעה וההיגוי לתקן. זוהי השיטה המדויקת והבטוחה ביותר, אך מערכות מסוג זה עולות הון תועפות, ומחירן עלול להגיע למחצית ויותר ממחיר הטיל כולו.

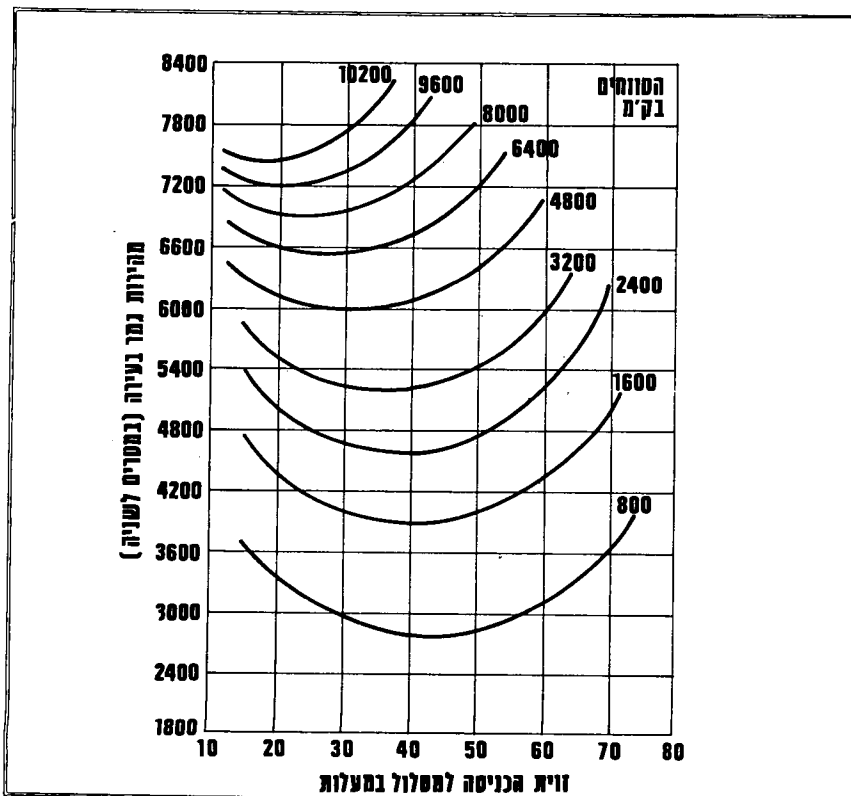
מסלול המעוף החופשי

המגמה במסלול המונחה היא להביא את הטיל לנקודה מסוימת ברקיע בזווית ובמהירות מוגדרת. בעזרת תכנון מתאים ימשיך הטיל משם במסלול טיסה חופשית (פרבולי), ויחזור לקרקע באיזור המטרה. עד לאחרונה השתמשו בעיקר במה שכונה מסלולי מינימום-אנרגיה: בגלל הביצועים השוליים של מרבית הטילים היתה המגמה להביאם לטווח המקסימלי, על-ידי כמות הדלק שהיה הטיל מסוגל לשאת. דוגמה לתלותו של הטווח (במסלול של מינימום-אנרגיה) במהירות גמר הבעירה (המהירות שהשיג הטיל ברגע שפסק מנועו לפעול) ובזווית המסלול נתונה בתרשים מס' 6. הקושי הטמון במסלולי מינימום-אנרגיה הוא בכך, ששרטוטים מן הסוג

תרשים מס' 5: מסלול של טיל בליסטי

תרשים מס' 6: הטווח כפונקציה של מהירות גמר הבעירה וזווית המסלול

האמור נמצאים בידי שני הצדדים הירי-בים. על-ידי עקיבה אחרי הטיל הממריא וקביעת נקודת גמר הבעירה וכן המהירות והזווית בגמר הבעירה, ניתן לחשב בקלות (בעזרת מחשבים) את מסלול הטיל ואת זמן טיסתו, וכך להעריך את נקודת הפגיעה. הדבר מאפשר הפעלת טילים נגד טילים.

אם לעומת זאת יירה הטיל בזווית שטוחה יותר (מן האידיאלית מבחינה בליסטית) יושגו שני הישגים: הטיל יתגלה במועד מאוחר יותר למערכת האתראה של האויב, ומסלולו יהיה צפוי פחות; ושני אלה יקשו מאוד על מערכת ההגנה. כאן ראוי עוד לציין כי בניגוד למקובל לא תמיד יושג הטווח המקסימלי בזווית 45° , כעולה בבירור מתרשים מס' 6. מתרשים זה מתברר גם, כי אם זווית ה-כניסה למסלול נתונה, ישנה רק מהירות אחת שבה יושג טווח מסוים. לעומת זאת למהירות נתונה יש לרוב שתי זוויות שבהן ניתן להשיג טווח זה. הדבר דומה, במידת-מה, לירי מרגמה; ואכן, מסלולו החופשי של טיל בליסטי (במסלול מינימום-אנרגיה) דומה מאוד לזה של פצצת-מרגמה אחר שעזבה את הקנה.

שלב החדירה

מן הבחינה הטכנולוגית שלב החדירה הוא דבר קשה ביותר. ראש הנפץ חוזר לקרקע במהירויות גבוהות ופועלים עליו כוחות אווירודינמיים חזקים העלולים לה-טותו ממסלולו. עקב המהירות הגבוהה (מאד 10 ומעלה) והחיכוך באויר הצפוף יותר ויותר, מתלהט ראש-הנפץ לטמפר-טורות גבוהות מאוד ($1,000^\circ - 2,000^\circ$ צל-סיוס), וטכניקות מיוחדות נדרשות כדי להתגבר על האפשרויות שהראש יינתן או יישרף כמטאוריט.

השיטה המקובלת ביותר כיום היא הגנת אבלאציה*. הצורות המקובלות ביותר ל-ראשי-הנפץ של טילים בליסטיים נתונות בתרשים מס' 7. החצאית הרחבה והצורה הקטומה אמנם מוסיפות להתנגדות, אך גוף זה נחשב לבעל יציבות אווירודינמית

* ראה המאמר על מערכות הנעה, "מערכות" 210.

** על-ידי ניתוח אופיה של מעטפת הפלסמה הלוהטת סביב העצם. כמות הפלסמה ומידת היוניזציה שלה נקבעות לפי מסת העצם, מהירותו וצורתו, ויהיה הבדל ניכר בין ראש נושא פצצה לטיל-דמה.

מקסימלית במינימום של עילוי, ושתי תכונות אלה חשובות להשגת פגיעה בקרקע בנקודה צפויה מראש ותוך הקט-נתן של השפעות חיזוניות.

עזרי חדירה ואמצעי-נגד

עד כה עסקנו במסלולים, כולל מסלולים של טילים בליסטיים. נדון גם באמצעי-הנגד ועזרי-החדירה של טילים בליסטיים, כיוון שאלה קשורים קשר הדוק בתכנון מסלוליהם של הטילים.

בשל פוטנציאל-ההרס העצום הגלום ב-פצצה הגרעינית, שוקדות שתי מעצמות העל על שכלול האמצעים נגד טילים שברשותן. בצורה דומה מנסים שני הצדדים לנחש מה תהיינה ההתפתחויות ב-כיוון זה בצד שכנגד, ולקדמן בעזרת שכי-לולים בטיילים עצמם. אם עוד לפני כ-7 שנים ראו כהישג, כי 60% מן הטילים הנורים יגיעו אל איזור מטרם, נחשבת "הצלחה" מעין זו כיום חסרת סיכוי במל-חמה עתידה. שיטות ההתגברות על מערכי-הנגד של ההגנה הן ארבע:

- מניעת גילוי מוקדם
- הטעיה
- התחמקות
- הרוויה

יירוט טילים מבוסס בעיקר על הטכניקות המקובלות של ירי קרקע-אוויר, אלא שני-תן להחיל עליהן את הסיסמה האולימפית: "יותר גבוה; יותר מהר; יותר חזק".

השלב הראשון הוא, כמובן, שלב הגילוי: המגן מנסה לוודא כי אכן נורו טילים בליסטיים ללא הודעה מוקדמת ובמספר העלול להצביע על כוונות תוקפניות (עניין ההודעה המוקדמת אינו מגוון כפי שנראה אולי ממבט ראשון: בשעת ניסויים לטווח בין-יבשתי מודיעים או רומזים אפילו הרוסים, ולאחרונה כנראה גם הסינים, על כוונותיהם, הן כדי לתת אתראה לתנועת ספינות באיזור המטרה והן מסיבות תעמולתיות).

איכון ירי מעין זה נעשה בעזרת לוויני-ריגול ובהם מצלמות טלוויזיה עם שידור מיידי של התמונה וכן באמצעות מעקב אחרי מקורות תת-אדומים וגזים מיוננים, כגון אלה הנפלטים ממנועי רקטה גדולים. מכשירי מכ"מ משוכללים, המסוגלים לר-אות אל מעבר לאופק, מקיימים אף הם מעקב מתמיד על הנעשה בצד השני, וכל פעילות פתאומית היוצאת מגדר הרגיל מנותחת לאור האפשרות כי אכן זו התקפה.

אם אכן יירו הטילים ינסה המגן לקבוע במהירות המקסימלית את מסלוליהם ומט-רותיהם האפשריות על-ידי ניתוח מסלולי היציאה (כזכור, במסלול בליסטי דומה מסלול הכניסה למסלול היציאה). חישוב מעין זה גוזל זמן, והפעלת טילי יירוט ונסיקתם תימשך אף היא דקות מספר. ברור, אם כן, כי ככל שיתעכב גילוי ה-שיגור, תתקשה ההגנה ביירוט, וכך ירויח התוקף זמן יקר, שיידרש לו להפעלת כל אמצעי לפני בוא מכת-הנגד. זהו השלב הראשון של עזרי-החדירה: הימנעות מ-גילוי מוקדם. בשלב זה קשה להסתיר את השיגורים עצמם, והטכניקה תהיה בחירת זמן בו נמצא מספר מינימלי של לווינים במסלול, והפעלת אמצעים למיסוך מכשירי הלווינים ותחנות המכ"מ על-ידי לחימה אלקטרונית. שלב זה אינו מצמצם לזמן ההמראה בלבד, ונמשך כמעט עד הפגיעה. בנקודות נבחרות לאורך המסלול יפזר הטיל אמצעי מיסוך, כגון פיסות אלומי-ניום או בלונים מצופים בחומר מתכתי, אשר ימלאו את מסכי המכ"מ בהדים ויקשו על איכון הטיל עצמו. משתדלים גם לתכנן ולבנות את ראש-הנפץ עצמו בצורה שתגרום להד מכ"מ קטן ביותר. מסתבר כי צורת החרוט (קונוס), לבד מיתרונותיה האווירודינמיים, יעילה ביותר מבחינה זו. כן פותחו סוגי ציפוי, בדומה לצבע, הבולעים חלק מקרני המכ"מ וגור-מים להחזרת אות מעוות וחלש.

מאחר שמרבית אמצעי המיסוך יעילים רק לפרקי-זמן קצרים לאחר הפעלתם (את אופיים ניתן לנתח באמצעים שונים) ייעשה נסיון ללוות את הטיל עצמו ב-אמצעי-הטעיה שונים. אלה תהיינה רקטות קטנות, אשר תיפרדנה מן הראש עצמו ותיצורנה באמצעים מלאכותיים הד מכ"מ דומה לזה של הראש האמיתי. כיוון שה-מגן לא ידע מייד איזו מהן נושאת פצצה, ייאלץ להפריש אמצעים להשמדת כולן או לפחות, לזיהוין המדויק — ודבר זה ניתן אמנם לביצוע**, אך גוזל זמן יקר. עם התקרבות הטילים לנקודת החדירה יופעלו טילי היירוט. מסלוליהם ייקבעו על-ידי ניתוח מסלולו של הטיל הנכנס, ובגלל המהירויות שבהן מדובר, יהיו אלה לרוב מסלולי התנגשות, או לכל היותר מסלולים פרופורציונליים. בגלל הצורך בתאוצות גבוהות בהמראה, לא ישאו הטי-לים מערכות-ניהוג משוכללות (וכבדות), וניהוגם ייעשה מן הקרקע. אם לאחר

„מערכות", 212, ינואר 1971

מסוק

כאמצעי

פיקוד

ושליטה

עיבוד: סא"ל ל' מרחב

תולדות המסוק כאמצעי למילוי משימות קרב מתחילות לאמיתו של דבר, רק עתה. ב-10-15 השנים האחרונות, פרק-זמן קצר יחסית בהתפתחותה של אמנות המלחמה, התרחבו תחומי ההפעלה הטקטית והמבצ' עית של המסוק, והכל הכירו בו כאמצעי המאפשר להעלות את כושר התמרון ואת עוצמת-האש של הגייסות.

לדעת מומחים צבאיים בעולם, טרם מוצו האפשרויות הטמונות במסוק. אחד התחור מים החשובים של הפעלת המסוק הוא הפיקוד והשליטה על הגייסות. דבר זה אינו בגדר הפתעה. ככל שכושר התמרון וקצב הת- קדמותם והפעלתם של הגייסות גבוה יותר — מתעוררים קשיים גדולים יותר ויותר בפיקוד ובשליטה עליהם, ולפיכך על אמצעי הפיקוד והקשר להיות נייחים יותר.

דרכי השימוש במסוק כאמצעי פיקוד ושלי- טה הן רב-גוניות. ראשית, המסוק מרחיב במידה ניכרת את אפשרויותיו של מפקד לצפות בשדה-הקרב ולערוך קבוצות הסיו. ביכולתו לשלוח בשעת הצורך במסוק צוותי- סיו מיוחדים, ללימוד צירי-תנועה לגייסות, לבדיקת עבירותם של גשרים, ואדיות, ערי צים וקטעי-שטח שבהם אין דרכים מפול- סות. ידיעות על פני-השטח, לרבות רשת הדרכים, מאפשרות למפקד לבנות נכונה את שדרות המסע, לחלק לאורכה באורח מת- אים את יחידות הסיוע ובמיוחד את יחיי דות חיל-ההנדסה, לארגן את ההגנה נ"מ ונ"ט, ועוד.

מסוקים קלים, בעלי כושר נשיאה של 3—4 אנשים, נחשבים כיעילים ותכליתיים מאוד למילוי המשימות שתוארו לעיל. למסוקים מסוג זה כושר תמרון רב, מבנם קטן יח- סית, והם יציבים וחסכוניים יותר מאשר מסוקים בינוניים.

על המסוקים הללו נמנים: המסוקים האמ- ריקניים „היוג” OH-6A ו-„בל” OH-13S, המסוק הצרפתי „אלואט-III” והמסוק ה- סובייטי „מי-1”. מסוקים אלה חמושים, לפי הצורך, במערכות-נשק שונות, כגון טילים, מקלעים ותותחים קלים, ועלידי כך מוגב- רות אפשרויותיהם הקרביות.

במדינות רבות נערכים ניסויים במסוק חד- מושבי מתפרק. עד כה אין בחימושם של הצבאות מסוקים מסוג זה, אך ההתעניינות בהם גוברת והולכת. בעיתונות הצבאית הור- פיעו ידיעות אחדות על סוג המסוק החדש: משקלו כ-25 ק"ג, והוא מוחזק במאזודה העשויה מחומר פלסטי; ניתן להתרומם בו לגובה של עשרות-מטרים אחדות, לטוס במ-

„בל OH-13S”, ארה"ב

„אלואט-III”, צרפת

„מי-1”, ברה"מ

מסוק „היוג” OH-6A, ארה"ב

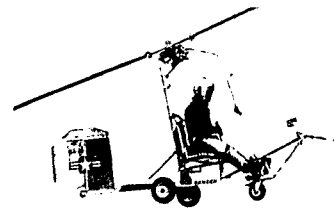
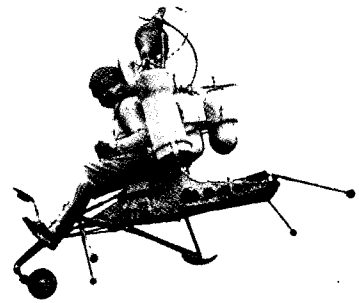

הירות של 140—160 קמ"ש, ולנחות במש-
טח בן 3 מ"ר. להרכבתו ולפירוקו דרו-
שות כשלוש דקות. לאמיתו של דבר המדובר
בניסיון לבנות מכשירי-טיס מיטלטלים, ש-
בהם ניתן להשתמש לא רק לצורכי פיקוד
ושליטה, אלא אף למילוי משימות-קרב
שוונות.

בתערוכת מטוסים שנערכה בפריס ב-1967
הוצג מסוק מסוג זה. בארה"ב פותחו דגמים
שונים של מסוקים חד-מושביים. בדניה נמצא
מסוק מסוג זה בשלב-ניסויים מתקדם. גם
בגוש המזרחי נערכים ניסויים קדחתניים
בפיתוח מסוק מיטלטל. בצ'כוסלובקיה הוצג
דגם של מסוק קל, העשוי לשמש לבקרת-
אש ארטילרית ולצורכי סיור וקישור. בברית
המועצות נערכים ניסויים במסוק חד-מושבי
קל, שמשקלו 130 ק"ג.

הפעלת המסוקים במערכת פיקוד ושליטה
כמוצב-פיקוד אויריים הוא שלב חדש באמ-
נות המלחמה. כמוצב-פיקוד אוירי משמשים
המסוקים מן הסוגים הקיימים, שהותאמו
למטרה זו, או מסוקים מיוחדים. הבחירה
בין המסוקים מותנית בשאלה למי מיועד
מוצב-הפיקוד האוירי. בצבא ארה"ב, למשל,
משתמשים בדרג פיקוד של גדוד או פלוגה
במסוק קל, "בל-1D" בו מתמקמת חבר-
רת הפיקוד ועמה מכשירי-הקשר המתאימים.
קיימת סברה, כי מסוק מסוג זה יעיל במ-
יוחד כמוצב-פיקוד למבצעים מוטסים, שבהם
משתתפים גייסות-יבשה, מטוסי-קרב ומטוסי
תובלה. כמוצב-פיקוד אוירי מצויים, בדרך
כלל, מפקד יחידת המסוקים עם קצין
מטהו, מפקד גדוד חי"ר עם קצין מטהו, וכן
קצירת-צפיית קדמי. לפעמים נכלל גם יועץ
אוירי. מוצב-הפיקוד האוירי נדרש לקיים
שליטה ופיקוד מתמידים מתחילת המבצע
המוטס עד סיומו.

במסוק נמצאת, נוסף למכשירי-הקשר שלו
עצמו, מערכת-קשר מיוחדת לצורכי הפיקוד.
בדרך כלל מותקנים במסוק שלושה מכשירי-
קשר למטרה זו: האחד — בעל גלים
אולטרה-קצרים — לתיאום פעולות המסור-
קים, האחר — אף הוא בעל גלים אולטרה-
קצרים — לתיאום מבצעי עם מטוסי-הקרב,
והשלישי לשיתוף-פעולה עם חילות היבשה.
לפיקוד ושליטה ברמת החטיבה מוחדרות
לצבא האמריקני מערכות פיקוד ושליטה,
המותקנות במסוקים בינוניים מדגם, "צ'יינוק
CH-47", שאפשר להכניס לתוכם מכשירי-
קשר רבים וחבורת-פיקוד גדולה יחסית. בדרג
הדיביזיוני עומדים האמריקנים להשתמש ב-
מערכת פיקוד ושליטה שתותקן במסוק הכבד

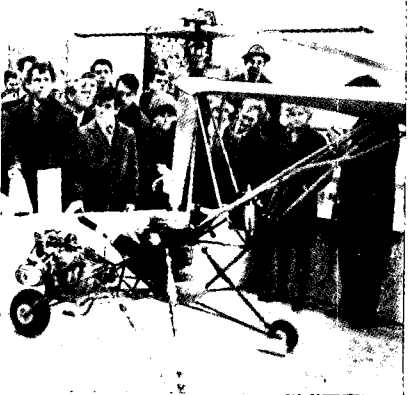
מסוק צרפתי שהוצג בתצוגת פריס ב-1967
מסוק, "בנסן 13-8", ארה"ב
מסוק-מיני "W.S.3", דניה

מסוק "XA-66", צ'כוסלובקיה

מסוק "KAI-22A", ברה"מ

מסוק בינוני, "צ'יינוק CH-47", ארה"ב

מסוק קל, "בל-1D", ארה"ב

בעולם מובעת הדעה, כי מוצבי-פיקוד אוויריים-קרקעיים המותקנים בכלי-טיס שונים יהיו תנאי הכרחי להבטחתה של יציבות הפיקוד והשליטה בכל דרגי הפיקוד ובצורת-הקרב השונות. בדרג הטקטי קיימת נטיה להשתמש למטרה זו במסוקים, ובדרג האופרטיבי — במסוקים ובמטוסים.

כך, למשל, בחיל-האוויר האמריקני בויאט-נאם משתמשים במוצבי-פיקוד המותקנים במטוסי תובלה כבדים מדגם „הרקולס HC-130 P". צוות מבצעי הנמצא במוצב פיקוד כזה מקיים קשר מתמיד עם היועצים האוויריים שבעוצבות הקרקע ועם מוצבי השליטה של שדות התעופה, כדי להושיט סיוע-אוויר מיידי לגייסות היבשה; הוא מארגן מפגשים באוויר בין מטוסי-תדלוק למטוסי-קרב, מקיים מעקב אחר ביצוע עבודות-הצלה באוויר, מפקח על פעולות ה-

מטוס תובלה כבד, „הרקולס HC-130P", ארה"ב

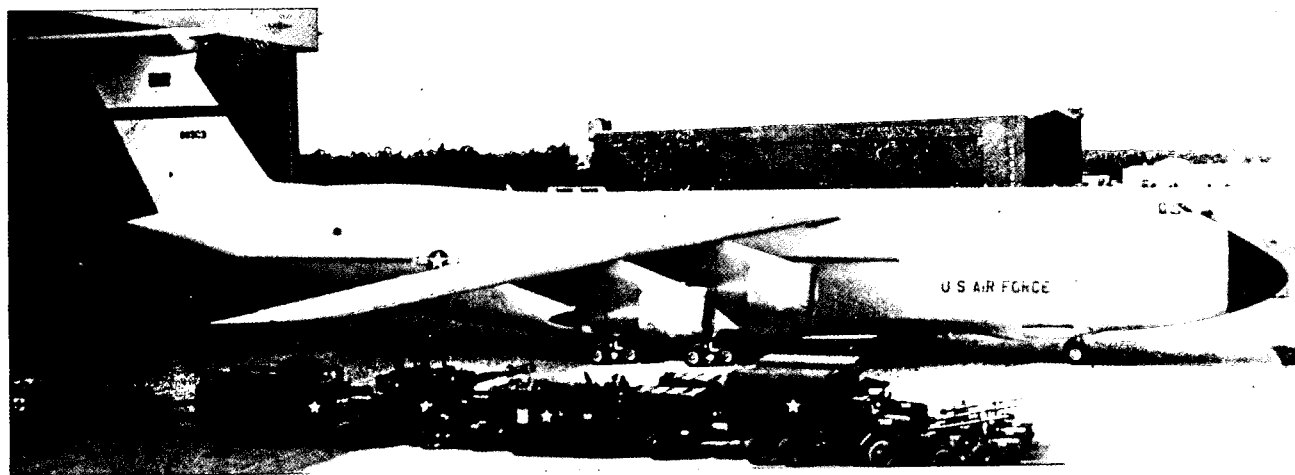
מטוסים שמפציצים יעדים שונים, ועוד. בצבא ארה"ב נערכים ניסויים להתקין את מוצב-הפיקוד האווירי גם במטוסים אחרים. מוצב-הפיקוד האווירי המותקן במטוס „C-5A" משוכלל מאוד, ולדברי מתכנניו יוכל לקיים קשר הן עם מרכזי-הקשר הקיימים והן עם מרכזי-קשר עתידיים, לרבות אלה שבליינים הסובבים את כדור-הארץ. הפעלתן של מערכות פיקוד ושליטה במסור קים ובכלי-טיס אחרים היא חלק בלתי-נפרד מן הממד האווירי החדש המוקנה לגייסות בני זמננו והיא מעלה באורח בולט את גמישותו ויעילותו של הפיקוד בדרג הטקטי והאופרטיבי. עד כה לא מוצו, כמובן, כל האפשרויות הטמונות בכלי-הטיס, ויש לקוות כי ככל שיתפתחו כלי-הטיס השונים, יתרחב גם תחום הפעלתם במערכות פיקוד ושליטה.

מהכפלת אמצעי הקשר, וכן לצמצום את סגל אנשי-הקשר. ברי לכול, כי חשיבות מיוחדת נודעת בתקופתנו לכושר התמרון של מוצב-הפיקוד. בניית מוצב-פיקוד אווירי-קרקעי, המוטס באמצעות כלי-טיס תשחרר את הפיקוד מהצורך לעבור מסוג אחד לסוג אחר של כלי-תובלה בתנאים המשתנים של שדה-הקרב, וכן לא יהיה צורך בהקמת מערכת-הקשר מחדש שוב ושוב, ובהסתגלות לתנאי עבודה חדשים מדי פעם. כאשר יופעל מוצב-פיקוד אווירי-קרקעי לא יגרמו הדילוגים והחניות החוזרים ונשנים להפסקתה של עבודת המטה. בעת סכנה של מהלומת-אש או הפעלת נשק גרעיני עלידי האויב, אפשר להעביר מוצב-פיקוד כזה במהירות למקום בטוח. את מרכז-הפיקוד וכלי-הטיס אפשר למקם בנפרד, להסתירם בקפלי קרקע, ל-

„עגורן מעופף CH-54", שמתחת לשלדתו ניתן להצמיד מרצוף המותקן במיוחד לעבר דת מטה, והמשמש כמוצב-פיקוד אווירי. במרצוף זה קיימות מערכת איורור ותאורה, וכן מצויה בו מערכת גלגלים, המאפשרת לו לנוע על פני הקרקע. בהיותו מותקן כמוצב-פיקוד אווירי מתאים המרצוף לפיקוד ושליטה, הן בשעת הטסתו והן על הקרקע, לאחר ניתוק ממערכת ההטסה. המדובר, אם כן, בדגם של מערכת פיקוד ושליטה, אשר תשמש הן כמוצב-פיקוד אווירי, הן כמוצב-פיקוד קרקעי.

מומחים צבאיים רואים בפתרון זה יתרונות רבים; לדעתם מתגשמת עתה אפשרות להיפטר ממערכות פיקוד ושליטה המותקנות על רכב גלגלי וזחלי, ושכוש-התמרון שלהן אינו מספיק בתנאי שדה-הקרב החדש. שימוש במוצב-פיקוד אווירי-קרקעי מאפשר להימנע

„C-5A", ארה"ב

בעיני נגד בכיר

רס"ר ג' סטפנק

לפני זמן לא רב הוזמן רס"ר, שמאחוריו 25 שנות שירות, לשאת הרצאה בפני חניכי קורס קצינים בארה"ב. את עצותיו לקצינים הצעירים אנו מביאים כאן.

א אני שמץ של צער על שאינני צעיר די הצורך שאוכל לשבת כאן כאחד מכם. לכם נכוננו שנים רבות של אתגר והרפתקאה; ושנים רבות כגון אלה כבר נמצאות מאחורי.

ב מהרה תפגשו את סמלי המחלקות שלכם, את רבי-הסמלים, את הרס"רים, את המש"קים האחרים ואת חייליכם. מה מצפים אנו מכם כקצינים, כמפקדים וכמנהיגים?

ג אנו מצפים מכם ליושר אישי שאינו ניתן לערעור, ולמסריות מדרגה גבוהה ביותר. אנו מצפים מכם להקפיד על הופעה חיצונית למופת. אנו מצפים מכם שתהיו הוגנים, עקביים, בעלי כבוד אישי אך בלתי-מתבדלים, בעלי מידת רחמים והבנה; שתתיחסו לכל חייל כאל פרט אשר לו בעיות אישיות.

ד אנו מצפים מכם לאומץ: האומץ לנהוג ולדבר בהתאם להשקפותיכם, האומץ לקבל דברי תוכחה, להגן על פקודיכם, שמילאו אחר פקודותיכם, גם אם שגיתם — לשאת באחריות כשאינכם צודקים.

ה אנו מצפים מכם שתעמדו על דעתכם ותאמרו, "חייל זה ראוי להעלאה בדרגה, ואני רוצה כי יקודם". ואנו מצפים כי יהיה לכם אומץ רב עוד יותר לומר, "חייל זה אינו ראוי לכך, ואינני מוכן להעלותו בדרגה בשום פנים ואופן!" מבקש אני אתכם, לעולם אל תקדמו אדם בשל כך שהוא חביב, בשל כך שהוא בעל משפחה, או בשל כך שרובצת עליו מעמסה כספית כבדה. אם אינו מסוגל למלא את התפקידים שמטילה עליו דרגתו, אל תעשו עוול לו ולנו בכך שתקדמוהו בדרגה. בעזבו אתכם או בעזבכם אותו יהפוך לבעייתו של מישהו אחר!

ו צפים אנו, כי תגלו מידה רבה של אומץ נוכח פני הסכנה. רבים מכם ישרתו במהרה בויאט-נאם, שם אין בנמצא דרג עורפי בטוח. בשרתכם שם יינתנו לכם הזדמנויות שבהן תוכלו להוכיח אומץ אישי וכוח מנהיגות. יתכן אף שתהיינה הזדמנויות בהן תוכלו לזכות בהילת גבורה. גיבור הוא פרט, אשר בעמדו נוכח מצב בלתי-רצוי, מפעיל את האמצעים העומדים לרשותו כדי להתגונן בפני אותו מצב או לבטלו.

ז יזהרו מן הפזיזות, ולעולם אל תעמידו את עצמכם ואת אנשיכם בפני סיכונים שאינם הכרחיים. מעשים מעין אלה אך יערערו את ביטחון החיילים בכוחם שי-פוטכם.

ח עתה, משיוודעים אתם מה מצפים אנו מכם, מה יכולים אתם לצפות מאיתנו? מאחדים מאתנו יכולים אתם לצפות ליחס עדין, יחס של "עליך להוכיח את עצמך". אחרים, שהיתה להם האפשרות להיות קצינים אך חסרו להם ההעזה והרצון לעמוד באתגר — מהם עליכם לצפות להתמרמרות. מאחדים. מן הוותיקים עליכם לצפות לסובלנות.

ט ולם ממרביתנו יכולים אתם לצפות לנאמנות לתפקידכם, למסירות לענייננו, להערצה למאמצים הכנים; לאומץ שלא ייפול מן האומץ אותו תגלו; להעזה כזו שלכם; לסבילות כסבילותכם; לשאר-רוח שלא ייפול מזה שלכם; לשאיפה להשיגים שתתאם את שאיפתכם לכך.

י כולים אתם לצפות לאהבת האל, המולדת והתפקיד שלא תיפול מאהבתכם אתם את האל, המולדת והתפקיד.

יא א נירתע מחוס השמש — אם תזיעו עמנו. מה לנו הקור, אם תרעדו אף אתם עמנו. וכאשר תאזלנה הסיגריות ייקל לנו לחדול לעשן לאחר שאף לכם יאזלו הסיגריות.

יב אם תתבע זאת המשימה, נסתער אף על שערי הגיהנום מייד אחריכם.

יג בותי, אינכם מקבלים אותנו: אנו קדמנו לכם. אנו מקבלים אתכם, ומשנעשה זאת תיווכחו לדעת. לא נכה בתופים, ננופף בדגלים או נישא אתכם משדה-האימונים על כתפינו. אך — אולי במסיבה של הפלוגה נרים כוס בירה ונאמר, "סג, אתה בסדר". פשוט כך.

יד זאת עליכם לזכור, מעטים חמש"קים אשר זכו בדרגות בלי שהוכיחו כי הם ראויים לכך. אם סמל המחלקה שלך אינו משובח יתר על המידה, אם אינו ממהר לקבל על עצמו אחריות, אם הוא נרתע ממך, יתכן כי זה לא מכבר — או לא נתן בו מישחו אמונו, לא נתן גיבוי להוראותיו או פגע בו על לא עוול בכפו. פצעים פנימיים אינם מעלים ארוכה בנקל; צלקות פנימיות מיטשטשות באטיות רבה עוד יותר.

טו פקודות שמינו אתכם לקצינים בצבא יתנו בידכם את הסמכות לפקד. אך אין בכוחם של פקודות, תעודות, דרגה או סימנים לעשותכם למנהיגים. מנהיגות היא תכונה בלתי מוחשית; מנהיגים נעשים — אין הם נולדים כאלה. מנהיגות מתפתחת מתוך עצמכם.

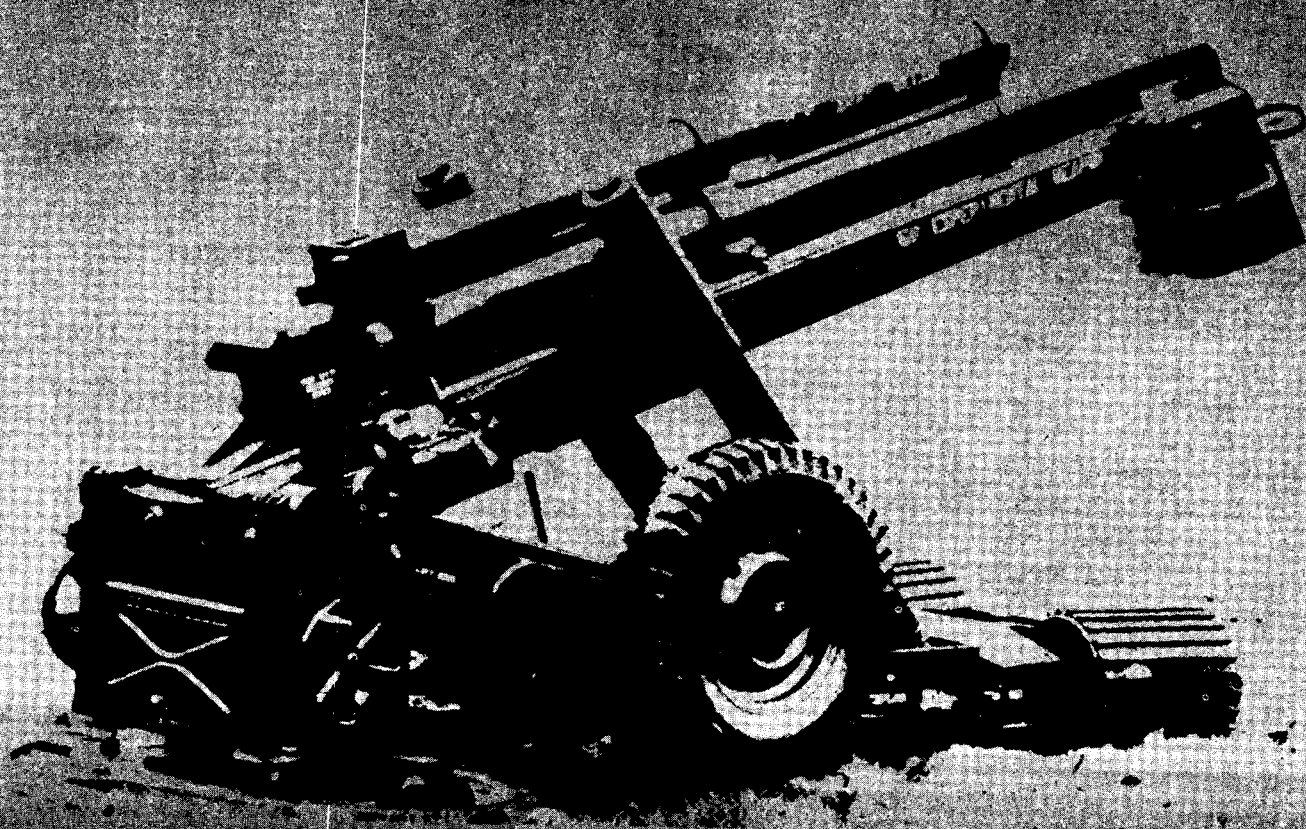
טז מנהיגות אינה נישאה על השרוולים, על הכת-פיים או על הכובעים. היא אשר תהיו, סגנים או אלופים, אותנו עליכם לשכנע, ואנו נבוא לקראתכם.

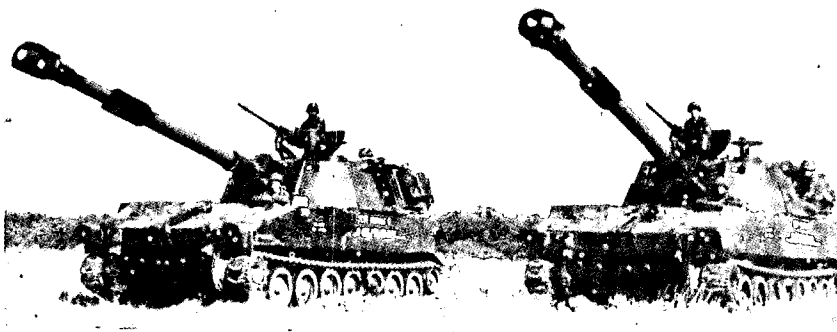
טז תם מנהיגים בצבא בו שירתנו שנים כה רבות, ואחם תעזרו לנו להגן על המולדת האהובה עלינו.

יז אחל אני לכם אושר, מזל והצלחה בשנות האתגר אשר נכוננו לכם.

עתידה של הארטילריה הקנית

לויט'ר מ' קוקרין

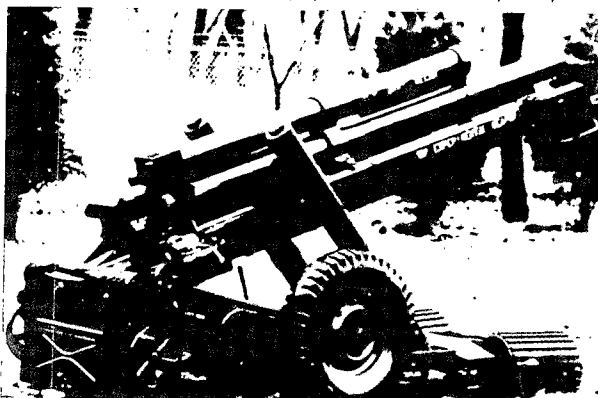

הוביצר מתנייע 155 מ"מ M-109E1 בעל הקנה הארוך

הרכה ושוב יילקחו בחשבון השינויים הללו בהפרשי הזמנים, יגרור בהכרח טעויות חמורות בטווח שאין להשלים עמן. מחקר התחמושת בנושא זה נמצא בשלבים מתקדמים, ויתכן כי תפוסת הרתיעה הרכה תיכנס לשימוש בכל הקליברים בארטילריית התותחנים.

הוביצרים בינוניים

בשירות צבא ארה"ב נמצאים כיום שני הוביצרים בני 155 מ"מ — "M-114A1" נגרר ו-"M-109" מתנייע. להוביצרים בינוניים אלה טווח של 14,600 מטרים, בעוד שטווחו של ההוביצר הסובייטי בן 152 המ"מ הוא 17,300 מטרים. הגדלת טווחם של ההוביצרים הבינוניים האמריקניים תאפשר מתן אש נגד-סוללתית תכליתית יותר, וכן כיסוי באש של גזרה רחבה יותר על-ידי יחידה אחת. הרחבת גזרת האש על-ידי יחידה אחת תשפר את היכולת להגיע לידי ריכוזים מסיביים של אש בשילוב עם יחידות שכנות. נוסף לכך, כיוון שהסובייטים מדגישים יותר ויותר את נושא איכונה של ארטילריית האויב, גדל הסיכוי לגילוי יחידות-ארטי-לריה אמריקניות. כתוצאה מכך הגדלת הטווח של הארטילריה האמריקנית הוא עניין חיוני.

XM-204 בעל רתיעה רכה

● "XM-204", הוביצר נגרר בעל רתיעה רכה (Soft Recoil)*, שניסויי השדה בו עומדים להתחיל בבית-הספר לתותחנות של צבא ארה"ב.

● כלי-נשק שלישי שעדיין איננו מוגדר השואף לשיפור ניכר של טווח ומהימנות משופרת.

ישנם סימנים המעידים, כי ה-"XM-164", שנבחן לאחרונה, אינו משופר דיו ביחס ל-"M-101A1" ו-"M-102", כדי להצדיק הצטיידות הצבא בו.

לפיכך נראה, כי רעיון הרתיעה הרכה יחשב כפיתרון העיקרי למערכות-נשק בנות 105 מ"מ העתידות.

על-אף שבאורח תיאורטי ניתן רעיון הרתיעה הרכה לניצול גם בכלי-נשק בעלי קליבר גדול יותר, הנה מן הבחינה המעשית יש להשיג שיפורים בחומרים הודפים לפני שאפשר יהיה להשתמש בו בתותחים בעלי תחמושת נפרדת. כדי שתותח יוכל לפעול לפי עקרון הרתיעה הרכה, על הזמן החולף בין הצתת התחמושת לבין הירי להיות כמעט קבוע. במטענים הודפים, התקנים ל-155 מ"מ, זמנים אלה אינם ניתנים לחיזוי מדויק, והם משתנים מ-40 מילי-שניות עד למעלה מ-80 מילי-שניות.

תיכנון נשק שיפעל על פי עקרון הרתיעה

כדי לספק עוצמת אש עדיפה בשדה הקרב העתידי, נמצאות מערכות-הנשק של ארטי-לריית-השדה הקנית בתהליכים מתמידים של מחקר ופיתוח. בפיתוחים נכללים הוביצרים בני 105 מ"מ נגררים חדשים, הוביצר בן 155 מ"מ נגרר חדש, וגירסות משופרות של ההוביצרים המתנייעים בני 155 מ"מ "M-109" וכן 8 אינץ' "M-110".

בשירות נמצאים היום שלושה דגמי הוביצרים בני 105 מ"מ — ההוביצרים הנגררים "M-101A1" ו-"M-102" וכן ההוביצר המתנייע "M-108".

ה-"M-101A1" פותח בימי מלחמת-העולם השנייה, והוא כיום כלי-הנשק התקני לסיוע ישיר לכוחות חי"ר שאינם מוטסים או ניידים. למרות היותו כלי-הנשק התקני לסיוע ישיר בחלק גדול של יחידות ארטילריית-השדה בצבא ארה"ב, לא יוצרו כלי-נשק חדשים מדגם זה מאז 1953. בקרוב יהיה, כנראה, צורך בנשק תחליף ל-"M-101A1", עקב גילם הגבוה של כלי-הנשק שבמצאי הטווח והציוד המוגבלים והמשקל הרב מדי להובלה אווירית (2,260 ק"ג) הביאו להעלאת דרישה של הוביצר נגרר קל בן 105 מ"מ. ה-"M-102" פותח למילוי דרישה זו, והוא עתה כלי-הנשק העיקרי של יחידות ארטי-לריית-השדה לסיוע ישיר, למבצעים מוטסים ומבצעים ניידים-אוויר. למרות העובדה של-"M-102" טווח מוגדל (ב-500 מטרים יותר מזה של "M-101A1"), צידודו 6,400 אלפיות ומשקלו 1,497 ק"ג בלבד — התאמתו כתחליף לנשק הישן מוטלת בספק, כתוצאה מבעיות של חוסר-יציבות שנתגלו בירי בסוגי קרקע מסוימים.

ה-"M-108" הוא כלי-נשק מתנייע, שפותח כדי לסיוע לכוחות משוריינים וממוכנים. את מקומו יתפוס ה-"M-109" (155 מ"מ).

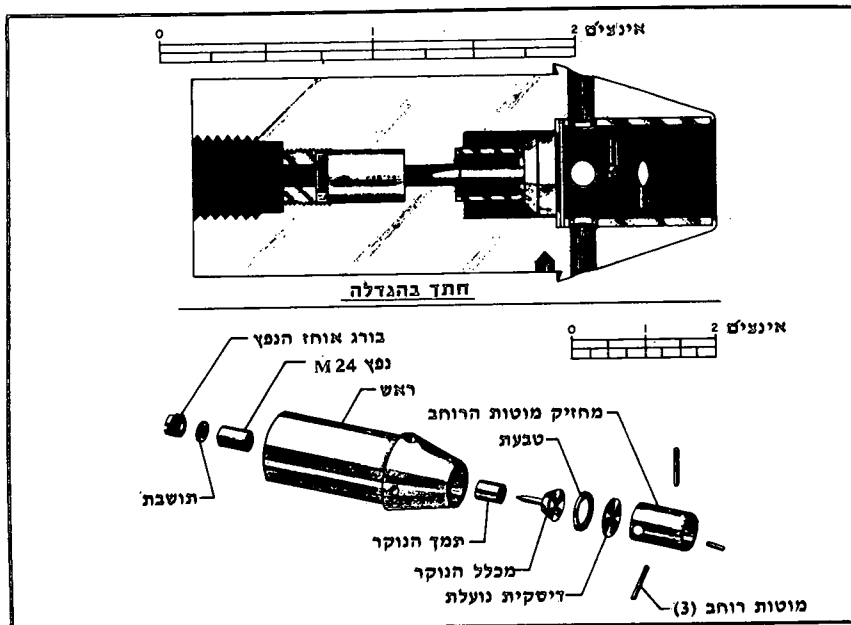
הוביצרים קלים

שלושה הוביצרים בני 105 מ"מ נבחנו עתה כדי למלא את הדרישה לכלי בן 105 מ"מ אחד, שיענה לכל המשימות לסיוע לחי"ר ולכוחות מוטסים וניידים-אוויר, כיוון ששום נשק, הנמצא כיום בשירות אינו עונה על קריטריון זה.

כלי-הנשק הנמצאים בבחינה הם:

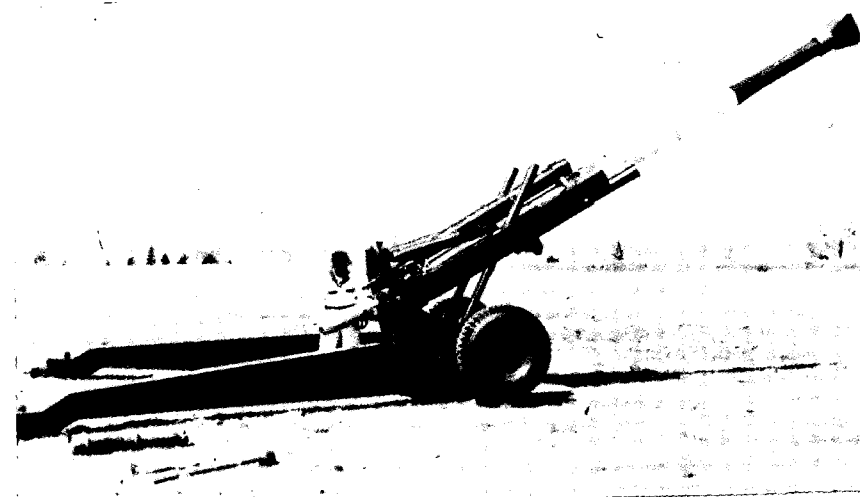
● "XM-164", כלי-נשק שפותח בחיל הנחתים והמשלב את הקנה ומרכיבי בקרת-האש של ה-"M-102" עם מרכב המעוצב על-פי ה-"M-101A1", תוך שימוש בחלקי מתכת קלה בכל מקום אפשרי;

• ראה "מערכות" 200.

מרעום הקשה M-557E1 בלתי רגיש לגשם

הוביצר נגור 155 מ"מ XM-198

הראו, כי יתורנו טמון בחדירת צמרות טובה יותר.

משפחה חדשה של תחמושת ולה תכונות בליסטיות דומות נמצאת בתהליך פיתוח. התוצאה הצפויה היא, שכל נתוני-הירי לנשק בקליבר מסויים, יהא אשר יהיה הפגז, המר-עום, או סוג המטען הנבחר, יוכלו להתקבל ממערכת אחת של לוחות ירי. ההבדלים בהחלפת סוגי התחמושת יתבטאו רק ב-גורמיתיקון קטנים, בדומה לתיקונים בשל תנאים בלתי-תקינים.

כלי-הנשק והתחמושת שתוארו לעיל, יחד עם פיתוחים כמד-טווח לייזר ומערכת משולבת לפיקוד (TACFIRE), יספקו לצבא העתיד סיוע אש העונה לצורך של הבסת כוח-אויב משוכלל.

למערכות כלי-הנשק בני 105 מ"מ, 155 מ"מ ו-8 אינץ' נדונים אף פרטי-תחמושת אחרים. על אלה נמנים ה-"XM-396" — פגז חצים (Flechette) לכלי-נשק בני 155 מ"מ; ה-"XM-583" — מרעום קרבה חדש, וה-"XM-577" ו-"XM-587", מרעומי-זמן ב-פיתוח. גרסת ייצור משופרת של מרעום-הקשה "M-557", ה-"M-557E1", פותחה כדי לקבל מרעום-הקשה שאינו רגיש לגשם. ראש המרעום "M-557" שונה, ובו שקע גלילי בעל קוטר 1/2 אינץ' ועומק 3/4 אינץ', לפני ראש הנוקר. בתוך השקע מוחזקים 3 מוטות דקים לרוחב, בעומקים ובכיוונים שונים. כן קדוחים 4 חורים בעלי קוטר 1/8 אינץ', בחלקו התחתון של השקע. ניסויי ירי של ה-"MI-557E1" בדרום-מזרח אסיה

למילוי הדרישה להגדלת טווחם של הקנים בני ה-155 מ"מ, פותחו מערכות חדשות של תותחים ותחמושת. אלה הן מערכות הקנה "XM-185" ופגז ה-"XM-549", פגז מטען-הודף-רקטי (Rocket-assisted Projectile) המשמש עם מטען הודף "XM-119ES". בתשלובת חדשה זו של מטען/פגז/קנה ניתן לצפות לטווחים מוגדלים לפגז רגיל ולפגז מטען הודף-רקטי כאחת.

ההוביצר "M-109" משופר שעליו הורכב תר-תח "XM-185" כבר הושלמו הניסויים. להוביצר זה, שקיבל את הסימון "M-109E1" קנה אורך ב-2.4 מטרים בערך מזה של ה-הוביצר 109 הסטנדרטי.

ה-"M-109E1" יתאים לכל מרכיבי התחמושת הסטנדרטיים לרבות המטען ההודף 8 החדש "XM-119E5" המאפשר להשיג טווח של 18,200 מטרים בפגז הנפץ הסטנדרטי "M-107". נוסף לכך מצוייד ה-"M-109E1" בנגח אוטומטי המותקן על הסדן, דבר ה-מאפשר טעינה בזווית-הגבהה גדולות. העני-יין כולו מצוי עדיין בשלבי פיתוח; אולם הוא עשוי להביא להשגת טווחים גדולים תוך פרק-זמן קצר, במחיר זול ובסיכון מועט.

ההוביצר הבינוני הנגרר הנמצא עתה בפי-תוח, הוא ה-"XM-198". כלי-נשק זה הוא תחליף אפשרי ל-"M-114A1" הנמצא בשירות מאז 1942. הוא מתוכנן כהוביצר בן 155 מ"מ נייד-אוויר שניתן לשאתו במסוק ה-ציינוק; קנהו זהה מבחינה בליסטית לקנה "XM-185" שבשימוש של ה-"M-109E1". ה-"XM-198" יוכל לירות פגז מטען הודף-רקטי ופגז רגיל לטווחים דומים לאלה המר-שגים ב-"M-109E1".

ההוביצר זה, שתוכנן ככלי-נשק לסיוע כללי, ניתן לנשיאה במסוק, וטווחו מתאים לכיסוי גזרת פעולתה של דיביזיה.

רעיון דומה לקנה "XM-185" של ה-"M-109" נדון עבור ההוביצר המתנייע בן 8 אינץ' "M-110". ההוביצר כבד מתנייע זה קיבל את הסימון "M-110E2", וקנהו אורך ב-2.7 מטרים בקירוב מן הקנה הרגיל בן 8 אינץ'. שילובו של תותח חדש זה עם המטען ה-הודף "XM-188" הנמצא בפיתוח ועם פגז המטען הרקטי "XM-650" — יקנה טווח מוגדל בהרבה להוביצר בן 8 אינץ'.

תחמושת

נוסף לפיתוחו של רעיון המטען ההודף-רקטי

האפי'א

